

BACH KORSZAK

SIRALMATOS HISTORIA

TÖVÖSIGYÁ TITUSZ.

Pest, Stolp Károly.

I.

Szegény urambátyám! Régen nem beszéltem már vele, talán bizony meg is balt azóta, akkor nyugasztalja az Isten, mert az emberek nem igen hagyták nyugodni világléteében.

Jámbor egy istenfélő ember volt, nem vétett még a légynek sem, pedig minden élő teremtmények közt arra haragudott legjobban. Úr is volt, de nem nagy, nemes is volt, de kurta, azért ezt a kisuraságot és kurtanemességet szörnyen nagyon meg tudta becsülni, tartotta magát az adósságtól és élt becsületesen, ez lévén, az uraságnak és nemességnek szerinte első kötelessége.

Történt az akkori időben, hogy szép Magyarország határán belül nagy verekedés kerekedett, midőn a bátrak kiálltak a síkra, a gyávák pedig kiállítottak, s folyt a jóféle magyar vér, mint a patak, szüretelt a szomszjas föld, melynek minden században szokott lenni bő esztendője.

Ha legény kellett a gátra, ott volt a honvéd, ha el kellett bújni valamerre, hogy még híre se legyen az embernek, akkor ott volt egynehány békességes vérű hős, ki csak álmában szerette a háborút, s azok közt ott volt urambátyám is.

Forradalom alatt egyszer igazán megréfálták. Szomszédos volt vele Csere Gyuri, ki a bátorság mesterségét épenséggel nem üzte jobban nagybátyámnál, de azért nagyon szeretett a más ijedelmén nevetni.

Jókor reggel nagy hirtelen átszalad urambátyámhoz a szomszédos ház Szuszi nevű szolgálégyne azzal a veszedelmes hírrel: hogy a muszkának eszeágában sincs bejönni a faluba, mert már ott van.

Urambátyám szétmeredt és majd két darabbá vált ijedtében, de azért egyszeriben még sem tudott hova lenni.

- Itt a muszka! – nyögé végre feleségének, ki azt kérdezte tőle, hogy mi lelte?
- Jutka néni maga is meg volt ijedve, mert Szuszi beszuszogta e hírrel az egész házat.
- Nagy Isten, mit csináljunk?
- Jaj! jaj! jaj! nem tudom én, – esekedett urambátyám; – elvesztünk, végünk van!

A szomszédház padablakán pedig kikönyökölt Csere Gyuri, s pipájából óriás füstgomolyokat eresztgetve leste, hogy mi történik Bezsedői Bezdői Mátyás tekintetes uram udvarában.

- Rejtsetek valahova! – jajveszékelt e közben a megijesztett.
- De hova, az Istenért?
- Nem bánom én akárhova, csak rejtsetek el!
- Jutka néni arra a gondolatra jött, hogy kedves életpárját fel fogja öltöztetni asszonynak.
- Csak bajuszod és szakállad ne volna!
- Beretváljatok meg!
- De hol vegyünk beretvát, nincs az egész háznál.
- Hát csak van valami éles késetek; Istenem, Istenem, ne hagyjatok elveszni!

Nosza, Marcsó, Panni, Terka, és a hány fehérchseléd csak volt a háznál, nekiestek a késkeresésnek. Egyszerre csak nagy csiszolódás, horzsolódás és csattogás kerekedett, a fehérnép elkezdte a késeket kenni fenni fazék oldalához.

Ezalatt Jutka néni úgy beszappanozta urambátyámat, hogy még csak a füle se látszott ki, s néhány perez múlva három oldalról kezdték a kinszenvedésnek kitett arcot kaparászni. Nem is igen maradt azon szakáll, de még bőr sem. A muszkák lehetetlen, hogy így meg tudták volna nyesgetni. Féltében az ember néha hétszer nagyobb bajt csinál magának azon bajnál, melytől fél.

Csere Gyuri majd kipukkadt nevéttében a padablakon, mert színről színre látta, a mi urambátyámmal történt, s csak azt várta, mint ennek bizonyos következését: hogy asszonynak öltöztessék.

Itt a muszka! itt a muszka! hangzott most a szomszédház fala mögöl, urambátyám pedig egy rettentő nagy szakajtóval kezében kiszaladt az udvar közepére, és elkezdte kiabálni:

– Csire csire! pi pi pí! – olyan sápadt volt mint a fal, kivévn arcának nyúzott részét, s szórta az összefutott apróléknak kegyetlenül, a mi markába akadt.

– Hát urambátyám, mi az ördögöt csinál? – kiálta most egy hang a szomszédház tetejéről.

Urambátyám megmeredt.

– Hiszen innen is látom, hogy árpa helyett dohányt szór az apróléknak. Urambátyám nem tudott megmozdulni.

Ekkor lépett udvarába az árendás zsidó.

– Látta a muszkát? – kordé tőle ijedve Jutka néni.

– Melyik muszkát?

– Hát a kik a faluban vannak.

– Soh' sincs itt egy se; Vácznál, hallom, hogy vannak, az pedig legkevesebb hús mértföldre esik tőlünk.

– Igazán mondja, hogy nincs?

– A teinsasszony csak nem teszi fel felőlem, hogy el akarjam ámítani.

Most a szomszédház tetejéről óriási kacaj hangzott lefelé.

Urambátyám forogni látta maga alatt a földet, ingadozva tántorgott szobájába és ki sem jött abból addig, míg szakálla oly nagyra nem nőtt, minő a lebicskázás és késelés előtt volt vala.

Ezt a kis eseményt azért írtuk le, hogy az olvasó meg legyen arról győződve: hogy urambátyám csakugyan jámbor egy ember volt a maga nemében, nem vétett még a légynek sem, pedig az élő állatok közül arra haragudott legjobban.

És tudnátok-e, hogy forradalom után mi történt urambátyámmal?

Lehetetlen, hogy valaki elgondolja.

Becsukták! Mint veszedelmes rebellis embert elítélték négy esztendőre, elvitték Josephstadba, négy fal közé rekesztették, és 1850-től ott kuruttyolt 1854. augusztus 25-kéig, mikor is ideje letelvén, hazavánszorgott és olyan öreg lett, hogy kedves felesége, Jutka néni, nagyapja lelkének nézte.

És hogy adhatta valaki arra a fejét, hogy tekintetes Bezsedői Bezdői Mátyás urat négy esztendőre bezárassa? Nem egyéb, de afféleképen, hogy kúttisztítás alkalmával találtak a bátyám kútjában egy pár rozsdás pisztolyt, egy német dragonyosféle kardot és egy dragonyos csákót fejestül, mit a nagy Úristenen kívül senki más nem tudott, hogy kerülhetett oda. Ezek után egy napra találtak az urambátyám ágyában egy magyar menekültet, a ki apja ha, tehát édes testvére volt, és urambátyámat édes testvérével együtt elvitték, még pedig saját kocsiján, és úgy, hogy a kocsi soha, v pedig négy esztendő múlva került vissza.

Haja is, szakálla is megőszült. A negyvenöt-éves ember hatvanöt-évesnek látszott, s szenvedései hátára ülven, görbe martyrt csináltak belőle.

No de csakhogy hazakerült, nem vethette szemére senki, hogy nem szenvedett a hazáért, akarva nem akarva be kellett nevének jegyeznie a haza martyrainak könyvébe. Az a név, ha körülnézett, sehogy se érezhette magát jól, jobbra-balra hősök, vörös republikánusok, a halállal dacolni merő küzdők neve, – s ő, talán bepólyázva mint egy múmia, nehogy új tettekre kelljen ébrednie, – húzta meg magát a nem neki való idegen helyen.

1854. augusztus 26-án tehát már otthon volt. A mint ismerősei hazaérkezését megtudták, elmentek őt meglátogatni, egyik a másikat érte, sajnálkozás és szerencsekívánat most már a csendes jövőre volt annyi, hogy fele se kellett volna.

Csere Gyuri is meglátogatta, s bár a beretválás napja óta már évek múltak, urambátyámnak forró emlékezetében jéghideg cseppként maradt meg a szívtelen tréfa s Gyuri öcscsét a lehető leghidegbben fogadta.

– Hej bátya, bátya! – kiáltá Gyuri, – ne haragudjunk egymásra, soha se kellett a magyarnak úgy összetartania, mint jelenleg, a forradalom csak forradalom volt, hanem a mi

most van, csak az ám a valami.

– Hát mi van most? – kérdé ijedve urambátyám.

– Nincs annak neve, bátya, ilyet még a nagyapánk nagyapja sem ért meg: bezirkolnak, staiserolnak, gesetzolnak, financzolnak, distriktelnek, regirolnak, provinczolnak, erlasszolnak, ordnungolnak, artikliznek, megstempliznek, belégoznak, abtreibolnak; s Isten tudná, mi mindenféle szörnyű dolgokat követnek el velünk azóta, mióta bátyám befalaztatva éldegélt kegyelem-kosztón.

– Kegyelem a.....– dörmögé fogai közt Mátyás úr, – de a mit most beszéltél, abból egy szót sem értettem.

– Hát nem tanult meg bátyám németül?

– Nem én.

– Na akkor Isten legyen magának irgalmas és kegyelmes.

– Hát már miért, elég volt négy esztendeig olyanok közt laknom, a kiket nem értettem, és forrázott darát enni. Magyarországon csak itthonn vagyok talán?

Gyuri megcsóválta fejét:

– Nem a.

– Mit nem a?

– Hát urambátyám bizony Magyarországon nincs itthonn.

– Ugyan már mit beszélsz?

– Hát csak azt beszélem, hogy drága pénzért kell ezt a magyar levegőt megfizetni, és fogyasztási adó van rá kivetve. A földért, melyen áll, fizetni kell csizmatalpádót, a földért, melyet szánt, fizetni kell jövedelmi adót, a lóért, melyre ül, fizetni kell pótdadót, a szamárért, mely a vizet hordja, fizetni kell önkényes kölcsön-adót; azért, hogy ki mer menni a béresekhez, fizetni kell személyes kereseti adót, és azért, hogy fej nélkül ne kelljen járnia, fizetni kell fejadót s a többi.

– S a többi? – kérdé urambátyám elhalványodva.

– Igen, mert a többi még csak ezután fog következni. Aztán tudja-e, hogy milyen nyelven beszélnek velünk?

– Magyarországon magyarul szoktak beszélni.

– Ha nem németül.

– És kik beszélnek németül?

– A csehek.

– Csehek Magyarországon!

– És morvák.

– És morvák?

– És osztrákok.

– És osztrákok?

– És horvátok.

– És horvátok?

– Ezek hivatalnokaink, előjáróink.

– Csitt, ne ölj meg! – kiáltá Bezdői kezeit összecsapva feje felett, ne hazudj már többet, rettentő sok ez még tréfának is!

II.

Reggeli kilencz óra felé lehetett az idő, midőn Szőrek felé egy négylovas magyar szekér sebes haladással közeledett. Jó, még el nem csigázott magyar csikók ügettek a kocsi előtt, mely úgy nézett ki a távolból, mint egy csavar-gőzös, hátul égnék emelkedő kéményével.

A varjak és verebek annyira repültek e kocsitól, a mennyire hirtelenében megtehették, mert ily madár-ijesztőféle szörnyeteg nagy ritkaság volt még akkor, noha később elszaporodván, fel se vette még a csirke se, és rászállt mint az üres tökre.

Bribicsek Adalbertus, eredetileg budveiszi, de valódiilag nem tudni hova tartozandó, se nem cseh, se nem német, de magyar csakugyan nem, kürtös fejű, vékony oldalbordájú egyén, zötyögöttette testét a szénával takart saraglya felett, és gondolkozott a szerencséről, mely néha a borjút emberré változtatja színleg, kivált ha keresztüljött Bécsen.

Tehát Adalbertus Bribicsek in natura hazátlan világfi, elmélázva ülögetett a saraglyán; és pedig azért ülögetett a saraglyán, mert szüntelen magával bíbelödvén kiszámította, hogy miként jobb neki az élete, kiszámította tehát azt is, hogy a saraglya nem ráz úgy, mint ha a kocsi tengelye fölé ül az ember; teste iránti tekintetből tehát oda feljebbezte magát.

Minél közelebb érték Szőrekhez, annál jobban érezte Bribicsek, hogy ülepedik, de mert tapasztalásból a saraglya minémüségét nem ismerte, tehát úgy tett, mint a ki igen jól érzi magát.

Ezalatt a széna mindig hulldogált a rácsozaton keresztül, s végre Szőrekre érvén, a kocsis kieresztette suhogóját.

A csikók falut érve ünnepiesb kedvet vettek föl, az ostor pattanása után nagyot rántottak a kocsin, s épen, midőn az a Bezdői udvarára bekanyarodott volna, vette észre Adalbertus Bribicsek, hogy testének legsúlyosabb középrésze, kíváncsiságból-e vagy miből, áttekintett a saraglya rácsozatán, s míg a lábak és derék az ég felé mozogtak, a centrum a lyukon keresztül csápokként előreküldve a frakk két lebbentyűjét, lefelé kezdett ereszkedni.

Bezdőinek vitéz komendorai voltak még az akkori időben, és nem tudtak megijedni még az ily pióczaféle mutatványtól se. Utczu lelkelem teremtetten, vagy három előugrott a kazalrakás mögől, s mintha csak fölosztották volna egymásközt a szerepet, egyik a frakk egyik, másik a másik végét oldalította meg, s így a két szárny meg lévén támadva, a harmadik egyenesen a centrumnak esett, s oly rendes hadimüködést vittek véghez, hogy a Bribicsek allarmírozása egy cseppet se volt képes őket ebbeli lelkesedésöktől megfosztani.

A folyosón Bezdői, Jutka néni és Csere épen reggeliztek.

– Tyhü pirítom adta! – kiáltá Csere, midőn e természetes portai hatalmaskodást meglátta,
– a főszolgabíró mindjárt a nélkül marad most, mi nélkül soha se találták volna fel a
mogyorópalca megkeserítő erejét.

E szóra „főszolgabíró”, Bezdői is felugrott székéről, visszaképzelve magát a régi világba;
de bezzeg, midőn Bribicseket s a fejére épített gyári kéményt megpillantotta, mintha csak
valami kazánba esett volna, egyszerre megfőtt, s olyaténképen czipelte az irhát befelé, mintha
nem is az övé lett volna.

Öt perczig keresték, és azon a helyen találták fel, hova négy évvel azelőtt akkor bujt,
midőn az asszonyruhában felismertetett. A szeme akkor is be volt hunyva.

Csere elnevette magát, midőn urambátyámat e szorult helyzetben meglátta:

– Hát bátya, mi az istenteremtettét csinál itt?

– Egyedül vagy-e? – kérdé nyöszörögve Bezdői.

– Hát persze, hogy egyedül vagyok.

– Nincs itt az az izé?

– Micsoda izé?

– Az a dupla farkú, hosszú fejű, talán ember?

– Nincs, a vendégszobába vittük, ott fekszik hason, és Laczi termetének leggömbölyűbb
részét mosogatja.

– Tehát nincs itt?

– Nincs.

– Jaj! – nyögé most urambátyám, s félve nyitotta föl szemeit, mint a gyermek, ki kísértetet
képzelt a sötétben.

– Hát még nem látott urambátyám ilyet?

– Nem én.

– Josephstadtban sem?

– Nem láttam én ott egyebet, csak katonát, de azt se tudom, fején járt-e az, vagy a lábán.

– Ejnye urambátyám! Úgy látszik, hogy nagyon meg van indulva, pedig elébb-utóbb meg
kell ez embert szoknia, mert ez a mi főszolgabíránk.

– Uram irgalmazz nekünk! – rebegé Bezdői Mátyás bátya, és nagynehezen, a Gyuri
vállába kapaszkodva, kiemelte magát a kuczkóból. – És mit akar itt ez a hurkafejű német?

– Ki volna annak megmondhatója? Lehetetlen azt magyar embernek kitalálni, soha se
akart még ez olyat, minőt akarni ezen a földön szokásban volt.

Belekerült egy negyedóra, míg Csere annyira bírta vinni a dolgot, hogy urambátyám
megígérje: miként annak a másvilági jövevénynek Jézus Mária felkiáltás nélkül a szeme közé
fog nézni.

Egyszer csak belépett a falu jegyzője, kinek hogy melyik anyakönyvbe volt írva eredeti
forrása, szintén nem tudatott, s a nagyságos főszolgabíró úr nagyságos nevében magyarul
kijelenté, hogy a ház ura kötelességének tartsa, háromszoros ő nagysága előtt azonnal
megjelenni.

– Bátorság bátya, – susogá Csere, – ha még nem érzi magát tökéletesen elkészülve,
inkább vágjon be egypár pohár gulyit, s magyarosan álljon meg talpán az előtt az unicornis
előtt.

Úgy is lön.

Még mindig hason feküdt Adalbertus Bribicsek, frakkjának tépelt szárnyai kétfelé voltak
hajtvva, s bágyadtan csüggték le a pamlag két oldalán, míg sérült részei vizes ruhával voltak
beborítva, mely ruhát a kisbíró minden perczben szorgalmasan megújított.

Mérges tekintettel fogadta a belépőket, intvén a jegyzőnek, hogy az asztal mellett foglaljon
helyet, míg a ház urának és barátjának kötelességéül rovatott fel az állás,

– Adja elő az előadandókat, – monda Bribicsek németül a jegyzőnek.

A jegyző méltóságosan maga elé terített egy ív vonalozott és osztályozott papírost, aztán

hivatalos hangon következőleg kezdé mondókáját:

– Bribicsek főszolgabíró úr ő nagysága ezennel kérdőre vonja a házigazdát: miféle engedményezés folytán van jogosulva két arasznál magasabb kutyákat tarthatni, és pedig szájkosár nélkül, s a kutyákat felhatalmazni arra, hogy a házhoz hivatalos működésben jövő egyéneknek útját állják, bántalmazzák, és még ruháját is megtépjék? Miután pedig Bribicsek úr ő nagysága az ülepén ejtett sérelmeket a törvény előtt érvényre fogja emelni, s mert tagadhatatlan, hogy kutyafogak testének több rétegét keresztülhatványozták, s így jajgatásra erőszakolták; kijelenti tehát, hogy a nagyságos fájdalom után járnai szokott fájdalompénzt is a legszigorúabban követelni fogja. Most pedig felszólítatnak önök: hogy a házigazda, mint ebeinek helyettese, a jegyzőkönyvet, mely e tényálladékról felvételni fog, aláírja, míg Ön tanúként fogja azt előttemezni.

– Haben Sie gesagt: gnädiger Schmerz? – kérdé a főszolgabíró.

– Ja, gnädiger Herr Oberstuhlrichter, ich habe alles buchstäblich gesagt, – felelé a jegyző.

Bezdői olyan mozdulatlan volt, mint egy falhoz állított malomkő, s olyan bárgyú tekinteteket vetett jobbra balra, mint ki az egész dologból nem ért egy szót sem.

A jegyző ezalatt feltette a vádat; mire elkészült, felszólítá a házigazdát, hogy a kutyák nevét dictálja bele; de mert a házigazda egy szót nem volt képes kiejteni, Csere adott helyette hangot.

– Patkó, Mirkó és Berettyó.

– Melyik a patkó, kérni fogom személyes leírását.

– A Patkó vörös, fekete orral és fehér bajuszszal, szemei, ha nem tévedek, sárgák, tekintete mord, füle csonka, farka megvan tökéletes valóságában, nagysága harmadfél láb.

– Melyik nemhez tartozik?

– A nemtelenített nemhez.

– Hány éves?

– Három?

– Volt-e már fenyítve?

– Laczi egy párszor már megdorongolta.

– Bírói eljárás még eddig nem vétetett ellene foganatba?

– De igen, a kisbíró úr volt oly szíves, megfosztani az apai örömeiktől.

– Kérem tovább.

– A Mirkó a szoptatók osztályához tartozik, de nem férjezett, vagy tízszer azonban ivadékokban részesíté e háznak urát.

Ennek is következett személyes leírása, aztán Berettyónak.

– Most kérem aláírni: Bezsedő Bezdői Mátyás, Mirkó, Patkó és Berettyó kutyáim helyett, – Csere György mint tanú, Krikli József jegyző, mint tanú.

– Most elmehetnek az urak, de meghagyatik: hogy főszolgabíró úr ő nagyságának jó ebéd készítették.

Midőn Bezdői és Csere kiléptek az ajtón, az előbbi így szólt öccséhez:

– Mi volt ez?

– Én ha megsütnek se tudom.

– De mi akar lenni?

– Úgy gondolom, hogy azt se tudom.

– Bolond ez az ember?

– Vagy az vagy nem az. A mostani eljárásnak új nyitja van, és iszonyú nagy benne a pontosság, különben majd megtudjuk, hogy mi lesz következése.

– Rettenetes! rettenetes! – kiáltá magáról elfelejtkezve Bezdői.

A főszolgabíró délben jól teleette magát, aztán felfeküdt az előparancsolt kocsira és tovahajtatott.

Másnap két csendőr kíséretében megjelent a megyei főorvos, az ebeket, mert még meg is

dühödhetnének, ha tovább élnének, agyonlövetni rendelte, ekkor elővett egy nagy papirost, s a háznál mindenki kényszerítve lőn a veszetztség ellen egy port bevenni.¹

III.

Szép csendes nyári alkonyat volt. Messze kéklő hegyek háta mögé méltóságosan ereszkedett bíboros égről a lemenő nap s kékespiros színt játszó sugarai lefekvés előtt enyelegve fürödtek a szőke Tisza hullámaiban.

A révések pipázgatva beszélgettek szép időkről, letűnt dicsőségről, s a csendesen nyugvó komp oldalához verődve halkán csicseregtek az apró habok.

A taskonyi révnél volt ez.

Nem messze a révésektől, a Tisza homokos partjának egy omlása mögöl zsandár-sisakok bukkantak néha elő s tűntek el ismét, a lemenő haragos nap tekintetétől lidércz-szikrákat hányva csúcsos fedelökkel.

Zsandárt látni nem volt valami ritka dolog, de nem is volt valami nagy öröm. Kezdetben rettegett, később félt az ember tőlök, még később megszokta, utóbb megvetette őket. Elbeszélésünk ideje a félés ideje volt, az osztrák politika s az osztrák hatalom e fullánkjaitól. Félté őket a hazafi és kinevette a szegény legény. A becsületes emberrel nagyon el tudtak bánni, mint a hogy a szegénylegények elbántak ő kémükkel.

E dicső rezes sisakú hősök, tetőtől talpig fegyverben, egy hölgyet vártak most itt, ki a spitzlik tudósítása szerint nyolcz órakor este fog a révhez érkezni, a Tiszán átkelendő.

Vajjon Belzebub unokái mit akarhattak e hölgygyel? A harci sisakok és pánczélok e matadórjai keményen elszánták magukat, hogy az osztrák hatalom polczát remegtető egy veszedelmes lénytől olyaténképen fogják megszabadítani a haubitz birodalmat, hogy e hölgyet bátorságuk és vitéségök rettenthetetlen erejével lefogják tartóztatni és belebbezni a rablánczok hónába, Morva- avagy Csehország valamelyik hős mókusoktól lakott várába.

S vajjon mit tett e hölgy?

Lakása zárva volt a zsoldosok szaglászó kutatói előtt, s tárva a magukat még mindig rejtegetni kényszerült menekülteknek. E hölgy jobban szerette a szabadság oroslányszívű védőit a bécsi gráciánál, a kóficzok jutalom-quarglijainál egy-egy csillag, vagy két garast ábrázoló mellenfityegők alakjában.

A tányérnyaló, bukdácsoló spitzlik ebfaja felhajhászta a nemes vadak e rejtett helyét, s nyomukba utasította csúcsosfejű zsandár uraimékat, kik kezökben a duruglyával hősiesen ki is rukkoltak és drukkolták magukat a védtelen honfiak ellen.

E hölgyet várta most a sasos homlokú leventék öt darab számozott tagja, és nagy vitézen, mint denevérek, a Tisza partjához lapultak, s hegyezett fülekkel hallgattak minden neszre.

Mielőtt a bekövetkező jelenetet leírjuk, kell, hogy Bezdői Mátyás urambátyámhoz térjünk vissza.

Odavolt a mi kedves bátya-urunk! A pappal misét mondatott minden elkárhozott lélekért, tömjénnel kifüstöltette egész házát, s az egekre tekintve mondta el: hogy íme az ördögök uralkodása most már bekövetkezett, az emberek pedig egy osztályba soroztainak a kutyákkal. Gellért püspököt szeges hordóba szorították és lehömpölyítették a Dunába; boldog, mert bizonyosan üdvözült, de a kihez három kutyát kötnek, az lehetetlen, hogy fel tudjon menni a mennyországba.

E napságtól kezdve nem volt maradása, sergett forgott, nem találta helyét, s voltak oly keserves pillanatai is, hogy Josephstadtba kívánkozott vissza. Jutka néninek minden jóakarató erőfeszítése nem volt képes urambátyámba annyi nyugodtságot csepegtetni, a mennyi egy az agarak előtt futó nyúlban szokott lenni.

Sok álmatlan éjszakák után végre azt találta ki: hogy Csere öcscsét felszólítja, miként

¹ Ehez hasonló eset történt Sch. J. szóláthi tanyáján, Heves megyében. A fent említett eljárás, bűnös állatok ellen, bármily nevetségesnek tetszik is, nem egyszer fordult elő.

hagyja el vele e helyet, s kísérje őt Debreczenben lakó rokonaihoz, ott talán el bírják őt úgy tenni valahova, hogy ilyen, lelkét az ördögnek adott négyszemű ripőkkel ne találkozzék többé.

Csere beleegyezett a felszólításba, magára vállalta az útlevel előteremtését, mely nem volt valami könnyű dolog, és belekerült egy álló hónapba, míg meg lehetett nyerni azon engedményt, hogy a hazában nyolcz-mérföldnyi utat megtehessenek. Urambátyám a főszolgabírónak 150 forint fájdalomért fizetett, s végre kikapta a passust.

Az indulási nap el lön határozva. E célra jó négy csikót tanítottak be, hogy csak minél hamarább kiérjenek a purgatóriumból, mert urambátyám szerint lehetetlen volt az: hogy Debreczenben, hol annyi magyar lakik, egy rakáson, ily vakmerőül merje megataquirozni őket egy szál Bach-huszár.

Jutka néni elkészített mindent, felrakatta a kocsira: bundákat, sőt még ágyruhákat is, kulacsot és pinczetokot, mert Csere és Matyi bácsi elhatározták magukban, hogy félelem-távoztatás és időrövidítés tekintetéből Debreczenig mindig menni fognak.

A csengők, nehogy távozásukat valaki észrevegye, leszedettek a lovakról, s délután négy óra tájban, hogy épen esti nyolcz órára érjenek a Tiszához, és holdvilágnál haladhassanak tovább, nehogy valami Bach-népséget pillantsanak meg útközben, kikhez képest a szegénylegény áldás volt, indultak ki az udvarról.

Urambátyám keresztet vetett magára, a kocsis pedig „Jézus Mária segíts!” felkiáltással bocsátá útnak a csikókat.

Vitéz zsandár uraimék már délutáni hat óra óta kuczorogtak a homokgödörben játszván orraverőskét, mintha bizony nem vertek volna orrukra eleget ügyis. Unalmas dolog azonban, mint figyelő ürge órákig állni kétlábon a lyuk felett, hogy az ember prédáját is megrohanhassa, ha a szerencse, vagy el is bújhassék: ha a kapcza-szorulás úgy hozná magával.

Nyolcz óra felé kocsidöbörgés hallatszott a távolból. „Richt euch czigány! Jön a császár!” Elő kell rántani a banganétot, kézbe azzal a duruglyával; mell ki, has be! bal láb indulóképpen előre, mert mindjárt lesz most valami.

A kocsi közeledett. A révészek mozogni kezdtek a kompon, ők is unták magukat, ritkán történt akkor, hogy a Tiszán átkeljen valaki; ha német volt, félt a szegénylegényektől; ha magyar volt, félt a zsandároktól.

A kocsi azért csak közeledett. Nap már nem ragyogott az égen, itt-ott egy-egy magánzó csillag kiütötte sugáros fejét az ég kárpitja alól, tisztulni kezdett a meszelt képű hold is, sárgaságba menvén át, s telt arcát nagynehezen tolta felfelé a halom nélküli láthatáron, hol még csak egy dombnak se vethette neki magát.

A kocsi közeledett.

A sárgavégű sisakok mozogtak, és piszkálni kezdték a levegőt, a szurony hegye neki meredt az égnek, s ha nemzeti kokárdát hordott volna a teremő Úristen, kész lett volna azt is lenyársalni.

Az alatt az idő alatt, míg ott éhen-szomjan kóráztak, bezzeg jó lett volna, ha más nem, legalább egy kis kerti borocska a füttyülő-csonttá száradt zsandártorokba, de nem szűrték azt a magyar földön; annál jobban szűrte azonban magába Bezdői urambátyám és Csere Gyurka, úgyannyira, hogy mire a Tiszához értek, nyújtózkodó gilisztának nézték a fényes hátú vizet.

Félni azért, ha körülvizsgáljuk a dolgot, talán mégis tudtak.

A négylovas magyar szekér megállt a révnél, egy kulacs már üres volt, tehát Gyurka semmitől sem tartó széles jókedvében belehühökolt, mint kéménykaparó csövébe a kéményseprő; s tudós hangulattal firtatva a két utazó dohányfüstös lélekzö-csővét, s a karczos karczagit, nem tartanok épen nagyon eltérőnek e hasonlatot.

A révészek megértették a kulacson át hozzájuk vergődött jó jelt, s a maguk részéről hangos kurjantással adták tudtára az érkezőknek, hogy: nincs addig nagy víz, míg révész áll a kompon.

De bezzeg a zsandárok is felröföntek a füttyentésre. „Kriegskameraden! da gilts Tod und Leben!” susogá elszánt vitézeihez a káplár, és nagyott lépett előre.

Csere megmozdította minéműségét, s e szót bocsátá ki ajkain: – Zsandár.

Matyi bácsi bátorság dolgában üresebb lett az üres kulacsnál.

– Hol van? – kérdé nyakát az ing gallérja közé húzva.

– Itt jönnek a pandalon, vannak vagy ötvenen. – Gyurkánk szemének káprázása megtízszerezte az ötöt.

– Na Gyurka, végünk van!

Egy perc alig múlt el, s a zsandárok körülfozták a kocsit.

Könnyű volt Jónásnak a czethal gyomrában, nem bántotta az ördög sem; zsandárral találkozá, bizonyosan nem töltött volna ott háromnapi idenyt, de huszonnégy fertály óra múlva kiszökve kitette volna magát a halhasból.

Bezdo Mátyás urambátyám beleharapott a levegőbe s hirtelen úgy vágta össze fogait, hogy azok szinte vaczogtak, Csere Gyurka pedig lehajlott, mintha a kas fenekére ejtett volna valamit, pedig nem volt szándékában egyéb, mint nyilast keresni a fonás közt, és keresztülbújni rajta.

Az olvasó meg fog engedni, hogy 13 millió magyar közöl a két leggyávabbat kerestük ki, hogy e kórságokon át vezérünk legyen, de higye meg, hogy valamirevaló bátrabb embert nem lehetett kapni, később levén az újlag, és hétszer egymásután megütközni a muszkával, mint még egyszer keresztül menni a Bach-korszakon.

– Útlevelet, – dörgé a káplár magyarul, ezen a nyelven épen annyit tudván.

Matyi bácsi nagynehezen fordított nyakán annyit, hogy Gyurkára nézhessen, mert az útlevél nála volt letéteményezve.

Csak legalább elkészülhettek volna az ijedségre, de Gyurka is annyira kivolt véve sodrából, hogy útlevél helyett az üres kulacsot nyújtá át Don Fradiavoló Mirmidónak, ki a becsületes embereknek nem átallta útját állni, és ki az üres kulacs kézbevétele után kardjához kapva kiáltá, úgy a mint legjobban tudta, tehát; csehül, hogy:

– Le a kocsiról, önök foglyaim!

Utasaink a zsandár hangjából annyit észrevettek, hogy beszélt, de hogy mit? azt csak a csillagok felett lakó jó Isten tudta volna nekik megmagyarázni.

Annyira mégis kapacitáltattak, hogy leránczigáltattak a kocsiról. Ekkor két-két zsandár neki fordult egyiknek is, másiknak is, elszedtek tőlük mindent, pénzt és nem-pénzt, passust és nem-passust, aztán bevezették az agyonraijedteket a révészek lakházába, és egy közölök valahogy kigagyogta magyarul, hogy:

– A tettetéssel most már nem lehet menni semmire, szakállt és bajuszt szépen le kell rakni az asztalra, mert általuk igen is tudatik az, hogy Matyi bácsi és Csere Gyurka: asszony, és hogy közölök az egyiket Ninának hívják.

A bedlamban is fordultak már ily esetek elő. Bezzeg megijedt most a két férfi; egyik is, másik is el kezdte tapogatni magát, vajjon valami istensodája nem változtatta-e őket csakugyan asszonyokká; végre Csere Gyurka azon meggyőződésre jött: hogy nem, és kijelentette, miként: férfinak érzi magát

– Majd meglátjuk; – dörmögék ötféle nyelven, s a káplár parancsot adott, hogy a parókák és szakálluk szedessenek le.

Na ez aztán szép tréfa lesz. Urambátyám és Gyurka a helyett, hogy a nadrágot megtöltötte volna, annyira összeresztetett a félelem által, hogy inkább látszott egy-egy megkínzott ágasbogas tormaszárnak, mint embernek. Egyszer csak azt vették észre, hogy a zsandárkezek feléjük nyúlkálnak. Fejüket hol jobbra, hol balra hajtották, de jobbról is, balról is ott gebeszkedett a corpus delicti, mintha csakugyan asszonyok lettek volna.

– Jaj a szakállam!

– Jaj a hajam! – ordította Csere.

– Csak húzni kell, – parancsolá a káplár, – majd enged, jól oda van ragasztva,

Hogy miféle ember volna az, ki szakállát halála előtt szálankint ki hagyná tépetni, egykönnyen elgondolni nem lehet. Urambátyámban és Cserében végre fellázadt a férfiúi méltóság, s először egyik, aztán másik kiáltotta:

– Ne tépjék az urak a szakállamat, nem loptam én azt senkitől, megfizetem én az adót becsületesen minden szálért; nem parancsolja ezt önöknek a császár.

– Was sagt er? – kérde a káplár, a magyarul gagyogó zsandártól.

– Er sagt, dass er Alles ehrlich bezahlt, aber der Kaiser hat ihn bestohlen.

– Bestohlen hat ihn der Kaiser, sagt der *Spitzbub*? – Eisen darauf!

E szóból: *Spitzbub*, annyit Csere észrevett, hogy végre mégis elismertettek férfiaknak, mi azonban nem volt valami örvendetes dolog, mert összevasalták őket, maguk elé vették, kivitték a kocsig, a kocsira ráültek mind a heten, s nagy diadallal hajtottak a legközelebb álló laktanyáig. Ott a két urat bezárták egy külön-szobába.

Reggelre a csendőrök laktanyájáról urambátyámnak mind a négy lovát ellopták. Ok pedig megvizsgáltatva, s útlevelők átnézetve, gyalog útnak bocsáttattak.²

IV.

Ilonka, kedves kis Ilonka! Nem szőke ugyan, nem barna ugyan, de azért szeme olyan kék, mint az ég, haja olyan sötét, mint az éj.

Tizenhat-éves keblecskéje virágos kert, soha pirosabb rózsát nem fakasztott a nap, mint szíve, a szerelem napjának melegétől megnyílt szíve.

„A virágnak megtiltani nem lehet,
Hogy ne nyílják, ha jön a szép kikelet;
Kikelet a lány, virág a szerelem:
Kikeletkor virítani kénytelen!”

Csáky Győző huszonkét éves fiatal gazda, ha nem nagyon szép is, de kellemetes, ha nem valami nagy ész is, de azért, vagy éppen azért nagyon tud szeretni.

Ilonka el szokott pirulni, ha előtte Győzöt emlegetik, égszemeire mint árnyas felhők reáborulnak szempillái, s a domború kebel magasságát többre lehet tenni egy fokkal.

Bugyi Jenő, az Ilonka törvényesen kinevezett gyámja, – mert árva szegény kis leány, – feleséges, gyermekes fiskális, és durva kezében vastag a hajszál is, schwarzgelb volt és maradt azután is; a forradalom alatt hazája ellen elkövetett szolgálataiért olyan kétfejűsasos érdemjelet küldtek neki Bécsből, hogy valahányszor mellén fityegett, majdmindannyiszor hasra-rántotta; s e nagy szolgálataiért magyar részről érdemes lett volna meghuszonötözni, valami mogyorópálca-féle érdemjellel.

Ez a Bugyi Jenő lőn az Ilonka törvényes gyámja. Ilonka vagyonos árva volt, s a Bach-kormány nagyon jól tudta, mit tesz ily vagyonos árvának gyámja lenni, akasztófáraláló érdemeiért tehát Bugyit még ez oldalról is megjutalmazta.

Bugyi úr kiállhatatlan egy fránya legény volt már fiatal korában is, noha irtóztató jó családapa lett belőle, feleségét úgy szerette, mint a mákos kiflit, és szopogatta mindig, élhetetlen nagy gyomrú porontyaiba pedig beletömte volna az egész országot, szőröstül-bőröstül.

Mint családapa ellen tehát senkinek sem lehetett kifogása, de befogása igen is, mert az ellene vetettek Bugyi úr, ha lehetett, csakugyan be is fogatta.

Az ellene vétettek közé tartozott Csáky Győző is, ki 16-éves korában honvédhadnagy lévén, Bugyi urat, mint elfogott espion felfenekeltette, sőt talán fel is akasztatta volna, de a muszkák kiszabadították ölelő karjai közül.

A sors úgy akarta, hogy Csáky Győző Piros Ilonkába, a Jenő úr gyámleányába szeressen bele. Ennél nagyobb bajt nem akaszthatott volna nyakába senki.

Mint cserepárnak sorozott honvédet szülői később kiváltották, s Győző most otthon

² Hasonló eset történt D–s László fegyverneki földbirtokossal.

gazdálkodott, mint Debreczen városának egyik tehetősebb gyermeke.

Addig, a meddig lehetett, titok volt Bugyi úr előtt az Ilonka és Győző szerelme, de mikor az egész város megtudta, mert hiába, «de elviszik hírét az ilyen dolgoknak, hát már akkor Bugyi úr is megtudta.

Épen azelőtt három nappal jött le a Bécsben magasló atyai kormányának azon dicsőséges Verordnungja, hogy a szülő, vagy annak nemlétében a gyámnak kegyes beleegyezése nélkül senki, a ki még a törvényes kort el nem érte, férjhez nem mehet, és meg nem házasodhatik.

Ezzel aztán betették Bécsből az ajtót Győzőnk előtt. Az Ilonka nagynénje szépen felöltözött, felvette selyem viganóját, bársony köntösét, lokniait helyreigazította, arcbőrért megpúderozta, felhúzott egy pár meggummilasztikumozott szalmaszin keztyűt, kezébe vette napszitt színtelen kék napernyőjét, még egyszer elülről hátulról megnézte magát a tükörben, és ha már annyira volt, arra is ráadta fejét, hogy Bugyi Jenő gyámnok urat és elhírhedett jóságú családapát, húgának, Ilonának ügyében felkeresse.

Bugyi úr olyan hidegen fogadta, mint egy Szibériában keményre fagyott jégoszlop fogadhatja az elitélteket, és a legkopottabb, támla-nélküli székre ültette le.

Ez rettenetesen nehezére esett Kapóménak, ki született báró Hullámszarvi-leány volt, és egy, még az ország virágos állapotában kimúlt főszolgabírónak hitestársa, tehát kiskirályné.

Oda se nézett annak a császári királyi, megsasolt, érdemjelezett fiskális.

– Mivel szolgálhatok? – kérde hidegen a nagynénitől.

– Én, kérem, húgom ügyében jöttem, kinek sorsa szívemen fekszik.

– Ott bizonyosan kényelmes helyen van, és kipihenheti magát. Klári néni elvörösödött:

– Kérem, ez ügy sokkal komolyabb, mintsem hogy tréfát lehetne belőle üznünk. Látom, hogy ügyvéd urnák kevés kedve, s talán még kevesebb türelme van velem tölteni az időt, röviden elmondom tehát, hogy miért jöttem.

– Méltóztassék.

– Ügyvéd úr, úgy hiszem, régen tudja már: hogy Ilonka húgom és Csáky Győző közt szoros szerelmi viszony létezik.

Bugyi egy kissé összébb húzta ritka szemöldökét, összébb szorítá ajkait, aztán feddő hangon monda:

– Elég rász, hogy ön annyira hagyta fejlődni a dolgot. Klári néni egy cseppet megmozdult a széken.

– Mi engem illet, én amennyire lehetett, szemmel tartottam őket mindig, s valóban meg mertem volna esküdni, hogy szerelmök a legártatlanabb. Ok azonban megfeledeztek magukról, – én nem tehetek róla

– Asszonyságod mindenesetre azt akarná, hogy Ilonka a Csáky neje legyen.

– És pedig mielőbb, uram!

– S ha szabad kérdezni: mi okból oly sürgősen?

– A leány becsülete kívánja.

– Igen. A mi elveszett, azt többé nem lehet megmenteni.

– Uram! – kiáltá indulatosan a nő, – így beszél ön gyámleányáról?

– A mint nekem tetszik, s egyúttal kijelentem, hogy: Ilonka nem leend a Győző neje.

– És miért nem? meg akarja őt ölni?

– Sem gyilkos, sem hóhér nem vagyok. Sajnálattal kell önt e felől értesítenem. Csáky Győzőt, mint felségsértőt ma reggel elfogták, s hihetőleg újra be fogják sorozni.

Az asszony ijedve kiáltott fel:

– Az lehetetlen! Ki fogatta el? én ki fogom őt szabadítani!

Bugyi mosolygott, de oly keserűen, mintha csak keserű gúnyt ivott volna:

– Soh' se fárasztja magát; a Csáky megmentéséhez nagyobb hatalom volna szükséges-e mégis, ha sikerülni találna, még akkor sem lenne Ilonka e haszontalan fiú nejevé.

– És ki tilthatná azt meg?

- Én.
- Mi joggal?

Bugyi szépcsendesen felkelt, Íróasztalához lépett, elővonta onnan az országos kormánylapot, s kijelölve a házasságra vonatkozó rendeletet, a lapot átnyújtá az asszonynak, ő maga pedig hátradőlt karos-székébe, és kényelmesen egy nagyot ásított.

Pár perez múlva kihullt Klári néni kezéből a lap, az asszony elsápadt, remegve felemelkedett székéről, mereven az ügyvéd szeméi közé nézett, és távozott a szobából.

Ezalatt Bezdői urambátyám és Csere Gyurka Taskonyban fogadott szekeren közeledett Debreczen felé.

– Majd csak oda érünk már, ~ szolt, a város kakastornyos templomait meglátva, Matyi bácsi – úgy hiszem, itt nem fog háborgatni bennünket ez a sok kísértet. Néhány hete, hogy kiszabadultam a tömlöczből, s az Isten szabad ege alatt, Magyarország szabad földjén már is úgy megkínóztak, hogy kezdem a bőrömet kikészítve érezni. Pénzemből kipusztítottak, szakállamat megtépázták, ráadásul ellopták a négy csikómat, még pedig a zsandárkaszárnnyából, ha keresni merném, még becsuknának.

– Bizony, kedves bátyám, furcsa világot élünk, – monda Gyurka, Debreczen felé pislogva, – de majd megpihenünk talán itt.

– Klári sógorasszonyomnak van jó alkalmatossága; oda szálljunk, – határozá urambátyám.

A taskonyi kocsi lassan zötyögött Debreczen felé; néha ugyan nekikeseredett a fuvaros és végig-hosszig ostorfelezte az ugaroló ekéből kifogott két czoczót, s szegények olyankor patkolatlan, töredezett patáikat sebesebben is verték az út göröngyeihez; de mikor nagyon hamar elfeledték az ostort, és nagyon hamar eszökbe jutott az üres has, hát bizony csak úgy pomali istrángoltak Debreczen felé az utánuk akasztott kenetlen szekeret.

Egyszer mégis csak beértek.

– Már észrevett a ki Mártona van annak a zsandárnak, – szuszogá Gyuri, – amott jön ni! Csak hamar, elő az útlevelet, különben megint asszonynak néz minket.

És csakugyan, a kocsi felé két fegyveres csendőr közeledett.

– Hej Debreczen, Debreczen! – sóhajtá urambátyám, – hát már tebeléd is belebújtak ezek a bögyök; na most már nem leszünk bizton sehol.

– Mutassák elő az útleveleket! – parancsolá kocsijokhoz érve az egyik zsandár.

– Ihol van ni, – monda Gyurka, már készen tartva kezében.

A csendőr széthajtotta, nézte a személyes leírásokat, hol urambátyámra, hol Gyurira tekintett. Már-már vissza akarta adni, midőn szemébe tűnik valami, és felkiált:

– Ho hó! Hiszen négy ló van az útlevélre írva.

– Na szücskő, – rémült el urambátyám, – most vagy már megszorulva; aztán mint a ló, mely nagy terhet érez maga után, s nem tudja, ő indítson-e előbb, vagy a másik, vagy mind a ketten egyszerre, Gyurkára tekintett. Hasonlóképen cselekedett Gyurka is.

A két tekintet találkozása annyit jelentett: „Most gondolj már ki valamit!”

A csendőr kétkedő s kémlelő tekinteteket vetett rajok.

– Négy ló van az útlevélbe írva, s itt csak kettőt látok.

Urambátyám rettentő módon szerette volna tudni, hogy mit feleljen. Semmi sem volt előtte bizonyosabb, mint az: hogy megint becsukják. Nincs mentség s csak Istennél a kegyelem.

– Hol van a másik két ló? – kérdé a csendőr szigorúan.

– Hej uram, – szolt végre Bezdői, annyi bátorsághoz jutván, hogy fejét megvakarja – azt magam szeretném legjobban tudni.

– Ön bolondot akar csinálni belőlem?

– Mentsen meg mindenféle ily mesterségtől az Isten; de biz édes uram, én becsületesemre mondom, hogy: nagyon szeretném tudni az én négy csikómnak hollétét.

– Ellopatta talán? Egyetért a zsiványokkal?

– Soha világéletemben nem tudtam, hogy a kinek lovait ellopják, az egyetért a

zsiványokkal.

- Tehát csakugyan ellopták, s ön még be sem jelentette?
- Bajos dolog az ilyen históriákat bejelenteni.

– Tehát nem jelentette be; ez egy bizonyíték, hogy lovait készkarattal lopatta el. Ön Rózsa Sándornak czinkosa, hiszen majd megtaníttuk önt. Forwerts!

A két csendőr közrefogta a kocsit, s bekísérték urambátyámékat a csendőrök laktanyájára. Ott háltak pusztá földön.

Másnap Abádról tudósítás jött, hogy azon helység határában tegnap négy lovat, ilyen és olyan-szörűt, ilyen és olyan-nevű úrtól elloptak, tehát vezessék protokulumba.

Ekkor kezdték megérteni urambátyámat, s a másik nyomorúságosan eltöltött éj után kibocsáttattak.³

V.

Bajos dolog az, mikor a leányt azzal biztatja a reménység, hogy mama lesz, mielőtt össze-okuszpokuszták volna valakivel; már hiszen a társadalom e szokása ellen nem célszerű a vétkezés, mert keményen megszólják az embert. Alaposan vizsgálván a dolgot, el kell ismernünk, hogy: jól is teszük.

Az ügyek elhamarkodása soh sem vezetett még jóra; mindent meggondolva tenni, meggondolva pedig olyat nem lehet tenni, a mi nem illik.

Szegény Ilonka megjárta, s a mint a Bugyi úr beszédjéből kivettük, nem igen lehetett segíteni a dolgon. Tüzzről pattant fiatal két szerelmes volt az a kettő, s azt hitte, hogy akarata szerint forog a kerekföld a nagy semmiben, s hitőkben annyit tévedtek, hogy csakis a nagy semmi forgott akaratauk szerint.

Klári néni volt legjobban a páczban; ő azt hitte, hogy az egész eset el lesz simítva az által, hogy a két szerelmesből csinálni fognak egy párt; ezzel a világ száját be lehet fogni, ha még olyan nagy is, legfőlebb egypár hétig tátog, míg a kötelékhez hozzá nem szokik, aztán megadja magát. Hajtott azonban Bugyi úr a Klári néni reményének útjára oly követ, minőt Klári néni nem vélt létezni a világon.

Tervéből ennyire kiforgattatván, szegény nénike inkább szédelgett, mint ment hazafelé; hogy mit fog most már ő otthon mondani Ilonkának? az a lány bizonyosan a kútba öli magát.

A mint így ténfergett volna, egyszer csak két baglyas, poros emberrel találkozik az utcán.

Önkénytelenül villant meg agyában e gondolat: Ezek is üldözöttjei lehetnek a sorsnak. Az is volt akkor mindenik magyar ember, a kinek nem volt magastetejű kalapja. Ez a kürtő volt akkor is időmutató nálunk; ki azt fejére merte venni, az annyira amennyire, mégis csak megegyezett sorsával.

Klári néni és a két vándorlónak nézett szerencsétlen közeledtek egymás felé és mindig jobban nézték egymást. Ha rég nem látott ember tűnik elénk, köd olyankor az emlékezet, s egyszer csak kibontakozik belőle az ismerős.

- Nini! De ismerős arc ez előttem, – gondolta az asszony.
- Ez a nő úgy néz ki, mint Klári, – gondolta urambátyám.
- Ha nem csalódom, ez Bezdői.
- De már ez Klári. – Klári!
- Matyi!
- Ejnye, hát csakugyan te vagy!
- Tehát nem csalódtam!

Egy puszi jobbról, egy puszi balról, világos nappal, közepén az utcának.

Ország-világ tudja ilyenkor, hogy rég nem látott ismerősök találkoznak, de a Klári néni loknis feje és bársony felöltője roppant feltűnő volt az urambátyám széljárta köpönyege mellett, tehát egypár ember és néhány száguldozó vargainas megállt, nézéssel tölteni el az

³ Hasonló eset történt H–sz Károlylyal Debreczenben.

időből annyit, mennyit a maisztram boszúságára csak eltölteni lehet.

Bezdői Mátvás urambátyámnak kisebb gondja is nagyobb volt most annál hogy az ily ácsorgókra figyeljen.

– Ejnye Klári, Klári, be jó, hogy találkoztunk, épen hozzád igyekeztünk; hát hogy vagy? innetova öt éve lesz, hogy nem láttalak.

– Istennek hála, csak hogy kedves urambátyámmal találkozhattam még egyszer! Mikor szabadult ki édes kedves urambátyám? Hej sok megváltozott azóta, mióta elvitték; semmiháziaké most a világ; bezzeg meg lehet ám ismerni a becsületes magyar embert, csak hogy hébe-korba láthatunk egyet; kerüli most a várost mindenki, s csakis akkor jön be, ha beparancsolják.

– Hát talán itt is úgy van mint minálunk? – kérde urambátyám megijedve.

– Tapasztalhattuk a fogadtatásnál, – jegyzé meg Csere.

– Nini! Hiszen ez Csere Gyuri! – kiáltá Klári néni; – Isten hozta édes öcsém, alig ismerem meg, annyira meglepett a találkozás. De ne álljunk itt az utcán, ha hozzám igyekeztek, úgy is egyfelé visz utunk, ballagjunk tehát hazafelé. Az Isten hozta urambátyámat, ha tudna valahogy segíteni a dolgon; épen most jövök az Ilonka tutorától.

– Miféle tutortól?

– Hát a Piros Ilonka gyámjától; talán nem is tudja urambátyám, hogy Piros Bálint meghalt.

Készületlenül találta Bezdői Mátvást e hír.

– Meghalt! – kiáltá, hirtelen megállva, – szépen vagyunk!

– Bizony meghalt az, édes urambátyám!

– Mikor halt meg?

– Már fél éve lesz.

– Fél éve, és én nem tudtam felőle semmit. Mit fogok most már én csinálni Debreczenben? Ha igazat kell mondani, leginkább azért jöttem, hogy Bálint öcsémmel valahogy és valahol meghúzódva, majd csak eltöltjük az időt, míg ez az időjárás elhúzódik fejünk felett, s íme ő meghalt!

Klári nem volt annyira elfoglalva az Ilonka ügyével, hogy az urambátyám önző töprekedése ne tűnt volna fel előtte; de folytatta a mihez hozzáfogott:

– Bizony meghalt szegény Bálint sógor. – Ilonka leánya nálam lakik.

– Akkor jó helyen van, – monda gondolkodva Bezdői, ki komolyan kezdett aggódni a felett: mit fog csinálni Debreczenben?

– Igaz, hogy jó helyen van, de nagyon szerencsétlenül járt szegény leány.

– Talán bizony ő is meghalt?

– Azt még nem cselekedte, – hanem mást.

– Mást? – kérde kissé élénkülő figyelemmel urambátyám, – fikom adta. Tehát már cselekedni is tud? Ha jól emlékszem, még nincs több tizenkét-évesnél.

– Tizenhat, édes urambátyám, tizenhat.

– Tizenhat? Hogy lehet az? Mikor utoljára láttam, nem volt nagyobb egy ürgénél.

– De hat éve már annak.

– Hat éve? Lehetetlen! – Pedig csakugyan hat éve. Egészen elfeledtem raboskodásom idejét, mintha valami nagyon pompásan telt volna le. – Nem mondhatnám, épen nem mondhatnám.

– Tizenhat-éves leány Ilonka, – folytatá Klári néni, – nem nagy, de azért meg van teremve,

– Na hálistennek, Örülök rajta.

A néne megcsóválta fejét, mintha ő nem tudna örülni, aztán közelebb lépett Bezdőihez:

– Urambátyám, mielőtt Ilonkát meglátná, tudatnom kell önnel valamit.

– No csak rajta édes húgom.

– Ne ijedjen meg urambátyám, ijedséggel nem segít rajta semmit, mert a dolog már megtörtént; hanem más valami felől kellene gondolkoznunk.

– Hát aztán mi az, a mi megtörtént?

Klári néni amennyire lehetett, közel hajlott Bezdőihez, aztán fülébe súgta:

– Ilonkának kis babája lesz.

E súgásra az öreg úr még csak meg se döbbsent.

– Hát már férje is van? – kérde ártatlan együgyűséggel.

– Hiszen ha az volna.....

– Tyhü kutya mater! – kiáltott most fel Matyi bácsi; – ez már más dolog. Szó nélkül haladtak néhány másodperczig:

– Ez már más dolog, – dörmögé magában Matyi bácsi, – kriminális egy dolog. Férjetlen anya, zabi gyerek, atyafiság: juj juj! – Ejnye édes húgom, – szólt a nénihez fordulva: –melyik lenne itt a legjobb vendégfogadó?

– Csak nem akar bátyám a vendéglőbe szállni?

– Ugyan hogy alkalmatlankodnánk neked, még csak meg se üzentük, nem is vártatok; – de már csak a vendéglőbe megyünk.

– De már oda csak nem mennek, akár vártuk, akár nem, van az én házamnál annyi hely, hogy még két jó embert el bírok látni.

– Hely, – hiszen a hely végett nem is volnánk felakadva, – de látod édes húgom, már a dél is elmúlt; vendéglőben mindig készen van az ebéd.

– Készen ám, csakhogy oda járnak a Bach-hivatalnokok, és megeszik még az asztalkendőt is.

Matyi bácsi ijedtében nem tehetett egyebet: Cserére tekintett, s annak savanyú arcát látva, egészen kijött sodrából:

– Hova pokolba menjen tehát az ember? – kiáltá végre.

– Csak hagyjuk mi maga helyén a poklot, édes urambátyám, és szépen sétáljunk énhozzám.

Kinek két borbély két oldalról húzza két legerősebb zápfogát, az Bezdőinél nem vághatott volna keservesebb arcot. Egyik oldalon Ilonka telve reménységgel, másik oldalon a Bach-huszárok megáldva telhetetlenséggel; de miután két szörnyeteg közöl inkább választja azt mindenki, a melyik jól van lakva, tehát urambátyám is arra az oldalra határozta magát.

– Ha már így van a dolog, – monda köhécselve, – és csakugyan nem leszünk nálad alkalmatlanok, hát csak vezess haza: – de – tévé hozzá húga füléig hajolva: – nem lehetne abból a személyből valahogy asszonyt csinálni?

– Épen abban a járatban voltam a gyámnál.

– Tehát a gyámmal akarnád elvetetni; – hm: a dominus nem nagyon atyailag viselte magát.

– Egészen másként áll a dolog, édes bátyám! Ilonka és az a bizonyos halálig szeretik egymást; a fiatal ember kész elvenni minden pillanatban, szép is, fiatal is, vagyonos is, nem lehet ellene semmi kifogásunk.....

– Hát csak rajta minél előbb, édes húgom, míg a szeg ki nem üti magát a zsákból. El kell intézni az ügyet, még talán a família becsületét is meg lehet menteni.

– Az ám, hiszen azt szeretném én is, de roppant nagy akadályt kell elhárítanunk. A gyám nem akar beleegyezni.

– Es mi köze van ahhoz a gyámnak, ha az atyafiság beleegyezett.

– Legújabbán jött Bécsből egy rendelet, s világosan meg van benne írva: hogy a kiskorúak a szülék, vagy azok nemlétében a gyám beleegyezése nélkül házasságra nem léphetnek.

– Bécs, ismét csak Bécs, és megint csak Bécs! – kiáltá urambátyám indulatosan.

– Azonfelül más baj is van. Nem tudom, hogy igaz-e vagy nem, de a gyám épen most mondta: hogy azon bizonyos fiatal embert, mert a császárt összehunczfutolta, besorozzák

katonának.

– Azért az ostobaságért! – kiáltá a bácsi. – Most már tagadhatatlan, hogy itt a gyámnak is vannak céljai. – Aztán szelídebben tette hozzá: – Miféle ember az a gyám? Ha valamirevaló, és nem veszi tekintetbe az Ilonka állapotát.....tudod, ilyenkor nem nagyon kell válogatni; mert a dolog nem igen tűr halasztást.

– Arról, a mit bátyám gondol, szó sincs; a gyám feleséges, családos ember; a mit tesz, én azt hiszem, boszúból teszi.

– Boszúból, – úgy hát nem becsületes ember.

– E címet nem is nagyon követeli magának.

– Hogy lehetett akkor gyámot csinálni belőle?

– Hja! az a legújabb rendszer titka!

– Na hiszen majd megmutatom én! – kiáltá Bezdői nekitüzesedve, – egy család becsületét elvenni nem gyerekiség, nincs ahhoz jussa már a német császár embereinek sem!

Így hirtelenében nem merjük Matyi bácsira ráfogni, hogy bátor emberré lett mert még meg is járhatnók vele; annyi azonban igaz, hogy kifejezése által nagy kurázsit feltételezett maga felől.

Ily hangulatban volt, midőn le kellett buknia, hogy feje bojtját a régi szabású nagy kapuba vágott kis kapu boltívéhez ne érintse, s egy határozott lépéssel a Klári néni házában taláta, magát.

A melegről hús falak közé lépett, de azért mintha észre nem vette volna a változást, fűjt felindulásának hevében, nehogy tüze kialudjék, így akarván megjelenni Ilonka előtt, különben félszége, melyhez még egy bizonyos körülmény nem csekély hatással járult, némává vagy hebegővé tette volna őt.

A néne és Gyuri készséggel bocsátotta őt előre, a bácsi pedig azon volt, hogy mielőbb hozzávágasson a roppant bonyolultnak látszó gordiusi csomóhoz.

– Ne félj, Ilonka húgom! a világért se félj! – e felkiáltással csörtetett keresztül az előszobán, - de már csak azért se félj, – hangoztatá tovább, midőn az előszobában nem talált senkit.

Ha véletlenségből meg nem nyílik egy ajtó, s Ilonka szende mosolygó arczával előtte nem terem, inkább bizonyos mint nem, hogy a bácsi bátor hangulata alsóbb skálát vett volna egy fokkal; de midőn a nagy lárma által felriasztott leány, mint magát rejtegető özike, kiszökött a szoba függönylombjai alól, s épen a vadász lábai elé: –a bácsi úgy nekiadta magát az ölelésnek, mintha Bachus óta elszántabb udvarló nem lett volna nála a világon.

Ilonka zavartan, félig vonakodva, félig nem, engedé át magát a poros köpönyegű Grátiának, – az azt követő nagynéne mély és sokat jelentő tekintetéből, mint szomjas-félék a kútból, bátorságot merítve.

– Eszemadta kis hamissá! – kiáltá most már a leány szende tekintete által úgyis kiengesztelt bácsika; – hát te vagy az az Ilonka, kit én olyan kicsinynek ismertelek. Nem voltál nagyobb egy ürgénél. – Hát tudod-e ki vagyok én? Én vagyok Bezdői Mátyás bátyád, kit négy esztendeig becsukva tartott a német, ő maga se tudván, hogy miért. – Bizony, bizony nem ismersz, pedig ugyancsak sokat lovagoltál a térdemen, még azt hittem, hogy ha megöregszel, fiú lesz belőled.

Beszélt a bátya annyit, hogy a mellette állók alig bírtak szóhoz jutni; Ilonka pedig látván, hogy valami atyafiságos jelenet adta elő magát, egész átengedéssel viseltetett az ölelések iránt, hogy a töprenkedésből szeretetbe átment öreg urat még tűzbe is hozta.

Klári néni szólni akart.

– Hagyjunk fel a komédiával, húgomasszony, – csitítá őt Matyi bácsi, – nincs itt semmi teketóriára szükség, mindjárt megértetem én Ilonka húgommal közelebbről is, hogy ki vagyok, – se szavak után elkezdte tobákos bajuszát a leány ajkaihoz dörgölni.

Szenvedtek már a vértanúk nagyobb kint is ennél, s mert Ilonka minden szenvedésre el volt

készülve: tehát csak állta.

Végre urambátyám az eléggig ölelkezvén és csokolózván, kezdett hozzáfogni az ő kilétének megfajtásához:

– Tudod-e, hogy apáddal onokatestvér vagyok, te kis Piros. A te apád anyja, és az én apám testvérek voltak. Nagyon restelleném, ha soha se hallottad volna híremet.

Na most már Ilonka is tudott mindent.

– Matyi bácsi! – kiáltá tettetés nélküli szívélyes gyermeki ártatlansággal, s szép kék szemeiből egyszerre úgy kezdett folyni a sírás, mintha csak csavarták volna, s hozzá szép gömbölyű fehér karjaival még át is foná az urambátyám kócos nyakát, egész erővel szorítván őt emelkedő érző keblére.

– Kedves Matyi bácsi!

A beszédből elég volt ennyi. Ilonka valóban érezte, amit mutatott; végtetelenül jól esett neki, hogy egy közeli rokonával, ki felől annyi sok jót hallott beszélni, így összehozta őt a csak ritkán jutalmazó sors; de bezzeg a bácsi se tette magát. Szempillái megnedvedtek, s arcának redői közt utat találva, nehéz könnycseppek gördültek sűrű szakállá közé.

– Adta Ilonkája, – nyögé elfogult hangon, – be megnőttél, – s ujra és újra magához öleie a leányt.

A jelenetet Klári néni se tudta megállni sírás nélkül.

– Az Isten áldása rajtunk, rebege pityeregve, – hogy egyik legjobbakaró rokonunkat hozta a házhoz!

Ilonka már ekkor ajkainál tartá a bácsi napsütötte ránczos kezét, az pedig bal karját a leány dereka körül fonva, könnyes szemeivel nézte őt, és vizsgálta arcvonásait.

– Minden vonás az apjáé, eszemadta kis hamissá! Nem is hagylak el többet, ne félj.

A bácsi most megtörlé szemeit, és hosszú lélekzetet véve először Klári néniére, aztán ismét Ilonkára tekintett. Valami nehéz gondolat pottyant agyáról szívére, de még egy hosszú lélekzet, és a gondolat legördült.

– Szegény kis Ilonkám! – No de nem tesz az semmit; az Isten néha azt látogatja meg, a kit meg akar áldani. A szent lélek se volt törvényes atyja Krisztusnak, mégis derék ember lett fiából. Majd csak elintézzük a dolgot.

A leány lesütötte tekintetét, elpirult, s remegő kezéből kibocsátá nagybátyja kezét. Az megérté, hogy mit jelent ez, megérté, hogy az önkénytelen félrelépésnél még nagyobb bűn is van a világon, s hogy a leány szíve, lelke tiszta és romlatlan.

Most Klári néni előrelépett, Matyi bácsi az Ilonka kezét fogva utána, s utoljára sereghajtónak Csere Gyuri lépett be.

– Isten hozta önöket szegény hajlékunkba! – zokogá most a háziasszony, s még egyszer mindnégyen hozzáfogtak a síráshoz.

Az Isten könnycseppje a csillag, az ember könnycseppje, a köny: egy-egy világ!

VI.

Schwarzer csendőrkapitány, kinek dicsőítő emlékezet lengi körül vitéz tetteit, ebéd után rendesen be volt állítva. A török basa, vagy a chinai mandarin csak kis Miska ahoz képest, a mi Schwarzer kapitány úr kerületében volt vala. Zsandárjai nagyon szerették, mert nagyságos uraknak címezte őket, míg a polgári embert ezen rövid titulussal illette, ha magyar volt: eb.

Ebéd után lévén az idő, kapitány úr borgözbe mártott vörös szemekkel járt fel s alá szobájában, mint valami a gulyából kivert szarvas állat, s roppant szeretett volna döfni, értetődően alattomban, hogy magát visszadöfettetni nem volt kívánsága.

A mint így járogat fel és alá, egyszer csak az ablakhoz téved, azon át, mint pányvakötelet, az utcára veti tekintetét, ha vajjon nem foghatna-e valamit? – s íme, egy meggondolatlan kétlovas kocsi egész biztonsággal rohan az előtte lebegő horogba.

A lovat maga az úr hajtotta, a kocsis pedig pitykés dolmányban és pántlikás, bokrétás kalapban hátul ült.

Kapitány úr ezt látva, rögtön kész volt dühössé lenni.

– Rögtön menjen két csendőr, állítsa meg azt a lovaktól vonatott marhaszállító kocsist, és fő-marhát hozza be élőmbe! – kiáltá az előszobában ácsorgó ordinantznak.

Két csendőr csakugyan ki is rohant, megállította a kocsit, és parancsolta a kocsisnak, hogy: szálljon le; – mert hátul ült, tehát őt nézték urnák.

Mit volt mit tenni, a kocsis leszállt, s a két arkangyal kíséretére bízva magát, a kapitány úr által uralgott ijesztő mennyország felé vette útját.

Az ajtó megnyílt, s a kocsis ott állt, a hol állni bizony nehezen volt valami nagy kedve.

– Hogy hívnak? – kérde a belépőtől Schwarzer, miféle kutya neved van? – Kapitány úr jól beszélt magyarul.

– Az én tisztességes nevem Andris.

– A te eb neved Andris? – kiáltá a háromcsillagos vitéz. – Hát te urnák tartod magad és úgy jársz mint egy bolond. Tudod-e, hogy ily ködment és pántlikás kalapot hordani nem szabad?

– Kérem, én olyat viselek, minőt uram rám ad.

– Micsoda uram? Itt van ni, a gazember, most már el akarja tagadni uraságát s ijedtében magára vállalja a kocsis szerepét. Pinczébe az akasztófáralóval, ha a hűvösön észére tér, majd megkérdem tőle, hogy kicsoda.

– De kérem alássan, – szabadkozzék a kocsis, – én nem érdemlem meg, hogy engem a pinczébe zárassanak.

– Mit? még ellent mersz állni? – Puff, egy arczoncsapás jobbról, puff, egy arczoncsapás balról, egy felső ütés homlokba elülről, aztán megfordítva, egy alsó rúgás hátulról, és Andris legényt úgy megviszi két csendőr a pincze felé, hogy jobban sem kell.

Na, most aztán jaj volt annak, a ki ily állapotban a kapitány úr elé került, ha egyszer karja hozzáfogott az ütéshez, ütött, mint a megromlott óra kalapácsa, míg t. i. rugója le nem járt.

Matyi bácsi is jól ebédelt Klári néninél, egészen beleszeretett Ilonkába, s ebéd után borozgatva egy kissé, olyan bátorsága kerekedett, hogy maga is bámulni kezdte.

– Ki itt a legnagyobb úr? – kérde Klári nénitől, – ki szokta itt elfogatni az embereket?

Itt legnagyobb úr a zsandárkapitány, és az szokta elfogatni az embereket. – Az fogatta tehát el Győzöt is? A néni inteni akart urambátyámnak, hogy ne szóljon, de már késő volt.

– Melyik Győzöt? – kérde Ilonka felugorva székéről. – Nos tehát Csáki Győzöt.

– Győző el van fogva?

– Te nem is tudtad?

– Ah, nagy Isten! – sikoltott fel a leány, – hol van, hol van? Ki fogatta el, mondják meg nekem? Hol fogták el? hova vitték? mit csináltak vele? – E szavak után kezeit tördelve s jajveszékelve rohant a ruhaszekrényhez, kalapját ragadva elő.

– Kár volt a bácsinak szólni, – susogá félig szemrehányólag Klári néni, – s a leányhoz ugorva megragadta annak karját.

– Mit akarsz?

– Menni, menni! és kiszabadítani Győzöt.

– Oktalan leány! – kiáltá a néne, – hova gondolsz?

– Nekem mindegy, ha meghalok is, mit ér nekem az élet Győző nélkül! Ezalatt a bácsi nagy trémában izgett-mozgott a szék felett.

– Milyen bajt csinált bátyám, – mormogá mellette Gyuri.

– Hát tudtam én, hogy a leány az elfogatásnak még nem hallotta hírét. Azt hittem, hogy ő is tud mindent; csak van annyi eszem, hogy máskülönben nem szóltam volna. – Menj már, segíts Klárinak, látod, hogy a leány eszét veszti, egymaga nem bír vele az asszony.

– Megyek, megyek! – sikoltozá Ilonka, – vagy kiszabadítom, vagy meghalok!

– Jöjjön már a bácsi, segítsen! – kiáltá az asszony, – egymagam nem bírok vele.

Ezért taszigálta urambátyám Gyurkát, mert rettenetesen félt attól, hogy neki is bele kell magát avatni a dologba. Már híjába, de nem lehetett másként.

– Ejnye, Ilonka lányom, – szólt nagykeservesen felemelkedve székéről, – talán nagyon is hevesen veszed a dolgot, nem olyan nagy baj még az, ha az embert elfogják; látod, engem is elfogtak, be is voltam zárva négy évig, mégis itt vagyok.

Na ez ugyan gyönyörű kis vigasztalás volt egy lázas szerelmesre s leendő anyára nézve.

– Én nem élem tál elzáratását, négy hónapig se élhetek nélküle, bocsássonak! bocsássonak!

– Nem is fogják őt bezárni négy hónapra; – vigasztala húgát Klári néni, de legyen eszed, a helyett, hogy segíthetnél, elrontasz mindent.

– Persze hogy nem csukják be, – erősíté Matyi bácsi, – az, hogy a császárt egykissé összehunczfutolta, még nem olyan nagy baj, legfeljebb rávernek vagy ötvenet, aztán elbocsátják.

– Őt megverni! megbotozni! – kiáltá most kétségbeesést tanúsító hangon a leány, s őrvöngő tekintettel meredt a bátya szeme közé: – S ti meg hagynátok őt botoztatni, ti nem ölnétek meg azt a ki kezét reá emelni merné? – Megverni, megbotozni őt! – Hah! – Félre előlem, bocsássatok!

– Jó lesz bátyámnak nem beszélgetni többet, – dörmögé Csere, – százszor rosszabbá teszi az ügyet.

– Rosszabbá teszi? Ki teszi rosszabbá? – kérdé mérgesen urambátyám. – Majd megmutatom, én, hogy rosszabbá teszem-e vagy jobbá. – Űlj le, – monda most Ilonka felé fordulva, – és ne félj semmit. Bezsedői Bezdői Mátyás az én nevem, vitéz ősök vére forr ereimben, még eddig nem öltem meg egy kappant sem, mert nem voltam rá kényszerítve, de ha nekidurálom magamat, majd meglátja még a világ: hogy ki vagyok! – Űlj le és viseld magad csendesen. – Hol a pálczám, adjátok ide, megyek a zsandárkapitányhoz, és majd megmutatom: hogy mit tud tenni Bezsedői Bezdői Mátyás, ha megharagítják.

– És ha nekidurálja magát, – tévé hozzá Gyuri.

Ilonka, bátyjának e határozott fellépte által csakugyan lecsillapított. – Félünk a tengerre lépni, mert tudjuk, hogy az orkán által felzaklatott hullám szétzilálhatja hajónkat, de mert meg kell lenni, elhatározzuk magunkat, s ha éig tornyosodó vízhegyek emelkednek is ki a mélyből, készek vagyunk nekirontani a viharoknak. Látva azonban, hogy e kötelességünkötől biztosabb karok, melyek inkább bírnak dacolni a vészszel, akarnak felmenteni, megnyugszunk a sors által nyújtott segélyben.

Klári néni nem sokára adott az urambátyám kezébe egy szerencsétlen pálczát, s Bezdői Mátyás, azon Ígérettel, hogy Győzöt még az ördögök körmei közül is kiszabadítja, – nemes indulatának hevét felhasználni akarva, sebesen kirohant a szobából.

Két nagyon nagy baj kísérte útjában, melyek egyikét ő ugyan nem ismerte, de a másik mindinkább erőt vett rajta. Ismeretlen baj volt a pálcza, rendes baj: a félelem.

Bátyánkat útközben kezdé elhagyni a vakmerőség; s minél több embert kérdezett, hogy merre van a zsandár-kaszárnya? annál jobban észre lehetett venni, hogy hangjának ereje fokról-fokra lejjebb száll, s minél több lépést tett a kaszárnya felé, annál jobban kezdé érezni, hogy: inainak ereje is lejjebb száll.

Másik baj pedig, a mint mondtuk, a pálcza volt. Hja, de ezt a bajt ő nem ismerte.

Ki pálczával kezében jelent meg Schwartz kapitány előtt, az biztos lehetett benne: hogy a pálcza kezéből kivéttetik, és hátára rakatik, mintha egy tuczatnál több darab lenne benne.

Mire urambátyám a laktanya elé ért, nem találta szükségtelennek meggondolni: hogy vajjon átlépje-e a küszöböt? Nagyon szerette volna meg nem tenni, mi azonban lehetetlen volt annyi hősiesség után, mennyit két húga előtt kifejtett. – Hogy az ördög vitte volna el ezt a ripőköt, ki annyi bajt csinált a familiának, – gondola magában – vagy rabolta volna el azt a

leányt, és tempózott volna másutt. Hátralépni azonban már nem lehetett, tehát azt tette, hogy: előrelépett, és a laktanya kapu-ívezete alatt egy csendőr előtt találta magát. Az éjét nem itt töltötte, tehát nem igen tudta magát tájékozni, – de annyit mégis gondolt: hogy nagyon meg van ijedve.

- Mit akar? – kérdé durván a csendőr.
- Kérem alássan, – hebegé a bácsi, – itt lakik a nagyságos kapitány úr?
- Itt lakik, mit akar vele?
- Egy alázatos instáncziám volna.
- Várjon.

A csendőr eltűnt, de néhány másodperc múlva két fegyveres csendőrrel megérkezett; az lévén a szokás, hogy csakis két csendőr közt lehetett a kapitány úr elé jutni.

Urambátyám elhalványodott, remegve tekintett jobbra, balra.

- Kérem szépen, mit akarnak velem az urak? – A mit maga akar.
- De hiszen én nem vagyok bűnös cselekedeteknek elkövetője.
- Azt majd megtudjuk. Előre!

A napos csendőr felnyitá a kapitány előszobájának ajtaját, s most már urambátyámnak csakugyan be kellett azon lépni.

Kezében volt a pálcza.

„Tisztítok csizmát, sáros csizmát, piszkos csizmát, rongyos csizmát: Ó csizma! ó csizma! szívem szomorítója!”

Urambátyám elénekelhette volna „A tíz leány és egy férj sem” című operettből e dallamot, azon különbséggel, hogy: „Ó pálcza! Ó pálcza!”

A mint az ajtón belépett, kapitány úr egyszerre meglátta kezében a pálczát; „Szénégetőnek tőkén a szeme!”

A két csendőr megállt, közte urambátyám.

Kapitány úr nagyot fűjt, urambátyám nagyot lélezett. Mikor a macska a verebet lesi, s hogy reá ugorhassék, csak mozdulatát várja, épen úgy leste Matyi bácsit a kapitány.

Ott álltak szótlanul darab ideig. Egyik nézett a földre, másik nézett a pálczára; egyik szerette volna elnyeletni, a másik kiverekedni magát.

Csak álltak, csak álltak, végre megszólalt a kapitány, és azt mondta:

- Mit akarsz, te kutya?

Tisztességes megszólításnak ez nem járja, annyira már haladtunk az etiquetteben.

A föld kezdett forogni urambátyám alatt, ki is, hogy valóban meggyőződjék felőle, s ha igaz, erősebb állást foglalhasson, tehát felemelte fejét.

Megmozdult.

Nem kellett több. A zsandárkapitány nagyot ugrott,

Egy pillanat múlva Bezdői Mátyás kezdte észrevenni, hogy bot alakjában keményen hull rá az áldás, még pedig saját botjának alakjában.

Ilyenkor minden okos ember azt teszi: hogy elszalad. Okos akart lenni urambátyám is, tehát háttal fordult a viharak. Ez most nem bizonyult be jó praxisnak, mert az is tapasztalás: hogy hátat verni igen kényelmes dolog.

Kapitány úr elemében volt; régen akadt ily pompás deliquensre; még tenyerét is kímélhette, mert egész mérnöki tudománnyal méregethette az ütéseket: hol a váll közé, hol a lapoczkára, hol az oldalbordákra, hol a nadrág legdomborúbb bélésére, a mint neki tetszett.

Piff, paff! Úgy pufogott szegény urambátyám egyetlenegy jajszó nélkül, mintha saját akaratából választott volna ilyenmű kordázkodási modort.

Utoljára ha nagyon verik, még a lajhár is fellázad, s mert az urambátyám önérzete nem volt egyéb, csak most lázadt fel az is.

– Megállj! – kiáltá hatalmasan, és szembefordult a zsandárkapitánynyal, – hát kutya vagyok én?

A zsandárkapitány úgy el volt fáradva, hogy csakugyan meg is állt, s az urambátyám kérdésére ezt kiáltotta:

– Pinczébe vele.

A két zsandár úgy kivitte urambátyámat, hogy jobban se kell.⁴ Ha valaki azt mondja: hogy Magyarország meg lehet jelen helyzetével elégedve: az félrebeszél; de a ki az ország jelen helyzetét s a Bach-korszakot azonosítja: az már örült.

– Hozzátok fel a kocsis urat! – kiáltá a zsandárkapitány; – s urambátyám belöketvén a pinczébe, a kocsis kihúzatott a pinczéből.

– Kocsis vagy-e még? – volt a kapitány első kérdése.

– Igenis az vagyok, nagyságos uram! Pofon jobbról, balról.

– Vissza a pinczébe!

Mint a pinczékben rendesen lenni szokott, sötét volt itt is, csak az ajtón lévő ablak

⁴ Hasonló eset történt P – r Gusztávval Egerben.

bocsátott be némi világosságot.

Napvilágról a pinczébe menve nevetséges feketeség a korom ahhoz képest, mit az ember ilyenkor maga előtt képzel. Így volt Matyi bácsi is, kinek különben a dühvel vegyült félelem is elvette látó-tehetségét.

Úgy és abban a helyzetben állt meg, melyben első lépését a betaszíttatás után tette vala.

A nehéz gondolat emberi fejben nem könnyű dolog, de midőn a fej már magában is annyira nehéz, hogy a gondolat, összeomlásától tartván az épületnek, nem mer megmaradni benne: veszedelem.

A Matyi bácsi gondolatai úgy szétiramlottak, mint galambok, ha kánya csap közéjük, vagy mint zergenyáj földindulást hallva.

Matyi bácsi pusztai kóró lett egyszerre minden lomb és levél nélkül, ott állva a pincze közepén czövek gyanánt, és sem testében, sem lelkében nem volt egy mákszemnyi életerő.

Ha a sűrű sötétség meg nem támasztja, talán bizony még össze is roskad.

Ebből a sűrű sötétségből egyszer csak egy hang erőlködött megértetni magát. – Emberi hang volt:

– Ki vagy? – lengedezett kérdőleg bátyám füleihez.

A fülek meghallották, s ha felelni tudtak volna, hihetőleg kezdetét veszi valami conversatió, de mert a fülek felelni nem tudtak, Matyi bácsi pedig nem volt tisztában: fiú-e vagy leány-létele között, a conversatió elmaradt.

Most azonban újra megnyílt a pinczeajtó, s újra betaszíttották a kocsist. – De már ez tudott beszélni.

– Hej azt a vizén futó, jégen kopogó mindenit ennek a zsandárnak! Ugyan mit akar velem?

– Hát ismét itt van? – kérdé az előbbi hang.

– De itt ám! Vagy nyersen, vagy sülve akarnak megenni, de annyi igaz, hogy nem eresztenek ki épen!

– Már hiszen furcsa egy nép; Magyarország szép ország, de ezt tudva, vagy meghaltunk volna érte egy szálig, vagy kiszaladtunk volna belőle egy szálig.

Urambátyám a beszélgetést hallva, mint ájulásból ébredező, hosszú és nyöszörgő lélekzetet vett, aztán felemelve fejét a sötétségben, először jobbra, azután balra mozdította.

Hihetőleg látott már valamicskét, mert nekiment a falnak, és megtámaszkodott.

– Erre is ráijesztettek, – monda a kocsis.

– Még az ősz fő iránt sincsenek kímélettel, – jegyzé meg az előbbi hang.

– Hja ja! – sóhajtott fel urambátyám.

– Mi baja édes öregem? – kérdé most a hang, s a fal mellett álló lóczáról – egy alak emelkedett fel.

– Oda van a hátam nyögé a bácsi.

– Talán hanyatt-esett?

– Kutyául megnazslagoltak.

– Kicsoda?

– A nagyságos kapitány úr volt oly kegyes! – A bácsi nem gúnyból, de félelemből fejezte így ki magát.

– Nagyságos kapitány úr? és kegyes? – melyik világrészben beszélnek így a rabszolgák? Eb az, uram, még pedig buldog.

Urambátyám e szavak hallatára eltolta magát a faltól, s a beszélő felé fordulva, igyekezett azt meglátni: hogy hányfejű sárkány lehet ily vakmerő?

– Kihez legyen szerencsém? – kérdé ingadozva.

– Én Csáki Győző vagyok, születésem- és érzelmemnél fogva: magyar ember. Mesét hallottam a „Csörgős hamhamról”, s a többi közt ez állt benne: – „Lénárd tapogatózott a sötétben, s félve gondolt arra: hogy a hamham, melynek keresésére indult, elveszett, egyszer

csak a fülébe kiáltott valami, hogy: hamham. A csörgős hamham volt, s Lénárd orra bukott ijedtében.”

Majd így járt urambátyám is. Fülébe kiáltott a hamham.

- Mi-micsoda? Ki . . . kicsoda? kérde egymásután.
- Csáki Győző, magyar ember.
- Az Ilonka.....urambátyám önkénytelenül nyelvébe harapott, s a fájdalom hozta eszére.
- Ön egy általam imádott nevet mondott ki, aztán elhallgatott; – szólt hevesen a fiatal ember, – kicsoda ön uram?
- Bezsedői Bezdői Mátyás az én becsületes nevem.
- Az Ilonka nagybátyja?
- Igen.
- Lehetetlen! – kiáltá az ifjú, – hogy jött volna ő ide, hiszen ő még csak most szabadult ki.
- És pinczébe dobott.
- Tehát valóság a mit beszél?
- Ha én vagyok én, akkor valóság!

Győzőnek se kellett egyéb, nekiugrott urambátyámnak mint egy hiúz, magához ölelte, s az ölelést urambátyám is viszonzva nem akarta elhagyni a jó szokást sem, csókra álló ajkakkal keresgélte az ifjú száját, s egyszer csak orrát ütötte abba, tehát ráakadt.

- Mily szerencse, – azaz szerencsétlenség, hogy itt találkozunk! – kiáltá Győző, – a sors tehát zsandártömlőczöt rendelt a magyar emberek találkozási helyeiig
- Hogy jött ön ide? tudja-e Ilonka? – beszélt-e már vele?

Bezdői Matyi bácsi kiszoríngatván magából a félelmet, annyira amennyire magához tért, s úgy a mint hirtelenében lehetett, elbeszélte egész történetét, el az esetet, melyen keresztül ő a pinczébe jutott.

- Tehát végettem történt ez? – kérde tüzesen az ifjú, s felugorva helyéről olyat rúgott vagy kétszer a pinczeajtón, hogy a kaszárnya mint egy szörnyeteg, bömbölni kezdett.
- Mit csinál uramöcsém az Istenért?
- Széthányom ezt a fészket. Hogy csukhatták önt ide ezek a pimaszok, vagy kinyitják az ajtót, vagy összetörom.
- De édes uramöcsém, ne hirtelenkedjék, hátha az én hátam találná ismét megbánni.
- És az ebek önt még meg is verték? Nincs hát már Istene a magyarnak?
- Az ifjú hátralépett az ajtótól, s a lóczára dobva magát, mint raboroszlány, búsan hajtá karjára fejét.

Ekkor megnyílt az ajtó. Urambátyám a pincze legsötétebb zugába húzta magát, s halvány arczát félve emelte a beömlő világosság felé.

- Az Erdész kocsisa lépjen ki, – kiáltá be egy zsandár, s helyette magát Erdészt taszította a pinczébe.⁵

– Na uram, – monda a kocsis, – azt se hittem, hogy így fogjuk felváltogatni egymást.

Urambátyámat este kibocsátották, és kihallgatást nyert a zsandárkapitány előtt; de már akkor nem viselte magát oly gyáván. Csáki és Erdész elbeszélése egészen elkésérítették, – még pedig annyira elkésérítették, hogy a zsandárkapitánynyal következőképen beszélt:

- Mit akarsz te eb? – kérde a kapitány.
- Nevem Bezsedői Bezdői Mátyás.
- Az apád is az volt.
- És a nagyapám aranykulcsos vitéze József császár ő kegyelmének.
- Ő kegyelmének? Te eb?
- Ő kegyelme József császár nem osztogatta ebeknek az aranykulcsot. Schwartzter felfújta magát, s eszébe jutott, hogy most az egyszer nem jól beszélt.

⁵ E – i Józseffel Egerben éhez hasonló eset történt.

– Tehát mit akar Ön?
– Most már semmit. Ez előtt három órával kérni jöttem, s a helyett, hogy kihallgattak volna, jól elverték. „Ha urával beszélhetsz, ne beszélj szolgájával”, ezt tartja egy magyar közmondás; – hát csak egyenesen a császárhoz fogok menni kérelmemmel.

– Ha ha ha! – Kaczagott fel Schwartz, – te vén bolond! – Aztán intett a zsandároknak: – Vezessék ki, és bocsássák el ezt a vén bolondot. '

Másnap Erdészt és Csákit két lovas zsandár közt gyalog kísérték el Pest felé, egyiket azért, mert forradalomra izgató öltözetet varratott kocsisának; másikat: mert egy Császár nevezetű szabót, a miért ruháját a rendes időre el nem készítette, leszidott. Indok az volt, hogy e szó, név, avagy czim: Császár, sérthetetlen.⁶

VII.

Urambátyám nagy búsan tütyögött a Klári néni lakása felé, s a feszült várakozással eléje sietett Ilonkának a következőket mondta:

– Ne félj semmit édes húgom, most már tudom, mint kell ezzel a ronda népséggel bánni.
– És Győző? – kérde Ilonka.
– Győzőnek semmi baja, ép egészségnek örvend, tiszteltet, csókoltat.
– Miért nem jött el ő is?
– Hogy miért nem jött el?..... Előbb a császárral beszélek, aztán majd megmutatjuk a kapitány úrnak, hogy miért nem jött el.
– Tehát be van csukva? – kérde ijedten a leány; – csakugyan be van csukva?
– Eh fel se vedd azt húgom. Holnap indulok Bécsbe; nagyobb úr is van még a zsandárkapitánynál.

Csakhogy nem történik minden úgy, a mint az ember gondolja. Ahhoz, hogy valaki Bécsbe mehessen, az akaraton kívül még útleveél is kellett.

– Hogy és mint teremtsünk hamarosan útlevelet? – kérde Gyuritol urambátyám.
– Hamarosan sehogy, elégedjünk meg: ha valahogy teremthetünk.
– Rögtön haza kell küldeni egy lovas embert a szükséges bizonyítványokért.
– Lovas embert? ho hó! Hát bátyám azt sem tudja, hogy itt az alföldön nem *szabad* lóháton járni? A csikós is csak taligáról őrzi a ménest. A lovast bátran elfoghatja akárki, mert az vagy Rózsa Sándor, vagy más valami rebellis-féle ember.
– Szépen vagyunk!
– Már hiszen szebbre egyhamar nem pingálhatnának.
– Akkor hát taligás embert kell küldeni; s míg az visszajön, kijárjuk itt: hogy és mint áll annak a szegény gyereknek az ügye?
– S ha kap urambátyám útlevelet, csakugyan elmegy Bécsbe? – kérde Gyuri.
– Persze hogy el.
– Minek?
– Beszélni akarok a császárral.
– Abban a jóhiszemben él: hogy majd eléje bocsátják?
– Arany kulcsos kamarás volt az én nagyapám.
– Csakhogy más zárja van azóta a kamrának, és nem nyílik ki a régi kulcsossal; úgy látszik, hogy urambátyámat azzal csukták Josephstadtba. Vagy talán már el is feledte? – De feltéve, hogy a császár elé bocsátanak, eléje merne-e menni?
– Na azt már majd megmutatnám. Az én nevem: Bezsedői Bezdői Mátyás.
– Hát még?
– Egyébre nincs szükségem.
– Volna pedig.

⁶ Hasonló eset történt S–s Kálmánnal Egerben.

- Ugyan mire?
- Bátorságra.

Urambátyámnak eszébe jutott magaviselete a kapitány előtt, s büszkén emelte fel fejét:

- Szeretném tudni, hogy mi az a császár? Gyuri elnevette magát.
- Úgy van most urambátyám a zsandárkapitánynyal, mint a cigány volt a szolgabíróval.
- „Térj ki cigány, jön a császár!” – kiálták neki az előlovasok. – Cság a salgabíró ne gyíjjen! – volt a válasz, s a cigány tovább ballagott az út közepén.

- Be legény is lett kend, – monda Matyi bácsi, végigmérve Gyurkát. Másnap csakugyan hozzáfogtak a Győző ügye mibenlétének kutatásához; de bezzeg, Csere egyszer csak nagyijedve rohan hazafelé, s kabátjánál fogva megragadja Matyi bácsit.

- Tyhü bátyám a ki fátyola van! kit láttam?

- Kit?

- Bribicseket.

- Azt az izét?

- Azt a.

- Ne beszélj.

- De már olyan igaz hogy láttam, mint igaz az, hogy itt állok. A két férfi összenézett.

Nem kell hinni, hogy csak a hangnak van scálája, van a bámulásnak is. Urambátyám egyszerre a legfelsőbb hangnál kapta meg, s arcza olyan gixert adott, hogy Gyuri önkénytelen befogta szeméit.

- Lehetetlen! – monda, erővel kételkedni akarva.

- Már miért volna lehetetlen?

- Hogy mert volna ez a mirmidó keresztüljönni a Hortobágyon?

- Hát miért ne mert volna? – tévé hozzá Gyuri tettetett álmélgodással.

- De hát csakugyan itt van?

- Ha mondom.

- És mit akar itt?

- Tudom is én; övék most Magyarország! Verébijesztője a kazal, míg a gazda le nem dobja róla.

- Van is most gazda; – töprenkedék Matyi bácsi. – Árendás mégis csak van.

- De hiszen annak a népe ez a sok magastetejű kalap.

- Biz úgy van a; de az árenda is majd letelik egyszer.

- Hol láttad Bribicseket?

- A főutcán.

- Persze hogy meg lehetett ismerni.

- Nem épen nagyon; van itt most magas kalap annyi, hogy Debreczent a világ első gyárvárosának lehetne nézni.

- Mire jutottunk! Ugyan tudja-e a hernyó, hogy itt vagyunk?

- Most már tudja.

- Hogy hogy?

- Mert meglátott.

- Kit?

- Engem.

- Még csak ez hiányzott.

- Olyan complimentot csapott, hogy kalapja a port felütötte. – Neked?

- Azt hiszem, mert csak egyedül voltam.

- Fogadtad?

- Emberségesen.

- Be van nekünk harangozva. Csak kocsira, aztán menjünk.

- Bécsbe?

– Pokolba.

– Nagy különbség ugyan nincsen a kettő közt, de én mégis restelleném, ha akkor, midőn a császárhoz készülünk, elillannánk egy főszolgabírónak címezett frakk elől.

Urambátyám egyet köhintett.

– Igaz. Maradni fogunk. Ez embert mégis jól lesz szemügygyel tartani, nehogy találkozzunk vele.

E pillanatban kopogtak az ajtón.

– Ha Bribicsek jönne!

– Szabad.

Az ajtó megnyílt és belépett Bribicsek.

Ha az ember eczetről álmodik, s álmosan meg is iszsza az eczetet, kellemetlen dolog ugyan, de ébren álmodni felőle és ébren inni meg: brrr! . . . Urambátyám félrehúzta száját.

– Karsamadiner! Mein Compliment! Ich war so frei, sat. sat. – németül; mondjuk el magyarul.

– Ah – válaszolá urambátyám, – szörnyűködve örülünk a szerencsének, tessék letelepedni, ne vigye el az álmunkat.

Bribicsek hajtogatta magát, urambátyám is, Gyuri is; de Matyi bácsi nagy pillantásokat vetett a sérelmet szenvedett ülepre, melyet a 150 forint, úgy látszott, hogy derekasan helyre tudott igazítani.

– Azt hallottam, hogy önök Bécsbe szándékoznak menni, – ah das ist ja famos! – beszélte Bribicsek és Csere megértette valahogy, – de mert nélkülem nehéz lenne útlevélhez jutni, otthonn pedig nem található most fel, tehát eljöttem ide, ha szolgálatjokra lehetnék valamivel.

Csere urambátyámra tekintett, s egy darabig szótlantul állva, később megmagyarázta az ajánlat értelmét.

Nem jó dolog az, ha farkas vezeti forráshoz a szomjas bárányt.

Matyi bácsi nem tudta hogy mit gondoljon; de mert hosszadalmasan a felett gondolkozni: hogy mit gondoljon az ember? nem volt idő, tehát illedelmesen előre-hajlott, és szépen megköszönte a főszolgabíró szívességét.

Bribicseket illedelmesen leültették, illedelmesen beszéltek is vele; a sógor, olyan édes akart lenni mint a színméz, de mikor elment, Bezdői felkiáltott:

– Fújd! mert megégeti a szádat, még ha fagylalt is!

Sok dolga volna az embernek, ha minden talányszerű eseményt meg akarna fejteni, legjobb útjára ereszteni az ily köd által burkolt utón haladó szekeret, kikerül az abból úgy is: vagy jobbra vagy balra.

Bezdői Mátyás urambátyámnak azonban nem volt nyugalma, fátyolnak nézte ő a sorsot, melyet szét kell tépni, ha az ember mélyébe, vagyis burkának titkába akar hatolni. Furcsa párbajvívás az ilyen. Egyik ellenfél vak, a másik lát; egyik biztosan irányozza vágásait, a másik találmra. Ki a sorssal meg akar verekedni, az úgy legyen felfegyverkezve, hogy minden lövést tízszeresen viszonzozhasson, találékonyságának és lelkierejének közreműködése által.

– Mi a menydörgős égiháború hozta ide ezt a se nem németet, se nem csehet? – töprenkedék urambátyám, s erőlködött megoldani a csombókot, melyhez észbeli körmei gyengék voltak.

Másnap ismét jelentkezett Bribicsek.

Inggallérja olyan keményen állt, mintha valamit akarna, fehér mellénye fényesre volt vasalva, s a frakk két lebbentyűje ünnepélyesen verdeste inait.

– Karsamadiner! Ismét voltam oly bátor tiszteletemet tenni, tegnap a nagy sietségben elfelejtettem valamit.

Urambátyám nem bírta felfogni, hogy ki sietette, és mivel sietett olyan nagyon?

„Róka szoros egykor nagyehatnám lyukba bebújta; Dombos az oldala lett: nem lehet ám gyere ki!”

Verselte az egykori tót diák. Urambátyám is elmondhatta, volna ezt magáról. Nagyon megkívánta a debreczeni magyar életet, s oda jutván, úgy jóllakott vele: hogy most már szeretett volna kimenni, de nem tudta hogy? – Bribicsek ugyan fülénél fogva szerette volna kivonszolni őt, de annyi érzékenysége mégis volt a bácsinak hogy ezt észrevette:

– A német valami járatban van, – monda Gyurka öcscsének.

– Igen, igen, – folytatá Bribicsek, – tegnap annyira rövid volt az idő, hogy uraságoddal nem tudathattam, miként ellopott lovai megkerültek.

Ha más hozta volna ez újságot, az ölelgetés semmiesetre sem maradt volna el, de Bribicsektől félelmes dolog volt hallani még ezt is.

– Hm hm! – dörmögé urambátyám, – ez nagyon hamar volna.

– És pedig úgy van. Méltóztassék elolvasni e sürgönyt, mely hozzám a gyöngyösi járásbírószágtól küldetett.

– Németül van írva, – monda Matyi bácsi Gyurkának, – ókumláld csak ki, hogy mi van benne?

Csere nagybölcse orra elé emelte a sasos, félig nyomtatott, félig írott hivatalos jelentést, s átbetűzése után ekként nyilatkozott:

– A négy ló csakugyan benne van.

– Test nélkül-e, vagy bőr nélkül?

– Úgy látszik, hogy mindenféleképen, – ha rák nem lenne.

– Úgy hát csak értök kell menni?

– Ha nem csalódom, csak kihallgatásra hívják bátyámat, valami hites emberrel

– Hát az mi a szösznek?

– Tanúbizonyyságot tenni: hogy a ló csakugyan a bátyámé.

– Hát aztán?

– Folytatása következik, de az már nincs ide írva

– Ugyan kérdeznéd csak meg ezt a mirmidót, ő csak megérti talán, hogy mit akar a falamiája?

Csere Bribicsekhez lépett s a mint tudott, gagyogni kezdett németül, s a köztük folyt párbeszédet érdemes ide írni:

– Bitte Herr Sesseloberichter, haben die Pferde geschrieben von Ihnen, dass man sie sollte herinterspazieren von Gyöngyöser Commando? – Értelme ez volna: – Ugyan kérem főszolgabíró úr, irtak önnek a gyöngyösi bíróságtól, hogy menjünk el a lovakért? – Gyuri azonban így fejezte ki magát: „Kérem székfelsőbbíró úr, irtak a lovak önről, hogy a gyöngyösi parancsnokságtól lesétáltassanak?”

Bribicsek gondolkozott egy darabig, hogy mit jelentessen ez; végre így válaszolt:

– Man hat für die Pferde gar nichts verschrieben, sie befinden sich sehr wohl, spazieren können sie auch, aber nur unter polizeilicher Bewachung. (A lovaknak nem rendeltek semmit, mindannyi egészséges, sétálhatnak is, de csak rendőri felügyelet alatt.)

Most már Gyuri kezdett bámulni:

– Sind Sie vielleicht einquartiert in die Apotheke? (Talán a gyógyszertárban vannak szállásolva?)

– Ach nein! Ich habe mir ein Zimmer genommen im Gasthaus zum Tiger. (0 nem! én a Tigris vendéglőben fogadtam ki egy szobát.)

– Wir werden sprechen zuletzt aus China, und nicht verstehen die Sprache. (Mi utoljára chinai nyelven fogunk beszélni, és nem értjük meg egymást, – ez lett volna értelme; – de Gyuri így fejezte ki magát: Mi utoljára Chinából beszélünk, és nem értjük a nyelvet.)

– Es ist auch die chinesische Sprache zu schwer, man sagt, dass die Chinesen achtzigtausend Buchstaben haben. (Nem csoda, mert a chinai nyelv igen nehéz, s azt

mondják, hogy a chinaiak nyolczvanezer betűvel bírnak.)

– Na ezek szépen haladnak, – gondola urambátyám, már Chinába mentek a lovakért.

– Sie Herr Sesseloberrichter, haben kein Verstand, und werden so bleiben immer schmutzig. (Ön, főszolgabíró úr, engem nem ért, s így soha sem fogunk tisztába jönni, – ez lett volna értelme; – de Gyuri így fejezte ki magát: Önnek, felsőszék-bíró úr, nincs esze, s így mindig piszkos marad.)

Ez aztán elég volt arravaló nézve, hogy Bribicsek úr megsértve érezze magát, mert híjába, az leginkább mindenütt otthon érzi magát, kinek sehol sincsen hazája, s ilyenkor arra magyarázza a dolgot, hogy nem akarják atyafinak elismerni; pedig az Bribicsek úrra nézve a jelen esetben nem jó lett volna.

Gyurka megértette a szolgabírót, de a szolgabíró nem értette meg őt, s ebből származott a félreértés.

Bribicsek haragosan ugrott fel székéről:

– Azt hiszik talán önök, hogy én senkise vagyok? s mert annyira érdemesítettem önöket, hogy szolgálatjokra akartam lenni, jószándékomat gorombasággal viszonozzák. Am jó, majd megmutatom, hogy ki vagyok. – Ezzel vette kalapját, s az ajtó felé indult.

– Hova akar menni? – kérdé Gyuritól urambátyám.

– Én nem tudom, hogy miért haragudott meg.

– Megharagudott? Tyhü, akkor ne bocsásd, hírünket viszi az ellenséges táborba, és nem fog megkegyelmezni Mohamet.

Bribicsek felszakította az ajtót, de a küszöbön Klári nénivel találkozott.

– Fogd meg! – kiáltá hűgának Matyi bácsi, – ne bocsásd, jégesőt hoz a fejünkre! – E felkiáltás nem ért volna semmit, mert kévével nem lehet felfogni a vihart, pedig Bribicsek és Klári néni így aranylottak most egymáshoz; a főszolgabíró mégis hátralépett, mert Bugyit látta maga előtt.

– Mi baj, mi baj? – kérdé a hideg, s ha úgy akarta, jégsima prókátor, – ha nem csalódom, itt nincs honn az egyetértés. – Ugyan kérem főszolgabíró úr, – szólt megfogva a Bribicsek karját, – legyen szíves visszalépni, nem szeretném, ha ily hangulatban hagyná el ön e kedves úri házat.

– Bribicsek főszolgabíró úr E . . . böi, – monda most az ügyvéd Klári néni felé fordulva, – közelrokonom; – aztán a férfiakhoz lépett: – Uraságtok úgy hiszem, már ismerik egymást. Én Bugyi Jenő vagyok, helybeli ügyvéd, és az Ilonka kisaszszony törvényes gyámja.

E férfi közbejöttével más alakot öltött az ismeretség, Bribicsek meghajtotta magát, urambátyám és Gyurka hasonlóan, Klári néni székekkel kínálta meg a vendégeket, mindannyian helyet foglaltak, s úgy tekintettek az egymás szemé közé, mintha ezelőtt soha sem találkoztak volna.

Most Bugyi előadá: hogy Bribicsek őt látogatni jött Debreczenbe s megtudván, hogy Bezdői úr, ki az ő kerületében lakik, szintén itt van, tiszteletét kívánta tenni, annál is inkább, mert igen fontos eseményről volt Bezdői urat tudósítandó, ugyanis, hogy néhány nappal ezelőtt elveszett lovai Gyöngyösön kézrekerültek, s hogy lenne szíves Bezdői úr a lovak átvétele végett, ha úgy akarja, Gyöngyösre utazni.

Bugyi töviről hegyire elbeszélte mindent, úgyannyira, hogy urambátyám, daczára azon tartózkodó viseletnek, melyet Klári néni vendégei iránt mutatott, nagyon lekötelezve érezte magát, kivált pedig akkor, midőn Bugyi Bribicseknek azon ajánlatát nyilvánította, hogy a Bécsbe szóló útlevelel ügyében pár nap alatt ő a főnökségnél el fog intézni mindent.

VIII.

Jutka nénire ezalatt otthon keserves idők jártak, házából s házába úgy járt ki s be a fináncz, mintha az a ház patkányfészek lett volna. Szegény asszony annyira áldotta már a pálinkafőzést, hogy ha áldása foganatos földre talált esni, gyümölcséből, míg él, táplálhatja

magát az osztrák államgazdászát; na csak hogy akkor nem valami nagyon sokáig élne.

Tehát az őszön úgy történt 1853-ban, hogy sok törköly talált lenni, pénz pedig nagyon kevés volt, és a törkölyért semennyit sem akartak adni.

Csak ne lett volna Jutka néni olyan jó gazdasszony! Vannak idők, midőn hiba az erény, s újdívatú erkölcsi szokásokat hoz napfényre a rozsdás vaskor.

A Bezdői udvarában csak úgy pityókolt a pulyka és krátyált a gyöngytyúk, hogy az embernek szinte étvágya jött eltemetésükhöz; ennek a kétféle szárnyas állatnak pedig olyan tempója van, hogy nagyon szeret a kifőzött törkölyben kaparászni; elkaparászna ugyan a kifőzetlenben is, de a manó bírna annyi sok berúgott állattal, mi a szeszes szőlőmagtól bizonyosan bekövetkeznék. És mivel ez így volt, és mert a törkölyért nem akartak adni semmit, Jutka nénit a véletlenség egy szerencsétlen gondolatra hozta.

Volt ugyanis a padon egy régi idők óta nyugalomba helyezett három-akós pálinkafőző rézfazék, az embert szinte ette a méreg, ha rátekintett, olyan lustán és porosan heverészett ott, mintha a világon dolog nélkül is el lehetne élni. Jutka néni ahányszor e rézfazekat látta, mindannyiszor felsóhajtott: – Istenadta fazékja, ugyan minek foglalja itt híjába a helyet? Épen így tekingetett a fazékra, midőn eszébe jutott a törköly. – Ne neked törköly, lesz meleged!

A fazék három nap múlva kő közé volt rakva, aztán üzentek a finánczoknak: hogy alázzák ki magukat; kik is ötődnap múlva megjelentek a nagyszerű intézmény előtt.

Jutka néni jóltartotta őket, s a finánczok hálából jól megmérték a fazekat, a három akóból lett három és fél, ki is adták róla a kétféjűsasos bizonyítványt, s mert a meghatározott összeg lefizettetett, engedményezve lőn annyi akó törkölyt kifőzni, a hány akóért ki volt szúrva a huszonnégy vagy harmincz pengőkrajczár.

Mi a pálinkafőzést illette, azzal nem történt sok baj, egy hónap alatt mindössze is kétszer büntették meg, mert kétszer késett el a bejelentéssel: hogy t. i. a feladott törkölymennyiség már kifőzetvén, új mennyiség vétetett elő. A büntetés pénz csak 75 fitra rúgott, Jutka néni a pálinkáért kapott 130-at, s ha a pulykák elé öntött kifőzött törkölyt is beleszámítjuk a jövedelembe, s így teszünk költségvetést? csak keveset kellett ráfizetni; a baj nem lévén beszámítható, mert hiszen baj úgy is van mindennel.

A törköly ki lévén főzve, a fináncz egy szál zsineget keresztülhúzott a fazék süvegén, azt összepecsételte, figyelmeztetvén a háziasszonyt: hogy azt a pecsétet engedelem nélkül feltörni nem szabad, mert így meg így lenne akkor.

A pálinkafőző helyiséget becsukták, Jutka néni eltette a kulcsot, és a finánczok azt mondva, hogy: – Karsamadiner! – eltávoztak.

Aratás után volt már az idő, meglehetősen terméscske volt, úgy hogy a magtárban nem fért el minden, s így a pálinkafőző helyiséget is igénybe kellett venni. Jutka néni tehát előkereste a kulcsot, és ment a helyiség ajtaját felnyitni; de bezzeg! nagy volt ám rémülése, midőn látta, hogy a megfinanszírozott zsineg kettészakadva fityeg lefelé.

Na hiszen, majd ad nekünk a fináncz!

– Jancsi, hamar szedd magadat össze, aztán indulj neki a városnak, hogy lábad se érje a földet, s jelentsd be a fináncz uraknak: hogy Isten csodájából a zsineg elszakadt, jöjjenek frissen, és toldozzák össze! – O maga pedig újra becsukta az ajtót, sőt még saját pecsétjével le is pecsételte a zárt, s intett mindenkit: hogy ne közeledjék a pálinkaház felé, mert abban mumus lakik, eljönnek a finánczok és kistemplizik belőle, addig úgy nézzék, mint az elátkozott várat.

Hát uramfia! másnap úgy megjön három fináncz, hogy jobban se kell. Mindháromnak oldalán egy-egy nagy börtarisznya lengedezett, alatta kard és banganét, a vállon rezesagyú manganéta, és arcukon olyan méltóságos szigor, mintha a sapkájok elején terpeszkedő kétféjű sas szentlélek helyett azzal szállta volna meg őket.

Egyenesen nekimentek a pálinkaháznak. Nincs ökör, mely istállójába jobban ismerné a bejárást.

A házi cselédség összefutott, a boglyas gyerekserég pedig messziről bámulta a mumust kimumusoló mumusokat. Jutka néni meghallva a jóhírt, kezében a pálinkaház kulcsával, szintén előkerekedett.

A finánczok komoly méltósággal fogadták őt, mint halálos beteg ágya mellett álló orvos a rokont, s felszólították: hogy vezesse őket a patientshez.

A kulcs beledugott a zárba, s az ajtót körül álló cselédség feszült kíváncsisággal várta a bemenetelt.

A finánczok léptek előre, utánuk Jutka néni, aztán a ki előbbre tolakodhatott.

A fináncz respicient, mint fő-főorvos, a kínjában szintén nyögni látszó s száját keservesen feltató süvegéhez lépett a fazéknak s kezdte szemügyre venni a dolgot. Megfogta a spagátot és megvizsgálta a szakadást, mint valami megpattant élet-eret; bölcs pofát vágott, s komoly tekintetével nagy súlyt igyekezett adni az ügynek.

Öt-hat percnyi mélységes gondolkozás után hátralépett, és az Oberaufseher vette szemügyre a beteget. – Ez is elkövetett mindent, a mit egy lelkiismeretes orvos elkövethet. Végre és harmadszor a közfináncz, ki az orvos és sebész közt csak borbélyszerepet játszhatott, toltta magát előre, s a patientst hasonló figyelemre méltatta.

Jutka néni s a mellette állók feszült figyelemmel várokoztak.

A három fináncz most összedugta fejét, és kezdetét vette a consilium.

– Nagy ég, mi lesz ebből? ki látott még ilyen nagy diétát tartani egy elszakadt spagát felett? – sóhajtozá a mindenés.

Mindennek lévén kezdete és vége, valahára véget ért az elkezdődött tanácskozás is, s a respicient a szájkítatásig fokozódott bámulok elé lépett.

– Az ügyet megvizsgáltuk, – monda Jutka néninek komoly hangon, – s a tényálladékból az tűnik ki: hogy a zsinogen erőszakos roncsolás történt, mi is a legújabb pénzügyminiszteri rendelet szerint bűnügyi kihágásnak tekintetvén, kénytelenek vagyunk jegyzőkönyvet venni fel, s az egész eseményt pontosan leírva átadni a pénzügyi igazgatóságnak törvényes ítélet végett.

Jutka néni az egészből annyit értett meg: hogy ezek az urak nem tréfálnak, s hogyha résen nem lesz, úgy kifinánczolnak belőle ötven-hatvan forintot, mint annak a rendje.

– De hát mit szólnak az urak, azaz miféle véleményben vannak a zsinogen elszakadása felől?

– Mindhármunk véleménye egy és ugyanaz: a zsinogen el van reszelve.

– Reszelve? Ugyan ki az ördögnek jutott volna eszébe elreszelni?

– Az már igaz, – dörmögék a cselédek.

– Már hogy az ördög közbenjárásával történt-e vagy nem? a felől nem bírunk határozott tudomással; de annyi igaz, hogy el van reszelve.

– Már az pedig nem igaz! – kiáltá Jutka néni. – A kulcs nálam volt mindig, nem nyúlt hozzá egy lélek sem, s mióta a főzéssel felhagytunk, feléje se voltunk a pálinkaháznak.

– Az mindegy.

– Csinálom adta! hogy volna már az mindegy? Ha az önök állítása volna igaz, hogy t. i. a zsinogen el van reszelve, akkor valakinek mégis csak meg kellett fordulni ebben a pálinkaházban.

– Az igen természetes.

– Tehát nem hisznek szavaimnak az urak? Vállat vontak a finánczok.

– No hallják: egyik becsületes ember sem kételkedik a másik becsületes ember szavában; nem hazudtam még én senki szépségéért, nem is fogok, csináljanak a mit akarnak, de tőlem ugyan fizetést nem csikar ki senki.

Nevettek a finánczok.

Jutka néni, hogy saját szemével győződjék meg a zsinogen elszakadásáról, szintén a süveghez lépett.

– Hát ez van elreszelve? – kiáltá néhány másodperc múlva; – hát nem eger rágta ezt el?

Hiszen az egerek tanúbizonyságképen itt a süvegben hagytak egy csomó izét, nézzék meg az urak, ha nem hiszik.

- Az odamorzsolt föld is lehet, – monda a respicient.
- De már az nem föld, – erősíté a cselédség.
- Bizonyítsák be, hogy nem föld; bontassák föl vegyészileg. Különben akár föld, akár nem föld, az nekünk mindegy; mi úgy veszszük fel, a mint láttuk; ha valakinek van kifogása ellene, tegyen róla.

Így és pedig nagyon könnyedén beszéltek a fináncz urak addig, míg a ház ura egy hosszú debreczeni létra-szekéren, melyet, mint azon a vidéken szokatlan tüneményt, mindenki kétszer oly hosszú ideig nézett mint más rendes dolgot szokott nézni, – közeledett régóta ismerős faluja felé.

A nap perkelő csókokat szórt e gyámoltalan földre, mely ha egy hétig nem látja őt, már is a kétségbeesésről gondolkozik, s úgy látszott, miként feltette magában, hogy papucshős kedvesének kiadja a maga részét, mert lehet, hogy másfelé kacsingatott, s úti felhőpalástját magára öltetni szándékozván, hosszú útra készült. Egypár szurtos gumielasticum köpönyegnek látszó felhőt a természet cselédjei toltak is már fel, a nap felé irányozva a láthatáron.

Bátyám uram keményen adta kifelé magából a vizet, a kalap hátra volt taszítva fején, s izzadt homlokán laposra tapadt őszfürtök barnállottak, megfestetvén a nedvesség által. Inggallérja, mintha a gomb szakadt volna le róla, kétfelé hajlott s vörösre süített melle úgy nézett ki az izzadságesepek alatt, mint nyárson forgó lúd a reá öntözött zsíresőtől.

Gyurka mellette ült, s nagyon panaszkodhatnékja volt a nyár ellen, mely sokkal kellemetlenebb a télnél. A hideg ellen egy jó meleg bunda, s a hideg ki van fizetve; de a nap még akkor sem elégednék meg, ha az ember ingét levetné, bőrén folytatván tovább az executiót.

Mindkét egyéniségnek azon kedves gondolat szolgált biztató gyanánt, hogy nem sokára hazaérnek, és majd kipihenik magukat otthon. Istennek hála, Bribicsek Debreczenben van, s

holmi kellemetlen vendégektől nem kell tartani az emberfiának.

A létra alakú szekér ha nem nagyon sebesen is – mert a lovak hol oldalt, hol hátra kapván, nem tudtak hova lenni a légytől – haladt, de mégis csak haladt úgy, hogy az utazók reménységgel táplálták magukat nemsokára hazaérhetni.

– Mindenütt jó, de mégis jobb otthon! – mndá urambátyám. – Keserves dolog az, midőn annyira szekírozzák az embert, hogy még otthonról is kénytelen megszökni. Szegény Jutka ugyan mit csinál? Négy évig voltam elzárva, alig értem haza, már is elhagytam; tudom pedig, mily bajos férfi nélkül lenni az asszonynak. Nem fél tőle senki. Ha például ez a Bribicsek akkor jött volna oda, mikor én még nem voltam otthon, mit gondolsz, mit csinált volna Jutka nénéd?

– Egyszerűen kitalálta volna a házból, – felelé Gyurka.

– Én is azt hiszem. S mily káros következményeket vont volna e tett maga után. Csak híjába, mindig férfi a férfi.

A faluba értek s bátyám elhallgatott. Csendes fuvallat kerekedett nyugatról, s a megingatott fák lombjai szíves üdvözlést integettek az érkezőknek. Kutya nem ugatott, kakas nem kikirikolt, még a veréb sem csacsogott, minden élő állat árnyékban kereste boldogságát, csak néha robbant ki a lehajló lyceumgarádok alatt a porban fürdő tyúksereg a haladó kocsni elöl, vagy ha az nagyon közel járt valami bokorhoz, röppent ki abból a forróság ellen oda rejtőzött veréb vagy sármány.

Találkoztak ugyan egy-két elkésett munkájú szekérrel, mely még mindig a kívánt zabot hordta befelé, a szekér mellett hosszúnyelű vasvillával, szalmakalapja alá hűvöst tartó laput dugva, egy ingben gatyában vörösre melegedett arcczal ballagott a részt szállító arató.

A szekér nem sokára egy udvarba kanyarodott, nevezvén urambátyám azt az udvart: otthonának.

Nagy volt azonban a zűrzavar otthon. A cselédek csoportokban álldogáltak az udvaron, a faluból is kudorgott itt-ott egy-két kíváncsi, s a gyermekek az épület árnyékába húzódva, félő tekinteteket vetettek a pálinkaház felé.

Csak a mindenes vette észre urambátyámékat, s az igyekezett is eléjük sietni.

– Talán meghalt valaki? – kérdé megdöbbenve a bácsi.

– Hiszen ha csak az volna a baj, – válaszolá fejét vakarva Jancsi. – Isten hozta a tekintetes urakat!

– De hát mi a baj, ha még annál is nagyobb? – unszolá őt a feleletre urambátyám.

– Hja tekintetes uram, nem hallott még ilyet a nagyapám sem.

– De hát mi az? Agyonütöttek valakit?

– Hiszen ha csak az volna.

De már erre urambátyám csakugyan megijedt.

– Rablás, gyilkolás? vagy miféle rettenetes dolog történt?

A mindenes megrázta fejét és keserű arczot vágva így válaszolt:

– Az mind semmi.

Most már Csere is mozogni kezdett kifelé az ülésből.

– Hát az én gazdasszonyom él-e még? – kérdé elhalványodva.

– Bár az halt volna meg; – felelt borúsan Jancsi.

– Tehát mégis meghalt valaki?

– Halál nem történt, – nyögé végre a desperatus szolga, – de mindenféle halálnál nagyobb baj az: hogy elszakadt a spárga!

– A spárga?

– Biz a spárga.

– Miféle spárga?

– Hát a mi arra az izére volt kötve.

Cserében feltámadt a phantasia, s azt kezdé képzelni, hogy az a spagát szakadt el, mely

mese szerint a földet az éggel tartotta össze, s már sülyedni képzelte maga alatt a szekeret.

Jancsi mindenessel ugyan nem is jöttek volna soha tisztába, ha Jutka néni meg nem tudja a bácsiék megérkezését s eléjük nem siet.

– Mi baj az Istenért? – kiáltá Matyi bácsi messziről, – mi történt a háznál? A néni ismervén férje hősietlen természetét, megnyugtatólag igyekezett felelni:

– Semmi nagy baj! Isten hozott édes Matyim, lám, mily hamis ember vagy, még csak nem is üzented meg, hogy haza fogsz jönni.

A fogadtatás és a hang annyira megnyugtató volt, hogy urambátyám lélekzetet mert venni.

– Ha már bátyád nem tette, legalább te irtál volna, – monda Jutka néni Cseréhez fordulva, – de te is csak olyan ember vagy mint a többi.

– De már a hol valami nagy baj van, ott nem így beszélnek, – susogá ösztöne a bácsinak, ki is nagynehezen levergődvén a kocsiról, felesége karjai közé omlott, s elárasztotta őt dohányfüstös csókkal. Csere hasonlóképen részesült egypár pusziban, aztán mindhárman a folyosóra léptek, és közeledtek a szobaajtó felé.

A szobaajtó felé! – Gondolja meg mindenki, hogy mit tesz ez.

A viszontlátás öröme még nem volt befejezve, s így Jutka néni, – de talán mert nem is tartotta olyan nagy dolognak, mint János, – minden előleges tudósítás nélkül lépett előre, s nyitotta fel bácsiék előtt az első szoba ajtaját.

Ki a keblet jégveremnek tartja, annak nagyon hideg véleménye lehet a szív melege felől, de tessék hát megmagyarázni, miként történhetett meg urambátyámmal az, hogy midőn az ajtó megnyílt, mellén a verejték zúzmarává fagyott?

„Gyere be rózsám gyere be,
Csak magam vagyok idebe:
Három fináncz-legény hegedül,
Ne csak magam járjam egyedül.”

A három fináncz ott ült az asztalnál, s úgy recsegett kezökben a toll, mint hasadt bőgő húrján a vonó.

Kánikulás jó napot kívánok! – gondolta Csere; urambátyám pedig olyan siberiai launéba esett, mintha egy egész ólombánya roskadt volna vállaira.

A finánczok cseppet sem hagyták zavarni magukat, de a sasos papírra úgy dőlt pennájokból a betű, mint ördög-lipéből a hernyótojás.

Urambátyámat megtámasztotta hitestársa, különben nem tudom, hogy mi lett volna a pádimentumból. Ez egyetlen szó tört ki ajkán: – Fináncz! – aztán mint hordó az alapgerendán, visszafordult a Jutka néni karjain, nekiment a folyosó karjának, hogy szilárdabb támpontra találjon, s letámasztván arról a tejjel tölt tejes-fazekakat, még egyszer kiáltá: – Fináncz!

– Jóra jöttünk haza, – dörmögé Csere Gyuri.

IX.

Négy volt a ló csakugyan; nem is volt öreg, de nem is volt fiatal, ott bitangolták mind a négyet Gyöngyösön, egyesivel voltak befogva, s hordták a fát hazafelé, t. i. szállásuk felé, a Mátra tetejéről.

Urambátyám a mint kiépült a fináncz-okoza ijedségből, a Bribicsek levele folytán csakugyan hamar hozzájutott az útlevéelhez, és Gyöngyös bécsi útjába esvén, nekivágott a híres városnak, ha csakugyan tudna négy csikót kihalászni belőle.

Estefelé volt már, midőn a lőrék városába megérkezett.

Furcsa egy kis város az a Gyöngyös! Vidékét fertály mágnás-nép lakja, a várost magát tisztességes polgárság és garasos aristocratia. Ez a két osztály annyira áll egymástól, mint ég a földtől. Mindenesetre a polgári osztályt tartván égnek.

Van benne egy vendéglő „Oroszlán” címmel, s van is valami rokonszenve az oroszlánnal, mert a város macskái az „Oroszlán” vendéglő ritkaszindelyű padján szoktak bálokat adogatni, s az átellenes grófi kastély lakói nem egyszer ragadtatnak el azon hangverseny által, mely ama kopott tetőzet alól átzengedez hozzájuk.

Az „Oroszlán” vendéglőt mindössze is azért tartók érdemesnek megemlíteni, mert urambátyám oda szállt, várván és remélvén: hogy őt is megszállja majd a jószerecsse, mint a hogy ő megszállta az „Oroszlán”t, levén azon vendégfogadóban nagyon különös és ritka portéka a vendég.

Este érkezvén, pityizálgatták a parádivizes gyöngyösi virgót, ettek bornyú-szeletet, mi ott az étkek essentiája közé tartozik; vacsora után bevágtak két csésze, a kulimászszaal közel atyafiságban álló kávét, s úgy elszenderedtek utána, hogy még a szoba gerendáit is elfeledték visszafelülről megolvasni; – de nem is tudták ám reggel sem azt, hogy mit álmodtak, sem azt, hogy az álom be fog-e teljesedni?

Mégis csak reggel lett.

A pinczér, egy finomságra vetemedett mészároslegény, nagy kezeivel végig integetvén az utcán, megmagyarázta nekik: merre fekszik abban a rémséges nagy városban a szolgabírói hivatal; aztán asztalkendős vállával egyet rántva, „alászolgáját” kívánt.

Urambátyám és Gyuri, – mert megjegyzendő, hogy Gyuri egészen nekiadta magát az urambátyám árnyéka lehetni, – nagy ócska tajtékpipákból szivattyúzva a trafikdohány keserves füstjét, előretolt gyomorral és hassal csakugyan neki is indultak az iszonyatos útnak.

Egy, az ablakok közt ásító szörnyeteg, egyik markában egy bicskát, másikban egy kereszt kalamárist tartva, jelentette, hogy valahol járnak.

– Talán ez a szolgabírói hivatal? – kérdé kísézőjét urambátyám.

E szavak után megálltak, gesticulatioval és páthossal silabizálván le e szavakat: „K. K. Oberstuhlrichteramt in Gyöngyös.”

– Ez no, – monda Gyuri, – gyerünk be.

– Megállj, hadd verem ki a pipámat. – Urambátyám a pipa szájával nagyokat puffantva, végre elkészült.

– Menjünk, – monda fojtott hangon, mintha valami földalatti üregbe ereszkedtek volna le.

Szerencsére a főszolgabíró nem volt otthon, de egy írnok rangjához illő burocratikus méltósággal fogadván őket, kiaktázta: hogy az urambátyám kérdezősködésének van értelme, mert négy lopott ló épenséggel az istállóban van, noha tegnap Mátra-mászással foglalkozott.

Az istállóba vezetvén, Matyi bácsit majd megütötte a guta, midőn a Marcsi tanyán tartott négy igazlovát ismerte fel.

– Hát ezeket is ellopták? – kérdé szörnyűködve; – és még csak nem is jelentette a gazda!

– A gazda nem jelenthette, mert alapos gyanú következtében a lólopás után másnap, mikor is a tényről hivatalunk értesült, elfogatott.

– Elfogatott? Úgy hát senki sincs a tanyán! – szörnyűködék urambátyám.

– Már hogy van-e valaki a tanyán vagy nincs? – monda az írnok, – nem szolgálhatok egyenes felvilágosítással; de annyi igaz, hogy a gazda egész családjával vizsgálat alatt áll, s itt bent a városban van elzárva.

Urambátyámnak minden hajaszála az ég felé kezdett állni; nyomtatás idején, telt rakodó, és a tanyán nincsen senki!

– Mit csinálnak az urak? – kiáltá, nem tudva uralkodni magán, – vinné az ördög ezt a négy dögöt, száz kéve zsúpot nem adnék mind a négyért, s azóta valamennyi termésemet ellopták, hogy a menykő üsse agyon az ilyen regulát!

Az írnoznak kedve lett volna azonnal jegyzőkönyvet venni fel az urambátyám kifakadásáról, de mert tanuk hiányában érezte magát, kénytelen, volt felhagyni buzgóságával.

– Hát kivel beszéljek most? – epekedék Matyi bácsi, – hol találhatom fel a gazdát? ha

többet nem, annyit mégis megtudnék tőle: maradt-e valaki a tanyán vagy senki.

– A gazda a csendőrkaszárnnyában van, – válaszolá az írnök, – tessék a csendőrhadnagygyal értekezni.

– Csendőrkaszárnnyában? Csendőrhadnagygyal? Hátha a világot kilopták volna alólam, mennék-e oda? Inkább veszzen el az egész globus, fenekestől, mindenestől!

– Akkor nem segíthetek a dolgon.

– Na hiszen majd segíték én!

Urambátyám nyakrafőre sietett az „Oroszlán”ba vissza, levelet írt Jutka néninek, hogy intézkedjék, tudósítván őt mindenről, aztán sebesen fogatott, s hogy mielőbb a császár elé léphessen, ugyancsak kergettette a czoczókat Pest felé.

X.

Olyan az a fináncz, hogyha egyszer megszagolja az embert, többé nem lehet tőle megszabadulni. – El lehetne énekelni:

„Mert az a finánczélet mi kutyakenyierrr!”

Pesten, a kerepesi vámnál Meztlábos János táplálgatja őket egygyelmással jó pénzecskéért, mi a büntetésekből befoly, s mit a fináncz olyan becsületes keresetnek tart, mintha a lyukas hídon talált volna valamit. A büntetésnek $\frac{9}{10}$ -része az övé, hogyne esedeznék tehát a mennyek urához minél nagyobb számú bünösökért?

Matyi bácsi tudatlan, tapasztalatlan és járatlan volt még abban a kórságos rendszerben, és azt hitte: hogy Bécsbe felmenni csak olyan könnyű dolog, hanem hiszen rá is recitáltak mindjárt a pesti vámnál úgy, hogy Bécsig ököllet törülte szemét.

Pénzes fuvarossal vitette magát Pestig.

A kerepesi vámnál megálltak, s a bácsi hirtelen befogta szemét, mintha valami szállt volna bele.

– Menjünk, menjünk! – unszolá a kocsi.

– Nem is addig van még az uram; itt először megvizitálnak.

– Mint a regrutát? – kérdé ijedve urambátyám.

– Még annál is jobban

– Abból ugyan nem lesz semmi!

– Hát mit akar csinálni bátyám? – kérdé Csere.

– Azt majd meglátod.

Ekkor egyik oldalról vagy öt fináncz hosszú pecsenye-sütő nyársakkal, a másik oldalról két policzei lépett a kocsihoz.

Matyi bácsi nem tudta, hogy jobbra nézzen-e vagy balra, mert szemei már fel voltak nyitva, jobban mint valaha. Nyakát, amennyire lehetett, inggallérja közé húzta, s mintha óriás gelyvákka lett volna megáldva, mozgatta fejét, hogy csigoláit szinte nyikorogni hallotta az ember.

– Pass her! – kiáltá a policzia.

– Már csak kapard elő valahonnan, – dörmögé Gyurinak urambátyám, – én nem mozdulok, ha megnyúznak se.

Csere a tarisznyából előkutatta az útlevelet s átnyújtotta a policzeinak.

– Hohó! – kiáltá a bácsi, midőn a policzeit távozni látta, – ne vigye el a passzust, nem egykönnyen lehet másikat keríteni!

A policzia rá se fittyesztett a bácsi kiabálására és elvitte az útlevelet; – alig távozott el azonban, midőn mind az öt fináncz, ki jobbról, ki balról, ki elülről, ki hátulról a kocsi mászott, és a spadét elkezdte a kocsi minden részébe öltögetni.

– Gyuri, – szólt urambátyám, megtaszítva öcscsét, – ordítsunk-e?

– Miért?

– Segítségért. Lehetetlen, hogy ezek ne haramiák volnának.

Csere elnevette magát, de midőn a bátya sápadtságát látta, komolyan kezdett mosolyogni. A fiánczok nyárssa ezalatt csak úgy ropogtatta a kocsi fenekét.

– Min ülnek? – kérdé egy, bátyám felé fordulva.

– Hát ülésen.

– Hiszen annyi eszem nekem is van, miként tudom, hogy nem álláson ülnek, – de miből van az ülés?

– Már hiszen akármiből van, – hebegé a bácsi, – de én nem kelek fel róla.

– Pedig fel kell kelnie, mert nekünk kötelességünk vizitálni.

– Engem nem, – szabadkozék a bátya.

– Az úrral nem teszünk különbséget.

– Ki parancsolja önöknek, hogy az utón paráználkodjanak? Nem vagyok már én gyerek; szégyen az, a mit tőlem az urak követelnek.

– Kérem megválogatni a szavakat, – henczegett a fiáncz, – és tessék felkelni arról az ülésről, különben erőszakhoz leszünk kénytelenek folyamodni.

– Erőszakhoz itt, az út közepén, az egész világ szemeláttára! – szörnyűködék urambátyám, – most már elhiszem csakugyan, hogy rettentő világot élünk, s hogy vízözön fogja e romlott népet elpusztítani a földszínéről.

A fiánczok fenyegető állást kezdtek foglalni a nyárssal, s Csere látta, hogy neki is bele kell szólni e dologba.

– Urambátyám talán félreérti ezeket az urakat, hiszen nem úgy akarnak ők vizitálni, mint a katonákat szokták.

– Nem bizony, de még annál is jobban, – lihegé szegény bácsi.

– Frissen! frissen! – kiálták a fiánczok, midőn látták, hogy több kocsi is érkezik. – De a bácsi csak azon volt: hogy ő később meghalni, de megvizitáltatni nem hagyja magát.

Ki tudja, hogy mi nem történik mindebből, ha egy fiáncz észre nem veszi, s ki nem rántja bátyám zsebéből az óriás nagyságú kostököket.

– Hát ez micsoda? – kiálták mindannyian.

– Micsoda? – Hát dohány!

Szegény bácsi még azt se tudta: hogy mi fán terem a monopólium; Jutka néni pedig elfeledte neki megmagyarázni, s így Bezdői egész ártatlansággal tömte meg zsacsokóját már évek óta a padláson álló hordóból, mit neje annyi viszontagságokon keresztül hüen megőrzött számára.

– Még pedig magyar dohány! – kiáltá a fiáncz.

– Hát bizony nem is német. Adják vissza a zacskómat.

Ha a tigris vérszagot érez, valóságos bárány a fiánczhoz képest, ha az dohányszagot érez. Egy pillanatba került, s úgy lependerítették bátyámat a kocsiról, mintha rajta se lett volna; aztán szépen karonragadták és becipelték az őrszobába.

Csere hosszú orral ballagott utána, ő már tudta, hogy mi minden lehet ebből.

Na hiszen felemelé Kádár szeméit az égre, – de bezzeg felemelé urambátyám is. Ha még soha se látott fiánczot, láthatott most. Mint holló- vagy keselyűsereg a hullára, egyenesen a levegőből látszott omlani a fiáncz, s egy perez múlva zöldnyakú ragadozókkal úgy meg volt telve a szoba, hogy szinte nyögött bele.

A kocsiról most már leszedtek mindent, behordták az őrszobába, és nem volt rejtekhely, melyre a fiáncz rá ne akadt volna. A ládából kihányták a ruhákat, a tarisznyákból az elemőzsinát, a zsebekből a keféket, borotvát és szappant, a papirosokba tekert egyet-mást kitekérték, és végre urambátyámat is kifordították bőréből.

Cserét komoly aggodalom szállta meg; urambátyám úgy reszketett mint a kocsonya, s areza még soha nem látott kifejezést öltött.

Midőn a fiánczok már mindent kikutattak, a mi csak kezükbe akadt, ekkor felszólították urambátyámat: hogy vesse le nadrágját. – Tehát a gyúpontra érték.

A bácsi meg se moczczant, de úgy bámult maga elé, mint halálra kész vértanú.

A pénzcsokok látva, hogy a bácsi nem nagyon igyekszik megszabadulni nadrágjától, azt véleményezték, hogy tettlegességhez kell nyúlniok itt is.

Egy közölök a bácsi nadrágja felé irányozta kezeit.

Valami csattant, és bámulva vették észre: hogy a pénzcso arcza csattant, pofon kanyarítván őt a bácsi ügy, a mint csak hevenyében lehetett.

Ez volt életében legelső vitéztette, és még évek múlva is glóriával ünnepeltetett meg.

Most aztán amennyi pénzcso hirtelenében összeszedhette magát, annyi tapadt szegény szerencsétlen urambátyámra, nem vetköztették le, az igaz, de megtapogatták kegyetlenül.

Végre közbelépett a policzia, és az ügy folyása rendes medrébe vezetett.⁷

XI.

A holló körmei közül a kánya körmei közé kerülni egy cseppet se mulatságosabb, mint a pénzcso körmei közül a policzia körmei közé kerülni.

Azt tartják: hogy a nyulat minél jobban megkergetik az agarak, annál jobb pecsenye lesz belőle, – urambátyám császárnak való pecsenye lett volna, ha istencsodájából valahogy nyúllá változik.

A policzia nem vitte egyebüvé, csak a tömlöczbe, tömlöcz lévén akkor minden kaszárnya, s hogy meg ne unja magát, mellé csatolták még Cserét is. Na akkor ugyan nem igen cserélt volna vele senki.

A szoba, melybe zárták őket, nagyon szépen be volt bútorozva, köröskörül négy fallal, alulról élével lerakott vöröstéglával, sőt a szegletben még egy edény is állt, és rá is ülhetek, ha akartak. Urambátyám rá is ült, mert már régen szükségét érezte az illetéknépeni ülésnek. E szerint egy kissé kényelembe helyezvén magát fájdalmi eszébe jutván, nagyot nyögött, és Csere öcscsével megkezdé a beszélgetést.

– Jaj édes öcsém Gyurka, de oda vagyok!

– Csak pihenje ki magát urambátyám, magam is láttam, hogy embertelenül megcsigázták.

– Kutyáknak néznek bennünket, édes öcsém, de még azoknak sem.

– Már hiszen megvert az Isten mind a két kezével.

– Megfosztottak mindenemtől. Ki tudja hova tették ruháimat, pénzemet és más holmimat? nem maradt nálam semmi!

– Majd csak visszaadják talán.

– Sohasem adják azt. Rabló, zshivány ez valamennyi, az elsőtől kezdve utolsóig. Egy kaptafára verte az ördög valamennyit, hogy hordaná haza őket!

Kemény szívnek kellett volna lenni a Gyuriénak, hogy meg ne essék uram-bátyámon. Az öreg sehogy sem tudott kibékülni sorsával. Nem is csoda. Lassan-lassan az ember megszokja a tüzet is, de ezek a kínzó események csak úgy szakadtak egymásután mint a zuhany, s akarta, nem akarta urambátyám, kilökdösték mozgásának rendes kerékvágásából.

Csak beszélgetett ő addig, míg meg nem unta, de végre apadni kezdett szenvedésének árja, és lassabban mozogtak a beszélő tehetség panaszt örlő kerekei, míg végre megálltak egészen.

Nem is volt már valami jókor reggel, késő este sem volt ugyan, de mégis csak este volt. A nap kint már lekulloghatott az égről, de bent csak annyiból lehetett gyanítani: hogy sötét lett.

A vacsorát nem igen várták, de hiszen várhatták volna éjfélig eredmény nélkül, mi pedig éjfél után érkezik, az már reggeli.

A nagy szenvedésnek, nagy panasznak, és a nagy: „mi lesz belőlünk? Mit csinálnak már velünk? Hova tesznek?” – egymástóli kérdezősködésnek végre az lett befejezése, hogy a bár nem nagyon puha pádimentumon elaludtak.

Úgy reggel felé, midőn a dobos felkelésre verte a dobot, Csere Gyurka is felébredj és a

⁷ Hasonló eset történt F–r János miskolczi lakossal.

következő szavakat vette tudomásul, melyek közel hozzá mondták el:

- Kambóczi! Trukhandzi! Bumfejú! Gyíknnyakú!
- Urambátyám? – kérdé Gyurka.
- - Na mit akarsz? – feleie a bácsi.
- Maga beszél?
- Én.
- Furcsa neveket emleget.
- Még se találok valami illő névre. Gyermekkoromban tudom, mennyire haragudtam e csúfolódó nevekért, és most még csak valamirevalónak se tűnik fel előttem egy sem.
- De hát mit akar velük?
- Semmit. Csak azoknak az akasztófárávaló finánczoknak szeretnék valamirevaló címet adni.
- Hja! – kiáltott fel Gyurka, – megkapták már azok a magukét.
- Ugyan mit?
- Az egész világ úgy hívja őket hogy: firnaisz.
- Firnaisz? Hát miért épen firnaisz?
- Hát csak azért, mert ennek a szónak: „firnaisz”, nagy jelentősége vau. Először is: a firnaisz bűdös.
- Ezt már értem.
- Másodszor a firnaisz ragadós.
- Ezt is értem.
- Harmadszor, mert felszed minden piszkot.
- Ez már igaz.
- És negyedszeri mert sárga.
- Ezt nem értem.
- Igen ám: de a mocsok fekete.
- Vagy úgy! – Ejnye, be el van találva. Fikkomadta! Ez ugyan el van találva. – Tehát firnaisz! Firnaisz! és háromszor firnaisz!

Urambátyámat egészen magához hozta ez a jelentékeny szóváltás. Most felszedelőlőszködtek a nem épen ruganyos éjjeli-nyugalomról, és megtapogatván oldalbordáikat és csipejüket: hogy ugyan nem nyomatott-e valamelyik lapossá, nagy nyújtózkodás és vakarózások közt nyújtottak egymásnak kezét.

Aztán megint hozzáfogtak a beszélgetéshez. Dicsérték négyszemközt az osztrák császárt, Bach minisztert és az egész bécsi garderopot, – de mert e beszélgetés nem jutott egészen tudomásunkra, darabos részletekben nem akarjuk az olvasó elé teríteni, gondoljon magának mindenki, amit akar.

Úgy kilencz óra felé egy nagybajuszú részeges porkoláb felnyitotta az ajtót, s magát a legudvariasabban akarván kifejezni, monda:

- Marsch hinaus, die Wache steht schon draussen!

Urambátyám és Csere türelemes szívvel megadták magukat, kiballagtak a folyosóra, ott közrefogta őket négy cserepár, s vezette feldunasor, már nem jut eszünkbe, hogy hányadik számú sárga házba, hol aztán megtisztelték őket mindenféle becsületes névvel.

Legnagyobb bajukra az volt, hogy nem tudták, merre lehet az útlevel? mert csak most volt már egyszer ok a koronázatlan magyar király elé menni.

Urambátyámnak a policzián tudtára esett, hogy dohányos túlhágásának miatta 161 forintot, – firnaisz-pofonütésnek miatta pedig 50 forintot kell fizetnie, vagy méltóztassék öt hétig kétségbeesett béka módjára a sötétben kuruttyolni.

Természetes valami, hogy urambátyám, bár erszénye máris nagyon meglapult, az előbbi büntetés kiállítására vállalkozott oly feltétel alatt: hogy először erszényét legyenek szívesek visszaadni; s válják becsületére az akkori pompás és pontos rendszernek, az urambátyám

erszényét csakugyan – nem adta vissza senki. Matyi bácsi tehát kénytelen volt az utóbbi ajánlatot elfogadni, s a sötétben kuruttyolt addig, míg őt onnan Jutka néni ki nem váltotta. – Valahogy hozzá jutott elvett útleveléhez is, és most már egyenesen nekiiramodott volna Bécsnek, de:

XII.

Ha igazságosak akarunk lenni, bármennyire becsmételjük is a Bach-korszakot, be kell vallanunk, hogy bírt az jeles intézményekkel és becsületes emberekkel is. Jeles intézményeinek sorába tartozott a „spitzlik rendje” – s derék józangondolkozású emberei közé tartoztak a spitzlik. Ezek voltak aztán az emberek! Láttuk őket kezdetben mint rongyos, kócos, piszkos lumpokat, s később az intézmény áldásos keze úgy kivasalta őket, hogy gavallérokká lettek.

E rend nemcsak férfi, de női tagokkal is dicsekedett, s élén előkelő tisztességes polgárok álltak, jóhírű gazdag emberek, kik értettek a pénzkeresés módjához, s egy kis gazemberséget nem tartottak hatodhét országra szóló dolognak, megfért az az ő saját bőrükben úgy, hogy embernek kellett lenni annak, ki valami kiálló részét észrevette.

Urambátyám nem tartotta hazaárulásnak a sörivást sem; egyáltalában nem tartott annak semmiféle ivást, és rendkívüli módon sajnálta azon embereket, kik nem szerettek inni. Szó a mi szó, de van is abban valami. A ki soha sem iszik, az mindig józan, a ki pedig mindig józan, az olyan színben látja a világot, a minőben van, és lehetetlen szeretnie. A berúgott ember szeme elé azonban rózsaszínű üveget tol a mámor, s oly szépségeket fődöz fel a nagy világ tömkelegében, minőről a józan ember még csak nem is álmodik.

„Tudja Pál mit kaszál”, – urambátyám is tudta, hogy mitől kap az ember jókedvet.

Mielőtt Bécsbe indultak volna, nem vehette lelkiismeretére, hogy jókat ne húzzon a pesti kőbányai sörből, s hogy a komló levébe bele ne fojtson minden másféle németes keserúséget, egy kortyba szedett fináncz- és policziaregemenntel együtt.

– Melyik sörcsarnokba menjünk? – kérde Gyurka öcscsét, – olyat kellene kikeresni, melyben minél kevesebb a német-magyar.

Olyat ugyan bajos volt akkor találni Pesten, sőt még most sem igen harapnák meg bármelyik sörcsarnokért is az ujjunkat.

Egybe valahogy mégis csak betaláltak. Nem nevezzük meg, mert a sörcsarnok még most is fennáll, nagy öklű gazdája van, és még a fülünk közé találna ütni.

A sörcsarnok meglehetősen tele volt. Széttekintett a két landpamarancs, s mert azt hitték, hogy ahhoz az asztalhoz már nem szabad ülni, a hol más is ül, kifelé akartak indulni, midőn négy pofok söröskancsónak látszó spiesburger kiemelkedett egy asztal mögül, azt egészen üresen hagyván.

– Nézd csak Gyurka! – szólt Matyi bácsi, megkönyökölvén egy kissé a Csere oldalát, – ide talán leülhetnénk.

– Én nem bánom, – felelé az, és kirívó falusias tempóval csakugyan el is foglaltak két egy helyet.

A szomszédasztalnál vörös orrú káposztaáruló kofák ültek, orruk eléggé bizonyítván, hogy nem épen a sör legerősebb ital azok közt, melyekkel élni szoktak. Jobbról-balról németül kotyogó népség emelgette ajkához a sörös-poharat, s miután urambátyámék kellően kinézték volna magukat, szintén marokra fogták az előttük álló karcsú poharat.

Épen beszélgetéshez fogtak, midőn ugyanazon asztalnál egy ritka szemöldökű, barna bajuszú, teleképű, poczakos burgerféle ember foglalt helyet. Kezdetben nem igen mutogatta figyelmét a beszélőknek; de perczről perczre jobban feléjük fordítá ritkaságú füleit, s raig elülről töltötte magába a sört, oldalról bocsátá magába befelé a hangot.

Egyszer csak nekifordul a két beszélőnek, s mintha a világon legjobb ismerősük lett volna, szólítá meg őket.

– Na Istennek hála, hogy valaha két magyar emberre is akadtam. Az urak falusiak, nemde? Én is az vagyok, csupán dolgaimat intézni jöttem fel Pestre, de alig várom, hogy megszabadulhassak ebből a fészekből, melybe hogy a mennydörgős mennykő beleüssön, tiszta szívemből kívánom.

– Na hogy üssön, – válaszolá urambátyám, nem is gondolván meg, hogy saját édes hazája fővárosáról van szó. Nem is nézte Pestet akkor annak senki; sokan, midőn e város nevét hallották, úgy elbújtak, hogy petrenczehordó-rudakkal kellett őket rejtekükből kipiszkálni. A rémek városa volt ez akkor, a rémeké!

– Szegény hazánkat ugyan agyba-főbe verte a magyarok Istene, – folytató a pofok úr, – és nagy képzelőtehetség kell hozzá, hogy nevét áldjuk érte.

– Nem a magyarok Istene volt az, uram, az osztráké összefogott a muszkáéval, Görgei megcsalta a mienket, és ez lett belőle ni!

– Ki hitte volna!

– Bizony ki hitte volna! A patkányfaló tatárok nagyságos urak hozzánk-képest, pedig hasra kell borulniok a chán előtt. Ha mi hasra borulunk, egyszer csak azt vesszük észre, hogy testünk hátulsó részét igénybevette a német. Semmiféle oldalról se vagyunk biztosítva. Zsandár, fináncz, policzia, valóságos kopóhad, az embernek szájából marják ki a falatot. Kutya urnák eb szolgája! Isten tudná, hogy ebben a felfordult gazdaságban ki a gazda. Annyit tudunk, hogy árendába vagyunk adva, mert rettenetesen nyúznak. Annyi az alhaszonbérelő mint a csirke, minden magyar emberre jut vagy hat. Hogy a pokolbeli ördögöknek külön dolguk van mint nekünk, már abba fogadni mernék!

Urambátyám nagyon elemében érezte magát, hogy végre talált egy embert, ki előtt szívét felgombolhatta. Ürült is előtte nyakra-főre a söröspohár, nagyokat törült behabosított bajuszán, és úgy ette a tormás-virslit, mintha ingyen adták volna, Csere sem maradt messze a jópélda után, még az idegen is nagyokat nyelt, s úgy látszott, hogy nem adná azt a mulatságot sokért,

– Azt csodálom, hogy a császár elnézi ezt a rettenetes dolgot, mit nevében végbevisznek, – unszoló urambátyámat egy-két ágival.

– A császár! Hát kicsoda, micsoda az a császár? – kérdé urambátyám, épen söröspoharát tevéen le, – azt se tudja az, hogy bú-e vagy bá. Körülfogják, körülcsipdesik, örül, ha egyedül lehet, és lövöldözheti schönbrunni tavában a szelíd halakat.

– De hát mire való akkor?

– Hát arra, hogy elámítsák, minél jobb szívű, annál jobban. Épen úgy ismeri ő a népet, mint tyúk az ábéczt.

– Es ezt eltűri a magyar?

– El bizony, mert nagyon ráijesztettek; aztán a java szanasztét a külsőországi tömlöczökben kuruttyol; magam is ott kuruttyoltam vagy négy évig.

Az idegen most nagyobbra meresztette szemét.

– Dehogy! Tehát ön is be volt csukva? Annál jobban örülök a találkozásnak, mert csak pár hónap előtt szabadultam ki én is.

– Ugyan hol volt elzárva barátom? – kérdé élénken urambátyám. Az idegen alig észrevehető zavarral monda.

– Kufsteinban.

– Na én Josephstadtban, áldom az urát! Úgy hiszem, egyik sem sokkal különb a másiknál. És miért volt ön elzárva?

– Ezredes voltam a forradalom alatt.

– Lehetetlen! Szabad tudnom nevét?

– Motyogó Péter.

– Igen örülök, hogy szerencsém van! Az én nevem Bezsedői Bezdői Mátyás, közbirtokos vagyok Hevesben.

A két új ismerős kezét szorított; a róka a lúddal valószínűleg paradicsomi békeséget élt.

– Meddig tetszik Pesten maradni?

– Az esteli vonattal elutazom.

– Szolnoknak tetszik menni?

– Nem biz én, mert én Bécsbe megyek.

– Mi a patvar! Az még egyszer a rettenetes város.

– Már mindegy, ha megesszük is, de elhatároztam magamban, hogy beszélni fogok a császárral.

– Pláne a császárral!

– Megmondom neki, hogy ha legény a talpán, hát csináljon rendet e közt a sok élheterlen nép közt, különben nem én leszek oka, ha a magyar ember még nagyobb ellensége lesz, mint a minő volt. Megmondom neki, hogy ne hallgasson arra a sok tobákos németre, kik tele kiabálják a fülét, és se az ő, se az ország javát nem nézik, csak a magukét. – Majd megmondom én neki az igazat, csak eléje kerülhessek.

Csere majd lenyelte a sörös poharat, olyan hosszú kortyokat ivott, különben halálra kacagta volna magát az urambátyám henczegése felett, nem is gondolván arra, hogy nevetésnek sírás a vége.

A pofok idegen összedörzsölte tenyerét, és szörnyen elégedetten mosolygott, mintha egy tál kirántott halat látott volna maga előtt, melyet csak be kell margarírozni, hogy egy állóhónapig táplálhassa magát belőle.

– Meg is kell mondani annak a császárnak mindent, – szólt, fejével nagyokat bólintgatva, – hadd tudja meg egyszer: hányat ütött az óra.

„Ne mondja már nekem senki, Hogy mért halt meg szegény Berki; Adtak volna tejfelt neki, Nem halt vón meg szegény Berki!”

Urambátyám már annyira civilisálta magát a sör által, hogy énekelni is mert volna, ha Csere Gyurka nem figyelmezteti: hogy nincsenek otthonn.

„A mi sok az megárt.” – Szegény Matyi bácsi nem tudta, hogy neki a sör megártott; pedig csakugyan megártott.

– Maradnak még spectabilisek? – kérdé a puffadt képű haza-martyr, és tárczája után nyúlkaált.

Urambátyám kiitta a poharában maradt resgyit, s kezével végig hosszant törölve bajuszát, így szólt:

– Hát a spectabilis már menni akar?

– Már bizony menni! Kocsim készen áll a Griffben. – Pedig ő állt készen „Griff”-ben.

– Úgy hát mi is megyünk. – Kellner, zahlen!

Nagy tudomány az falun, ha valaki ennyit ki tud mondani németül; Matyi bácsi, hogy tudományosságát fitogtassa, elfeledte, hogy a Bach-huszárok is németül beszélnek.

Be meg is utáltatta velünk ez a regement a német nyelvet!

A puffancs nagyon jól hallotta, midőn a bácsi 10 pohár sört az ő számlájából is bediktált, de azért nem szólt semmit.

– Zahlen! – kiáltá, midőn Bezdői készen volt a vicczel.

– Már ki van fizetve, – monda a kellner.

A puffancs mosolygó komoly arcot vágva monda, s urambátyámra nézett:

– Nem tesz semmit: ma egyik, holnap másik. – Ez annyit jelentett: hogy majd megszolgalom.

– Merre mennek uraságtok? – kérdé Motyogó, midőn a kapun kiléptek.

– Mi a „Hajó”ban vagyunk szállva.

– Ah, épen jó, az én utam is arra vezet, együtt mehetünk. Megindultak.

Valami szokatlan dolog nem adta magát egyszerre elő, de az mégis furcsának tetszett, hogy egy policzei illendő távolban bátyámék után ballagott. Elérték a „Hajó”t.

– Igen örülök, hogy szerencsém volt, – monda a puffancs, s a lehető legmelegebb kézszorítások közt vált el a hős magyaroktól.

– Derék ember, – tévé urambátyám ezen megjegyzést, midőn Motyogó eltávozott, – tehát még sem halt ki egészen a magyar vér.

– Most azonban siessünk bátya, mert kimaradunk az időből.

Hozzáfogtak a pakoláshoz, csak úgy dőlt homlokukról a sörrel vegyült verejték. Elkészültek.

– Rendelj kocsit, – monda urambátyám.

Gyurka nekiment az ajtónak, és fel akarta nyitni, hogy kimenjen. Ő nyitotta-e föl vagy más? az már authentice nem tudatik, de annyi igaz, hogy homlokával homlokba ütött valakit.

– Ah, pardon!

– Semmi pardon, kövessenek az urak.

Puff neki! Olyan hosszú banganétja volt a policeinak, ki az ajtóban állt, hogy majd felérte az eget. Szent Péternek szűk lehetett a porta odafent.

Matyi bácsi hátratette magát egy székre, Gyurka pedig úgy megszeppent, hogy akár kölcsön is adhatott volna az ijedségből.

– Mit akarnak az urak?

– Azt majd meg fogják tudni; kövessenek.

– Hova?

– Kövessenek! – A banganét előrehajlott, s a Matyi bácsi hasa, bár a gyilkoló aczéltól távol tartózkodott, önkénytelenül húzódott befelé.

Akár mennyit írának is, mégis csak oda vinnök a dolgot, hogy egy félóra múlva éjjeli voltszállásukon találták magukat.

Ily karambolákat csinál a mai sors a tegnapival.

Másnapig nem szólt hozzájuk senki, de másnap reggel a rendőrfőnök, már nem tudom, hogy Kuschalka volt-e? – szórói-szóra felolvasván előttük a tegnapi sör-okozta kifakadásokat, következőképpen határozott:

– Önök szamarak. Az államnak kisebb gondja is nagyobb annál, hogy ily tökfilkóktól féljen, de abból, hogy Bécsbe mennének, semmi sem lesz. Isten nem azért teremtette a császár fülét, hogy azzal önökre hallgasson. Tizenkét óra lefolyása alatt hordják az irhát hazafelé, különben odarakatom a stemplit. Értettük?

Urambátyám intett, hogy érti, pedig ha Csere nem magyarázta volna meg neki egy óra múlva, még most sem tudná, hogy mit beszélt neki: – talán Kuschalka.

XIII.

Török János bácsi, hogy az Isten nyugosztalná szegényt, – s adna imádkoznivalót a papoknak, – valóságos törökmuzsikát követett el Bécsből. „Magyar Sajtó”-nak nevezett dobverővel verte hasba a nagydob egyik oldalát, míg a másikat innen Pestről Relli zuhogtatta, úgyannyira, hogy beleszédült a magyar ember, s azt hitte mikor nyúzták, hogy simogatják.

Nagy Isten! milyen világot éltünk akkor! Nem lehetett olvasni egyetlen hírlapot, melyben a szolgálékúség nem homlokkal verte volna a földet, „ő Felsége ilyen-olyan kegyességéről” annyit beszéltek, hogy az embernek szinte megesett szíve annyi jóság felett. Minden sor tele volt ő herczegségével és exellentijával, úgy belénk verték a titulust, hogy most már a demokratákörök harapófogóval se bírják kiránczigálni.

A concordatum mint fekete szörny terjesztette ki szárnyait felettünk, s Danielik Csákány Lacziként lovagolt rajta, hol jobbról, hol balról sarkantyúzván meg: az aztán adta a tüzet, a mint tőle telhetett.

A sok csürhe Bach-huszar egy gyöngyház-fogantyúja békanyúzó bicskával oldalán úgy megparádézott pénzünkből, hogy senki se jobban, s a figyeltől kezdve a főnökig hordták a

sok elrablott aranycsillagot és kráglit válluk felett, egykissé külön legénynek nézvének magukat az Istennél.

Egy-egy görbelábú fél-cseh, félig német hivatalnok nem tudván magát a magyarnadrágban hogy érezni, sarkai helyett csontos térdeit verte össze, hogy csakúgy kongott, a mente úgy fityegett vállán, mint halálon a díszruha, melyben eltemették, ha láttuk, keresztet hánytunk magunkra, mert a világ kilenczedik csodája semmi volt hozzá képest.

A magyar ruhát még soha nem szégyenítették meg jobban, mint az akkori időben; valamennyi madárijesztő csontváz csak létezett, mind az atilla és mente delisége által akarta magát kitatarozni, s ha a magyar ember rátekintett, nem tudta, hogy nevéssen-e vagy sírjon.

Az eb annyira szaladt a fránya néptől, a mennyire belátta, s a csacsi vízözönért ordította, a mi soha, de soha nem jöhetett volna jobbkor, mint akkor.

Nem híjába sóhajtotta szegény urambátyám:

– Hogy az Isten büntesse meg őket!

Bizony nem ártana néha, ha pénzért lehetne gondolatot venni; különben jó hogy nem lehet, mert ha látták volna, hogy kelendő, monopóliumot csináltak volna abból is; pedig ha még olyan kificzamodott eszű sereg volt is az a Bach-huszár sereg, semmiféle úton és módon nem bírta volna kipécézni, hogy mi joggal veheti el tőlem a kormány azt, a mi az enyém, s hogy mi joggal rendelkezhetik az én tulajdonom felett? – Erre csak egy felelet van: voltatok-e már Chinában?

Ha gondolatot lehetett volna venni, urambátyám most arra költötte volna minden pénzét.

Kitakarították Pestről.

Vajjon mi czélt ért el azzal, hogy Pesten volt? Annyit kétségbevonhatlanul elért, hogy tárczája néhány száz forinttal megkönnyebbedett, a nélkül azonban, hogy könnyebbségére szolgált volna.

Már Gödöllőig értek, de mindketten úgy hallgattak, mint a hal. Csere szeretett volna beszélni, de a bácsi felelet helyett egyet-egyed nyögött, s titokban az Isten kínszenvedésére kérte a halált, hogy ne bánják el még vele, mert már csakugyan azt hitte, hogy az csontkezével fojtogatni kezdi, annyira el volt szorulva lélekezete.

– Mit csinálok Ilonkával? – ez volt legrémségesebb gondolata. – Lelkemre vehetem-e, ha az a leány másodmagával meghal?

A kocsi lassan haladt Besnyő felé, és Cserét annyira megszállta némaságában a buzgóság, hogy nagyokat kezdett horkantani.

– Boldog ember! még aludni is tud! – sóhajtott fel urambátyám. Besnyőtől a Gödöllőnek vezető faszor alatt nagyszakállú természet kapuczinus piros-pozsgás leánynyal beszélgetett, s a mint tekintetéből kivehető volt, nem nagyon sokat gondolt a Bach-rendszerrel.

– Istenadta barátja! – sóhajtott fel urambátyám, – ennek még legjobb dolga van! Eszik, iszik, alszik, nem gondol senkivel, csak magával, s magát illetőleg a szép leányokkal. Ez a kolostor itt olyan pompás helyen van, hogy kényelmesebben meghízni sehol sem lehetne. Az volna még csak egyszer az okos ember, a ki megmagyarázná: hogy az ily kolostorok miféle hasznára vannak az emberiségnek?

Urambátyám rősz kedvében hajszállhasogató kezdett lenni.

Az idő beesteledett, hullni kezdett az eső, s mire Kis-Bagra értek, tökéletes sötét lön. Urambátyámnak máskülönben is az volt szándéka, hogy Kis-Bagon hál, irtóztván Aszódtól. Mert bár nem régen volt, de az akkori világ magyarjai papok által beléjük vert ellenszenvből-e vagy miből, – virtusból semmiesetre, – irtóztak az új polgártársakká lett szorgalmas fajtól, sehogy sem bírván megbarátkozni azzal, hogy míg a magyar nem bírván a bőrnúzó korba beleokulni, szegényedik, – a zsidó pedig magát mindenhez alkalmazni tudván, gazdagodik. „Zebedeusoknak” hívta őket s később lett volna minden lehetetlenséget elhinni, de azt, hogy a zsidó becsületes ember is lehet: azt már nem; gyakran mondogatta pedig: „ha a keresztény hunczfut: százszor nagyobb hunczfut a zsidónál.” – Sajnos, még a mai világban is van ember,

ki ember közt e tekintetben is tud különbséget tenni, míg majd a világosság özöne el nem söpri a rögeszmék e göröngyeit. – Hát ha még azt is tudta volna urambátyám, hogy anno 1868-ban az az emancipált honfitábor egy része mily készséggel utánozza frakk és magastetejű Bach-viselet hordásában a magyar, magát megkülönböztetésben hova lenni nem tudó aristocratiát, – mintha volna valaki olyan eszevesztett, hogy őket is azoknak nézze, – akkor még Kis-Bagon se tudott volna megmaradni.

A mint a vendéglőnek címzett csárda kapuja előtt megálltak, kutyaféle ugatás kezdett zengedezni belülről. Égy vékony, egy vastag és egy nagyon vastag hang.

– Ugyan miféle ebek lehetnek ezek? – kérdé urambátyám a kocsistól, – még ilyen ugatást soha sem hallottam.

A kocsis fuvaros ember lévén, gyakran járt erre, s e szerint ismerte a dörgést.

– Tudja-e a tekintetes úr azt a nótát, hogy:

„A kinek lova nincs, gyalog megyén Pestre; Kinek kutya nincs, maga ugat este!”

– Tudom biz én, földi, de hát miért kérdezi kend ezt most tőlem?

– Hát csak azért, mert a csárdásnak megtiltották a kutyatartást, mivel a csárda nagyon közel áll az országúthoz, s így biztosságban lévén, nincs szüksége kutyára. A csárdás aztán, ha ideje engedi, hogy mégis ne gondolják, miként ilyen hely kutya nélkül van, ha kocsizörgést hall fiával és kocsisával úgy tesz, mintha ugatna.

– Lehetetlen!

– Olyan igaz az uram, mint hogy itt állunk.

– Na a ki ezt a hírt legelőször viszi meg a mennyországba, – monda a fel ébredt Csere Gyurka, – bizonyos lehet benne, hogy az ott székelő magyarok mint hazug rágalmozót az ablakon fogják kidobni!

Másnap reggel urambátyámék jókor reggel elindulták, délre be akarván érni Gyöngyösre, ha vajjon az ellopott négy ló ügyével nem tudnának-e valamire menni?

A Matyi bácsi szomorúsága nagy volt még másnap, csak azt hajtván, hogy: mit fog Ilonka hűgával csinálni?

Csere, a ki nagy lurkó volt, s a lelkiismeretből nem jutott ki neki annyi, mint a bácsikának, azt tanácsolta, hogy néhány hétig felé se kell menni Debreczennek, hadd húzódjék el a vihar mennydörgősebb része, s a megállapodottabb esővel, ha mindjárt sírás is, könnyebben lehet boldogulni.

Urambátyám fejét csóválta, és nem bírta elképzelni, hogy és mint fog ő e rettenetes hínárból kivergődni?

– Nemcsak mindig az ember, az idő is segít, urambátyám, – bíztató őt Csere, – soha se féljen! Több nap mint kolbász, a rász épen úgy elfogy mint a jó. Kis hűgának írjon egy levelet, s biztassa benne, hogy: túrni nehéz, de haszon.

– Az aztán szép kis biztatás lenne.

– De még azt is hozzá lehet ám tenni: „Nincs veszve bármily sors között, ki el nem csüggedett!”

Így beszélgettek ők, s lassan haladt velük a szekér, midőn hátuknál nagy por kerekedik, nagy lárma zúdul, s kocsikerekek pergése recsegett a kavicsos országúton. – Hátratekintettek, s három kocsit láttak sebesvágatva közeledni.

Alig telt el néhány perez, s a kocsik oly közel hozzájuk, hogy tengely tengelyt ért, csörömpöltek el.

– Hát ezek mifélék? – kérdé urambátyám.

– Falusi birok és falusi jegyzők azok, uram, – felelé a fuvaros, – énekelnek, vígan vannak, nincs most azoknál nagyobb úr. Ilyenkor szokták az adót behordani Gödöllőre, ott aztán összejönnek, s a szegény ember keresetéből leiszszák magukat. Van annyi pénzük mint a szemét. Minden adómegintő-czédulától jár nekik egy hatos, és még híre-hamva sincs a határidőnek, midőn már nyakrafőre küldik az intő-czédulákat.

– De hiszen az ilyen visszaélésekért megbüntetik talán őket?
– Majd megbünteti az Isten, de egyéb nem. Van is most igazság! Egyetért az uram mind, apraja, nagyja.

Urambátyám a maga bajára gondolt, s azt dörmögte: Igaz biz a!

Igaz biz a, még pedig nagyon is igaz volt.

Déltájban a két agyonra zaklatott hazafi csakugyan beért Gyöngyösre. Csere, szegény, annyiban mégis derék gyerek volt, hogy igyekezett urambátyámmal szenvedni.

Megebédelték a „Bárány”ban, bevettek a virgóból parádi víz segélyével néhány itczét, s kezdték pityókos emberek módjára félvállról tekinteni a világot.

– Ugyan itthon van-e már az a főszolgabíróskodhatnám micboia? – kérdé urambátyám úgy a levegőben, mert hogy Gyurinak épen annyi tudomása van felőle mint neki, azt igen bölcsen tudta. – Nagyon szeretnék a himplihimplival találkozni.

Csere pedzett már annyit, hogy urambátyám kurázsissabb kezd lenni, mint a minő a muszkajárás idejében volt, mert a hogy a finánczot Pesten pofonnyalta, más embernek is becsületére vált volna.

– Hát csak szeretne urambátyám azzal a kóficzczal beszélni?

– De nagyon. Bárcsak itthon volna.

A gyöngyösi „Bárány” vendéglő nem valami csillogó, de egypár vendég rendesen meg szokott akadni benne. Gyöngyösön ezt tartják, nagyigazán, a legfainabb vendéglőnek.

Járt oda akkoriban, vagy talán még most is jár, egy kifent bajuszú őszes úri ember, nagy demokrata. Úgy beszél, mintha hangjához egy perczetet orrából adna ki, de azért nem dünnögne a világért. Más erényei nem ismeretesek előttünk, csak az, hogy a mint már mondtuk, demokrata, és pompásan tud biliárdozni.

Kis városban a ki be nem dugja fülét, és kimegy a házból, reggel nyolcz órára már úgy teli szedheti magát pletykával, hogy ha szivar- vagy dohányban szükölködik unalomtöltésből egész nap füstölheti.

Az a bizonyos úri ember is így volt vele.

– De itthon van a főszolgabíró, – monda, dákóját krétázgatva – annyit? tudok, hogy bevégezte a diurnumszedést.

Urambátyám előtt ismeretlen kifejezés volt ez.

– Miféle diurnumszedést, ha szabad kérdeznem?

– Nos tehát az öt forintokat. Avagy uraságod nem tudja, hogy „Reise-pauschale”-nak öt forint jár naponta ha kimegy, a főszolgabíró erszényébe. – Hja! hiszen ez igen érdekes dolog, csodálom, hogy uraságod nem hallotta hírét. – Hát ez így van: A főszolgabíró például minden pénzét elkölti, és a fizetési határidő még nincs itt. Mit tesz ekkor? Faluról kötelességszerű előfogatot rendel, és nekimegy a járásnak, azalatt a szín alatt, hogy még ott valamit cselekszik is. Istennek hála, hogy nem cselekszik. Egész kirándulása abból áll: hogy minden faluházához beköszön, ott a bíró és jegyző által kifizetteti magának az öt forintot, ad róla nyugtát, mely egyúttal azt is bizonyítja, hogy ott volt. A jegyzőnek és bírónak persze csitt, mert ha a főszolgabírónak szabad az, nekik is szabad más, – és e szerint keményen megfelelnek kötelességeiknek.

Urambátyám és Gyurka egymásra néztek, mert ez az újdivatú kereskedés nem volt a legroszabbul kiszámítva, a hegyes bajuszú úri ember pedig hevenyében oly karambolát csinált, hogy a Bach-rendszer s az igazság homlokának összeütközése sem volt különb.

Nem is kellett több az én kedves urambátyámnak. A virgó és e beszéd megtette a maga hatását, s mint ki a finánczpofozason, vagyis az első párbajon keresztülesett, nagyon nagy elszántság birtokában érezte magát. Ráadásul meg bevágott egy pohár kevertet, aztán tüzelő szemmel, és még tüzelőbb orral, trafikdohánytól a kinszenvedésig duzzadó kostökjét zsebébe dugva, peczkesen megindult a főszolgabírói hivatal felé.

Négy ló vagy semmi! ez volt határozott feltevése.

Csere Gyurka most az egyszer jobbnak találta el nem menni, de urambátyám telve is volt annyira hősiességgel, hogy jelenlétét nem igényelte.

A meredt szárnyú, terpedt kétfejű sas most is ott virított kerek sárga táblán a ház kapuja felett.

Egyiptomban borjúvérrel kenték be ajtójukat a zsidók, hogy meneküljenek a boszuló angyal pallosa alól, itt egy álarczba öltöztetett ördögöt peczkelték ki a Bach-huszárok. Hanem azért később mégis csak megjárták.

Hála az időt szépen elpityizálgatni segítő gyöngyösi virgónak, urambátyámék délután három óráig ittak, s hála a főszolgabíró úr kedélyes fél-német, fél-cseh természetének, ő még három órán túl is ivott, de mert nem egészen volt tisztelt collegáihoz hasonló rabiatus ember, a vele értekezni akarókat maga elé bocsátotta.

A mint urambátyám a főszolgabíró úr szobájába lépett, három dolog vont a egyszerre magára figyelmét, és hűtőleg kezdett hatni nagyon is nekitüzesedett vérére. Az asztalon egy roppant nagy protokulum, a falon egy roppant nagy kétfejű sas, és a főszolgabíró vállain egy roppant nagy kopasz fő, olyan megacézélezott kékes orral, hogy első pillanatra ekevasnak nézhette volna az ember.

– Mi tetszik? – kérde ő nagysága urambátyám elé állva, és szuronyt szegezdet csinálva orrával. – Megjegyzendő, hogy németül kérdezte.

Matyi bácsi meghajtotta magát, és magyarul felelt, azaz hogy beszélt ő nagyságához.

Ő nagysága látván, hogy e két idegen nyelven soha, de soha nem értik meg egymást, becsengette az írnokot, és azon keresztül kérdezte Matyi bácsitól, hogy: mit akar?

Matyi bácsi annak rendje és módja szerint előadta, hogy ő nem más mint Bezsedői Bezdői Mátyás, ki oly szerencsés volt, hogy tőle négy, illetőleg nyolcz lovat el lehetett lopni; de mert a nyolcznak fele négy, és épen csak e félig nyolcz került vissza a főszolgabírói eljárás kimondhatatlan ügyessége által, s mert néhány nappal ezelőtt ugyancsak a négy lónak miatta volt szerencséje ugyancsak ez épületben tiszteletét tehetni: tehát nagyon szépen kérné, miután a fuvarost úgylis csak Gyöngyösig fogadta, ha négy tulajdonát kiadná, s ő istenhírével oda ütlegelné őket, honnan elhozták vala.

Urambátyám bevégezvén mondókáját, a főszolgabíró írnokán keresztül illetén-képen beszélt hozzá:

– Tévedés volt a dologban, mert nem a zsvány lopta el a lovakat, és nem azokat a lovakat lopta el, melyeket ők ellopottnak gondoltak.

– Igenis? – kérde urambátyám, tátott szájjal meredvén a beszélő írnokra.

– Menjen tehát haza jó ember, mert itt nincs semmi keresnivalója.

– Igenis? – kérde újra urambátyám, mert ennél okosabb kérdést nem bírt volna kitalálni.

– Igenis. A gazdát, ki semmiesetre sem lopta el a négy lovat, csendörök által hazakisértettük, s a négy lovat az illető szolgabírói hivatal útján szintén kerületébe szállítottuk.

– Igenis? És ha szabad kérdenem, melyik kerületbe?

– Ahhoz önnek semmi köze. Menjen haza, legyen csendes állampolgár és ne csináljon lármát.

– Igenis? De az a négy ló, kérem szépen, mégis csak az enyém volt, s mint tulajdonomhoz, ismét szeretnék hozzájutni.

– Volt, volt! az nem tartozik a dologhoz; mindig úgy kell venni, a mint van. Az a négy ló nem lehetett az öné, mert ellopták, és a mit az embertől egyszer elloptak, mert az többé nincs az ember birtokában, tehát nem is az emberé többé, s így ahhoz igényt nem tarthat.

– Igenis? Tehát ily törvények vannak abban a nagy könyvben megírva? – kérde urambátyám, a protoculumra mutatva.

– Hogy milyen törvények vannak abban a nagy könyvben megírva? – az az én dolgom.

– Igenis? Csak azt kérem tehát megmagyarázni, hogy hova lett az én négy lovam? mert

hogy itt volt, annyi bizonyos.

– Eh, mit bizonyos. Az ön négy lova itt lehetett, de az még sem volt az öné, miután az ön lovait ellopták, és ön össze-vissza beszél most mindent. Nincs több időm.

A főszolgabíró hátat fordított urambátyámnak, mi azt jelentette, hogy el lehet menni.

Szegény bácsi csakugyan ki is kullogott az ajtón. Midőn kiért, hátrafordult az öt követő őrök felé, és homlokára mutatva kérde:

– Nincs az ön gazdájának semmi baja? Az őrök elnevette magát.

– Nincs.

– Na uram, én csak azt tanácsolom, hogy ne tréfáljanak vele; mindössze kilencz napot adok neki, és akkor megmarja mindnyájokat.

Az őrök jókedvű gyerek volt és kaczagva válaszolá:

– Jobb lesz, ha haza megy az úr.

Matyi bácsi meghajtotta magát, s minden legcsekélyebb legénykedés nélkül, mint azt t. i. feltette vala, lecsüggesztett orral távozott a hivatalból.

Épen olyan kedvvel tért be a „Bárány” fogadó éttermébe, mint a kit leforráztak. Csere persze hogy kíváncsi volt, bár nagyon jól tudta, hogy a bácsi valami természete ellen való dolgot most sem igen fog elkövetni; a kifent bajuszú úri ember azonban a Bezdői fenyegető szavai után azt hitte, hogy urambátyám jobbvilágra küldvén a főszolgabírót, csakis két fülével fog beszámolni.

Meg voltak lépetve, midőn a hős leeresztett fejjel és orral jelent meg az ürességük felett búskomorkodó virgós palaczkok előtt.

– Nos urambátyám! – kiáltá Gyurka, – hát csak képzelem, hogy összeteremtette azt a főszolgabírót.

A bácsi egész lemondással csóválta meg fejét, aztán egy széket vonván elő az asztal mögől, letelepedett.

– Hej bátya, úgy látom én, hogy nem jól vág a bajusz, még a beszédet is elfelejtette.

– Hm, – dörmögé végre urambátyám, – könnyű itt a palaczkok mellett henczegni. Ott kellett volna lenni, a hol én voltam.

– Csak nem volt talán bátyám a roszlelkek közt? Bezdői nagyot intett.

– De igenis ott voltam. Valamennyi magában hordja ez az ördögöt, s egy hatalmas csátibot-kúrán kellene őket keresztülbocsátani, hogy félig-meddig ki legyen kopogtatva belőlük.

– Tehát nem értette meg velők urambátyám a magyarok nyelvét?

– Dejszen, nem született még oly szentlélek, a ki velük azt megértesse; extra poston jött az valamennyi a világra, s a méh, melyben fogantattak, krokodilus-tojás lehetett. Ugyan melyik állat is az, mely a krokodilustojásokat pusztítja? az kellene most ide!

– A mint látom, bátyám, nagyon el van keseredve, és fekete színben lát maga előtt mindent.

– De öcséin! nem tudsz te annak a színnek nevet adni. Miféle szín az, ha az ember a sárgát összekeveri a feketével?

– Mocskos.

– Na olyanféle színt látok én most, a lehető legczudarabb állapotban. – Hej pinczér! még egy itcze bort, aztán menjünk; – monda a bácsi, Csere Gyurka felé fordulva.

Egy óra múlva már kocsin ültek, s elálmosodva, jobbra-balra kalimpálózó fejjel haladtak, s nem fillentünk, ha azt mondjuk: maguk sem tudták hogy?

Egy óra múlva felébredt urambátyám, s álmos szemeit kitörölve, tájékozni kezdte magát.

– Jobbra tarts, – monda a fuvarosnak, – tudod talán Sz i tanyámat, hogy hol van?

– Igen is tudom, – válaszolá a fuvaros, és tüledre fordult.

Egy félórát mehettek, midőn elérték a tanyát; olyan kutya ugrott eléjük, mint az öklöm, s vitt véghez olyan nyafogást, hogy bár urambátyám furcsa állapotban érezte magát, mint a ki jéghideg sugárzuhany közé van szorítva, de kénytelen volt meghallani a hangot, és befogni füleit.

– Csiba te! – kiáltá az előtipegő gazda, de az újmódi tanyaőrző még csak akkor kapott kurázsit, midőn gazdáját meglátta, s ha eddig nyafogott, bezzeg nyafogott ám ezután.

– Csiba te! – kiáltá a gazda másodszer is; de a módi annyira csipogó kedvéhen érezte magát, hogy gazduram csillapító szavára rá se hederített.

– Hogy a sas vágja ki a szemét! – kiáltá urambátyám. – Hallgattassa már el ezt a Bach-kutyát, az embernek elmegy kedve az élettől, ha énekelni hallja.

A gazda olyan arcot vágott, mint ki ura parancsára kész megtenni mindent, de a mi nem áll hatalmában, azt amennyire lehet, jól, de kielégítőleg nem intézheti el. – Felragadott tehát egy szalmaszálat, s megfenyegetvén vele a divatot, az annyira, szaladt, amennyire látott, de a távolból három olyan erővel ugatott, mint a közelből úgy hogy elkergetésével félig-meddig

semmi sem volt nyerve.

– Már nem hallgat el, – sopánkodék urambátyám. Ugyan hol vette azt a farkasnak valót? – kérde a gazdától.

– Hát uram, én biz ezt a kereskedésből vettem.

– Kereskedésből? mi az ördög?

– Talán bizony nem is tudja a tekintetes úr, hogy megindult nálunk a kutyavásár; pedig azt mondják, csak egyszer volt Budán, és pedig igazságos király alatt...

– Hogy kutyául megy minden, azt igenis tudom; de hogy a kutya vásár is megindult volna? annak még nem hallottam hírét; – s urambátyámnak mogyoró-nagyságú verejtékcseppek kezdtek homlokáról lefelé potyogni.

– De megindult ám, uram. Épen tegnap járt errefelé az a német, a ki árulja. Olyan kocsija volt, mint egy láda, és volt benne annyi kutya, hogy senki nem tudná számát adni. Zollstockkal mérte őket és hat garasért adott egy zollt.

– De hát mi a mennykőnek vett kend belőlök?

– Ha muszáj volt, uram. A zsandár kutyáimat agyonlövöldözte, azt mondván» a szolgabíró fél tőlük, és hogy oly nagy kutyákat tartani nem szabad. Megsirattam valamennyit, de nem tettem egyebet. Másnap aztán erre jött az a német, és vettem tőle egy másfél láb hosszúságú, és háromnegyed láb magasságú kutyát, azt ni, a melyik ott ugat; – monda, a sertésől tetejére mászott corpus delictire mutatva, mely most már nem is ugatott, hanem vonyított, és egész tempóra ugrált jobbról balra és balról jobbra, mintha köszvény tánczoltatta volna.

– Czudar egy dögöt tudott kend venni, – monda urambátyám fejét csóválva és bánatos nagyokat sóhajtva. – így ugat ez aztán mindig?

– így az uram, ha hozzáfog. Éjfél tájban egy hulló-csillagot látott meg, aztán elkezdte ugatni a csillagot, és ugatta kivilágos kivirradtig. Beszéltem én annak eleget, de nem ért semmit, még csak egy szót sem ért magyarul. Olyan német ez uram, mint a peták.

– Dejszen, ha mindig így ugat, nem lehet kiállni.

– Majd csak megunja talán egyszer.

– No ha collegáinak természete van benne, akkor nem unja ez meg soha, míg a világ áll. Egy konczért elugat az Ítéletnapig; de ha meg akar kend tőle szabadulni, tudja-e, mit tegyen vele kend? Adja be neki azokat a rendeleteket, melyeket mostanság kibocsátanak, az majd beleszorítja a lélekzetet. Ne csak ők adják be nekünk, de adjuk már be nekik mi is egyszer. Hogy azonban a dologra térjünk, – monda urambátyám, kissé alantabb hangból kezdve, – úgy látom, másféle kutya is van itt a kertben, össze vannak túrva baglyák, asztagok, mintha gazda sem volna a háznál.

– Hej uram! – kiáltá fejét megvakarva az öreg cseléd, – hiszen nem is volt itt gazda három napig.

– Hát hol volt? – kérde a bácsi, mintha semmiről sem tudna.

– A kukutyinban, uram; – aztán tekintetét a földre szegezve félve monda ki: – de azért még sincs elő a négy ló.

– Miféle négy ló?

– Hát a négy igás, kérem alássan a tekintetes urat; – a gazda most felemelte fejét, s könyörületességért esedező arczkifejezéssel monda: – Azt a napot követő éjszaka, melyen kutyáimat agyonlövöldözték a zsandárok, ellopták a négy igást, teinsuram!

A cseléd türelmetlen félelemmel nézett urambátyámra s várta a feleletet.

– Ellopták? Szörnyűség!

– Biz el azt, uram!

– És kendet is ellopták három napra?

– Elvittek vason. A feleségemet hajnalban beküldtem a faluba zsandárokért; a zsandár ki is jött, de a tolvaj helyett engem vasalt meg, és bevitt Gyöngyösre.

- Hát aztán mit csináltak ott kenddel?
- Semmit. Mire bementünk, már a négy ló is ott volt az istállóban. Senki sem tudja, hogy kivitte oda, elég az hozzá, hogy ott volt. Másnap, harmadnap kikérdeztek tőlem mindent, beírták, a mit feleltem egy nagy könyvbe, és azt mondták: hazamehettek. – Nagy örömmel jöttem azon hiszemmel, hogy a négy ló itt is itt lesz, mint a hogy ott ott volt. De biz itt nem találtam.
- Mert csak másodszor került zsványok kezébe; – monda urambátyám. – Volt-e itt azóta a feleségem?
- Igenis volt. A mint megtudta a bajt, eljött mindjárt. Ruda Pályát is elhozta magával, ő volt addig a tanyaőrző; de kutya nélkül nem ér az ember éjszaka semmit.
- Fenegyerek lehetnek, kik a lovat a tanyáról a főszolgabíró istállójába vitték; – szólalt most meg Csere Gyurka.

XIV.

Csodálatos dolog, mint juthatott Bach miniszternek eszébe, hogy köztönivaló bolonddá tegye a magyart; mert hiszen ország-világ kimondta volna oly nemzetre ítéletét, mely önálló függetlenségéből oly rendszert fogadjon el sajátjául, mely a világ legnagyobb bolondházában, a bedlamban se bírna érvényre jutni.

Majomtánczoltató verklisekkel akarta féken tartani az orosz lányt; s mert az orosz lány sebeiben nyögött s kínlódott, azt hitte ő excellentiája a nagy kalap alatt: hogy úgy tönkre van paragraphusozva, miként fülét megmozdítani nagy merészség lenne tőle.

Fogjon magának országot, a ki saját felfogása szerint kautschuk-embereket akar csinálni, hogy úgy görbüljön össze, s csináljon ura számára magából kiflit, a mint urának tetszik, de ne higgye egy nemzet fejét sem oly tökkel ütöttnek, hogy agyát Csehországban élni nem tudó czinegék táplálására fogja fordítani azért, mert azt Bach ő urasága úgy akarja.

Magyarországot nehezen Bach uram részére hódították meg ősapáink. Hiszen mindenki tudna legénykedni a készből, ha körmére nem koppintának, és nincs annyi nagy haluskája a világnak, hogy a máséból élősködni szeretők meg ne tudnák enni. Az ám, csak hogy nem úgy verik a cigányt.

Mikor a Bach uramnál is nagyobb úr belátta, hogy ilyen hóborttal még sem lehet meghódítani egy szívós nemzetet, sipirtz lett a kedves Bachnak, nyakába akasztottak vagy három lat aranyat, és azt mondták neki: „Ich empfehle mich bis auf Wiedersehn!” – de hogy a találkozás ezen, vagy a másik világon fog-e megtörténni? azt nem igen tudták megjövendölni Ausztria jócsillagzatából.

Míg szegény urambátyám hét világra szóló kínjában bögőnek nézte az eget, addig Jutka néninek ismét baja akadt otthonn.

Akadhatott is, és akadt is akkor minden embernek minden pillanatban. Ha lettek volna perczek menten a Bach-kórságoktól, azok bizonyára monopolizáltattak volna. Egy hatosért egy szippantat levegőt, a kinek nem tetszik: feküdjék le aludni, különben megzalogolja a levegőt őrző fináncz.

A baj, mely most Jutka néni környezte, abban az időben nem volt valami irtózatos, – mert hiszen végre a betegséget is megszokja az ember, – de csak baj volt mégis.

A bíró és nótárus egy nagy kalamáriszal és vagy két ormótlan nagy könyvvel házról házra jártak, felírván tücsköt, bogarat, mindenféle madarat, s a ki nem tudta, hogy mit művelnek, azt kezdte hinni, hogy az osztrák kormány atyai kegyelmességéből mindenkinek el fogja doboltatni mindenét.

Nem csalódtak volna egészen.

A jegyzőhöz évről-évre kijött az adót vető biztos, és tudni akarta, kinek hogy áll a szénája; hogy abból aztán a principálisának szánt részletet kierőszakolhassa. Csak olyan gyerekjáték volt ehhez képest a törökvilág.

A törökök kiveretésének nagy ünnepét harangozással ünnepeli meg a keresztény világ, s íme e kórságok kiveretését még csak Magyarország sem ünnepeli meg semmivel.

A nagy tintatartós nap után egy héttel Jutka néni egy kék könyvet kapott, melyben meg volt írva a kormány bűne, még pedig számok alakjában. Nem igen volt ember, ki el tudta volna olvasni ijedség nélkül. A könyv tudtára adta Jutka néni az is, hogy: az enyém tied? kérdése csak a felfogástól függ, s hogy a magas kormány úgy fogta fel: hogy minden az övé, s hogy a magyar ember vagyonától többet fizet adóba egy becsületes haszonbérnél.

Jutka néni összecsapta két kezét, a mi nagy dolog volt; különösen pedig nagy dolog volt azért, mert Matyi bácsi épen akkor érkezvén meg, észrevétlenül akart a Jutka néni mellére borulni, – tehát két oldalról arczon csappintatott.

Az okos ember tudja, hogy a szeretetnek különféle nyilvánulásai vannak, tehát Matyi bácsi sem akadt fel a kezek érintése miatt, hanem azzal viszonzta, hogy hitestársát, ki egészen a bámulásnak adta magát, megcsókolja kétszer helyett négyszer.

– Hát Matyi, te visszajöttél?

– A mint látod, édes Jutkám.

– Én azt hittem, hogy kiszabadulásod után egyenesen Bécsbe fogsz menni, s a császárnak előadni azokat a rettenetes dolgokat, melyeket itt velünk véghezvisznek,

– Az ám, csak hogy nem olyan könnyű dolog az a Bécsbe való menetel, mint a hogy te gondolod.

– De hiszen, édes kedves Matyikám, kezekben volt már az útleveél is.

– Ha ki nem vették volna belőle. Tudhatod, hogy a mi jót ez a német csak elvehet, mindent elvesz; két ujjal ad, és marékkal vesz vissza.

– De hát minek adtad oda, édes Matyikám?

– Sok katonája van a frányának, és majd elvetette volna tőlem erővel, hát biz én csak azért adtam oda, édes Jutkám.

– Elveszünk! elveszünk! – sopánkodék a néni, mi pedig nem volt nála szokásban.

Urambátyám kissé hosszabbra nyújtotta ábrázatját a rendesnél, és félve kérdezte:

– Talán megint baj van?

– Csak annyi baj van: hogy a mi pénzjövödelmünk van, azt a németnek kell adni.

– Azt mondod?

– Mert úgy van. Minden esztendőben emelik az adót, lehetetlen kiállni. A pótlék már másfélannyira rúg, mint az egyenes adó, még sem elégednek meg vele.

– Pótlék? Miféle jószág az a pótlék?

Most már Cserének kellett előállni, mert ezt Jutka néni sem lett volna képes megmagyarázni.

– Hát az a pótlék, édes bátyám, nem egyéb, mint pótlék, vagyis hogy pótoljunk. Ha a német többet költ, mint a mennyi pénze van: akkor ide firkant, hogy pótoljuk ki.

– De már az nem járja.

– Ebből a politikából aztán a bíró és jegyző szintén ki akarván venni a maga részét, de mert nem jut, azt mondja: hogy pótoljuk ki. Igen am, de a falu házánál is van szükség mindig egy kis pénzre, mit szintén a pótlék ad ki, s ha nem? újra azt mondják: hogy pótoljuk ki. így aztán a pótlék szépecskén ki tesz kétszerannyit, mint az egyenes adó.

– Bolond a ki megfizeti; – kiáltá haraggal bátyám.

– Minek adta oda urambátyám az útlevelet? – kérdé Csere.

Matyi bácsi összébbrántotta nyakát, és azt válaszolta: mert muszáj volt.

– No hát.

– De nem no hát. A „no hát” is csak akkor „no hát”, ha „no hát”, de most nem „no hát!” – kiabálta mérgesen Bezdői; – és én meg fogom mutatni, hogy a jegyző és bíró fizetését nem pótolom egy krajczárral sem, de soha.

– Na azt ugyan már szeretnék látni.

– Ha szeretnétek, hát meg is látjátok. Van a mi falunknak földje, rétje, inalnia, szőlője, korcsmája, ki ad az annyit, mint a mennyi a bírónak, jegyzőnek és falunak kell, de még többet is. Majd megmutatom én bíró és jegyző uramnak: hányat ütött az óra?

– Hiszen meg akarta már azt mutatni több okos ember is, – monda- Csere, – de mindannyiszor nagy fába vágta a fejszét, és alig tudta kihúzni belőle. A mire egyszer ez a népség ráteszi kezét, azt többé ne keresse az ember, mert el van tűnve a földszínéről. Ez a mi főszolgabíránk, Bribicsek, felszedett egy és másféle kártérítésekben falvak fámára annyi pénzt, hogy Isten a megmondhatója; egy faluban aztán építtetett egy iskolát, s úgy kiszámította harmincezer forintra az iskola árát, hogy jobban sem kell. Egy kis pénz jobbra, egy kis pénz balra, s úgy hallgat az egész bachkórságos pereputy, mint a hal.

A szerencse mint a szerencsétlenség, ha egyszer valakire hullni kezd, azt vagy nagyon megáldja, vagy nagyon megveri. Bach miniszter Fortuna valamelyik kicsapott szolgálójának mostohagyereke lehetett, mert a mihez hozzáfogott, azon ugyan nem volt áldás; és mert Magyarországhoz is hozzáfogott: biz Magyarországon sem volt áldás; az átok azonban úgy foganatosított, mintha valamennyi csehbogár a pokolból kelt volna ki, hogy Bach miniszternek, ki az ördögökkel szerződésre lépett, szolgálatára álljon. A szerencsétlenség úgy hullt ránk, mint vízözön korában a negyvennapos eső, s ha égi mannává talált volna válni, nincs olyan tűzoszlop, mely nem járni, de csak mozogni is bírt volna benne; megfojtotta volna még a lomniczi-csúcsot is. Szerencsére nem vált mannává, s a tűzoszlop, mely előtte járt, a hivataloszolgálat volt; falun kisbíró, fontosabb ügyekben maga a bíró.

Nem kellett egyéb emberijesztő a falusi kisbírónál vagy bírónál; a melyik háznak az iránytű helyett neki irányozta az orrát, ott, mint sülyedésnek indult hajóban, keresztet vetettek magukra a házi lakók, s úgy fogadták bíró uramat, hogy: – „minden lélek dicséri az Urat!”

Matyi bácsi és Jutka néni nem látták, hogy a falu bírása, kezében hosszú paksamétával, másik kezében hosszú mogyorópálczával, fontos arcot vágva, úgy meglépeget befelé a kapun, mint valaki.

Míg a kutyákat el nem pusztították a portáról, addig bíró uram, mielőtt a küszöböt átlépte volna, körülnézte magát, s ha a Cerberusok közül valamelyik előtte kódorgott, bekiáltott a béreseknél, hogy jöjjön patrol érte, és vezesse őt a tekintetes asszony elé. Most azonban nagy kényelemmel ballókázott befelé, mintha a háznak örökös ura lett volna; bizonyosan nem jutván eszébe, hogy: egyszer fel, másszor le; s hogy a lemenetelben legfurcsább: hogy a fej van lefelé fordítva.

Még a Bach-korszakban is voltak szerencsés emberek, mint a mily szerencsés a kukacz, ha valami sebbe beleveheti magát.

Urambátyám csak akkor vette észre a hívatlan vendéget, midőn megnyílt az ajtó, s az beütötte zsiros fejét.

– Dicsértessék a Jézus Krisztus. Matyi bácsi megdöbbenve monda:

– Mindörökké Amen.

– Szerencsés jó reggelt kívánok.

– Adjon Isten.

– Egészségökre válják az éjszakai nyugalom.

– Köszönjük.

– Isten hozta nálunk a teinsurat; bizony régen nem volt már itthonn.

– Úgy ám, – dörmögé urambátyám. – Hát mi jó hozta ide bíró uramat?

– Nem valami nagyon jó, hanem azért nem is nagyon rossz.

– Ugyan mi lehet?

– Hát bizony tekintetes uram az nem egyéb, mint instánzia. Ne csak mindig mi kérjünk a császártól, hanem ő is kérjen már egyszer tőlünk. Istennek hála, megértük, íme, most ő kér.

Olyan forma vigasztalás volt az, hogy a hallgatók majd agyonra ijedtek tőle. „Ha nem jössz, viszlek”, – ilyen szokott lenni az a császári kérelem, hogy az Isten akárhova tegye, csak

hozzánk ne.

Matyi bácsi egyet köhintett, aztán mintha Ádám csutkája keresztbefordult volna torkában, fojtott hangon kérde:

- És mire volna a császárnak szüksége?
- Nem egyébre teinsuram, mint egy kis pénzre.

– Egy kis pénzre? Hm. Az nem rossz. Először elvéteti mind, aztán eljön kérni, mintha azóta megint csináltunk volna egy csomót. Illó vára viszik azért az embert, hé. Nem olyan könnyen megy az a pénzcsinálás, hogy akkor, mikor kendteknek eszükbe jut kérni, már egy csomó kész bankóval álljunk elő. Először elvetik a kendert, aztán kikel, nyöni, áztatni, törni, fonni, szőni kell, míg ruha lesz belőle. A ruhát el kell hordani, míg rongy lesz belőle, a rongyot megveszi a zsidó, abból még először papirost csinálnak, s csak azután lesz belőle bankó. Ezt jól tudhatnák kendtek, s mert elvették az utolsót is, tehát várjanak arra, míg újra elvetjük a kendert.

Jutka néni annyira csodálkozott a bácsi kurázsija felett, hogy bámulatban nem tudott hova lenni. Csak híjába: tűz víz, tűz víz: végre aczéllá edzi a leglágyabb vasat is.

A bíró nem találta rendjén az efféle beszédet.

– Figyelmeztetem a tekintetes urat, hogy ő császári királyi apostoli felségéről több tisztelettel tessék beszélni, különben nekem kötelességem lesz feljelenteni.

– Hát csak tessék. Nem nagyon félünk a becsukástól. Ismerem már én olyan embert is, a ki csak azért lopott, hogy csukják be, gond nélkül töltvén odabenn az életet. Hát nem vagyunk mi rabok, habár czérnaszállal vagyunk is az asztal lábához kötve? Voltam már én tömlöczben is, engem ugyan kend nem ijeszt meg azzal. Tömlöczben vagyok most is. Egész Magyarország egy tömlöcz. Aztán mi gondom van nekem a kend császárára? kend utána él, hát csak tisztelje, szeresse. Én csak sz. István koronájával megkoronázott királyt ismerek el Magyarország urának, ki a nemzet kezébe tette esküjét. Legyen kendé a császár, nekem se ingem se gallérom!

Jutka néni látta, hogy a dolog veszedelmes fordulatot kezd venni, azért is eljöttek vélte a közbeszólás idejét.

- De hát mondja csak, bíró uram, mégis mit akar tőlünk a császár?

A bíró gondolkozott, hogy vajjon oly beszéd után, mint a minót urambátyám tett, lehet-e még feleletet is adni, avagy rögtön jelentést tegyen a főszolgabírói hivatalnak, hogy egypár zsandárral tisztelje meg a falut?

Először mégis csak a feleletre határozta magát:

– A császár kölcsönt akar, – monda szigorúan, – Bezdői úrra ki van vetve ötszáz forint, és azt köteles megfizetni, ha török-szakad.

De bezzeg megijedt ám most Csere is. Közbirtokos volt ő is, s annyira ismerte már a Bach-rendszer igazság-szeretetét, hogy az a tehertől ugyan nem kiméi meg senkit. Félelme nem volt egészen alaptalan, mert a hős feléje fordulva így szólt:

- Jó, hogy itt találom a tekintetes urat is.

Csere egyet bölintott fejével, mintha Paprika Jancsi lett volna, s parancsnoka, a lélek, nem engedett volna meg egyebet.

„Jó, hogy itt találom a tekintetes urat”. – Már micsoda ostoba beszéd az ilyen? Szeretnők ismerni azt a jóságot, melyet e találkozásból ki lehetett volna ábécézni. A bíró számára volt talán jó? Az lehet, de rettenetesen illetlen dolog, ha valaki magát tolja fel első személy helyett.

Erre azt fogja felelni valaki, hogy: szójárás; de épen ezt a feleletet akartuk kikerülni. Kimondhatlanul haragszunk a bíróra, hogy ily esetben e különben nem rossz szójárást sáskajárássá alacsonyította. Észre is lehetett venni Csere Gyurkán, mert kedve egyszerre elpusztított.

- Mi dolga van velem önnek? – kérde önmegadással a kipányvázott.

- A tekintetes úrra is ki van vetve négyszáz forint kölcsön.
- A ki pénzt akar kölcsön, az jöjjön maga, – monda Csere. – Ki fogja aláírni helyette?
- Azt már nem tudom, de öt év alatt visszafizetik bizonyosan, azonban ezüstben, s addig fizetik az ötös kamatot.
- En tizenkét kamatot fizetek, ha pénz kell, tehát én se adhatom olcsóbban, akkor is csak úgy, ha a ki felveszi, vagyonára hagyja intabulálni.
- Kérem ez nem tréfa, – monda komoly és neheztelő hangon a bíró, – mert ha nem adnak a tekintetes urak szép szóra, majd elveszszük erővel.
- Hiszen az rablás lenne! – kiáltá urambátyám. Hát annak a német kormánynak szabad már tenni mindent? Hát nincs már többé magyar ember, elevenen nyúznak, és mi nem bírjuk a peczések fogát kirúgni?
- Gondolja meg a tekintetes úr, hogy mit beszél.
- Figyelmeztess apádat! kiáltá most magából kikelve Bezdői, – vagy kidobatlak ebrúdon. Én úr vagyok a magam curiájában, és nekem itt semmiféle kóczos bíró ne parancsolgasson. Menj, vigyen az ördög uradhoz, és mondd meg neki, hogy mit beszélt: Bezsedői Bezdői Mátyás!

A bíró olyan vörös lett, mint rókák farkán a szövétnekek lángja, melyeket Sámson meggyújtogatott, s ily tüzelő arcczal fordult ki a Matyi bácsi szobájából, hogy a jegyzői irodába siessen, nem is gondolván arra: hogy ily állapotban a philisteusok vetését, a sok protoculumot, mit ott talál, leperkelheti.

Jutka néni, ki Mátyás úr mellett valóságos amazon volt azelőtt, se szemeinek, se füleinek nem hitt, s hogy meg nem akadályozta a meggondolatlan beszélőt, csak onnan eredt, mert nem tudta, hogy bámulatában hova legyen.

Csere épen nem bírt a kurázi azon fokára emelkedni, melyről urambátyám csak úgy lógázta most lábait lefelé, – s ha a muszkajárásra gondolt, nem hitte, hogy a tyúketető vitéz és Bezdői egy és ugyanazon alak.

– Na bátyám, – monda olyat sóhajtva, a mint csak száján kifeérhetett, – még ebből baj is lehet.

– Féljen a gyáva; – válaszolá urambátyám, még mindig lihegvén haragjában. Csupán Jutka néni nem tudta, féljen-e, örüljön-e ennek az átváltozásnak? Ha a

félelem és öröm megbírna félni egy kebelben, okvetlenül elővette volna mind a kettőt, mert mind a kettőre volt oka. Hogy ne lett volna oka félni, hiszen míg a bácsi beszélt, szintúgy képzelte az olvasó, hogy a zsandár mily karpereczet fog szabni karjaira vashól, lévén akkor nagyobb vétek az embernek saját vagyonát a kormány ellen védelmezni, mint az emberölés. De ha félnivaló oka volt, volt ám örülnivaló oka is. Mintha urambátyám valami tündérgyűrűre tett volna szert, melyet megfordítva ujján, azzá változnék, a mivé változni akar; olyan megfoghatatlan volt: gyávából hőssé, nyúlból oroszlánnyá lett átváltozása. – Eddig a hitestárs úgy nézte őt, mint a kit védelmezni kell, s most önkénytelenül érzé, hogy meg van fordítva a dolog, s jólesett neki a vihar elől a fa lombjai alá húzódni, habár a fát minden perczen megütéssel fenyegette a menydörgős menykő.

XV.

„Mások rettentő példájára le kell vágni fülét farkát, és úgy eresztetni világnak.”

A régi bölcsek, kik úgy össze-vissza titulálták egymást, hogy annyi bórben az ördög sem ismert volna rajok, az Úristennel pedig csak úgy: hallod-e te? beszélgettek, – hoztak ám ilyen ítéleteket is.

A Bach-korszak bölcsei talán különbek voltak a régi bölcseknél? Na hiszen csak azt higgye valaki.

Úrnak, papnak, sohase volt jobb dolga, mint akkor.

Könnyű volt a papnak nem házasodni. Volt pénze annyi mint a szemet, s volt eladó leány

annyi mint most, asszony, ki minden idegent szeretett, csak férjét nem tudta kiállni, és szalmaözvegy, ki csak azért ment férjhez, hogy.....

Könnyű az olyan böjt, hol teleeheti magát az ember feketelábú kácsa-hússal a halak mindenféle kirántott és berántott nemével, jó vajastésztával, hogy még rá gondolni is bajos üres gyomorral: aztán inni rá jó borocskát, s ebéd után torkig lakva fellépegetni a szószékbe, s tartani rémséges prédikációkat a böjtről szegény buta népnek, melynek hasa már hátgerinczéhez kezd nőni, annyira kínozza magát a koplalással. – Böjtöljetek! kiáltja pater Augustus a templomboltozatát majd keresztülnézve, – vagy az ördög visz el benneteket szőröstől-bőröstől!”

Hogy mi gyönyörűsége van abban a papnak: hogy ő jóllakva nézze míg más éheznek?

Kérdezték meg a paptól. Bizonyosan azt gondolja: hogy több marad neki.

A pap, édes olvasó: csupa pap; fekete sziget a néptengerben, mely csak magának dolgozik és él; noha gyakran másnak gyümölcsöz. E tisztességes életmód azonban csakis katolikus papságé, melynek felerésze rettentő módon szeretne valamirevaló emberré lenni, és joviális gyerekekből áll, de másik felerészétől, már t. i. az öregebbektől és kövérebbektől, úgy fél, mint kéményseprőtől a gyermek és csak úgy sunyin tekintve a szép leányokra, huzza meg magát bőrében.

A Bach-kórságos világban történt édes urambátyámnak két gyermeköcscsével, a mi itt következik:

Az egyik gyereket úgy hívták hogy: Miska, a másik gyereket pedig úgy hívták hogy: Marcsi. – Marcsi és Miska mikor nem ütlegelte, akkor nagyon szerette egymást. Kimondhatatlan nagy hunczfut volt mind a kettő. Egyik 12, a másik 10-éves.

Miska volt az öregebb.

Eljártak ők az iskola mellett is, és megtanultak olvasni: tízig; szabad idejüket pedig azzal tölték, hogy pajkosságról gondolkoztak.

Most már igen derék két fiatal ember lett belőlük, de akkor kis gazemberek voltak.

Mi jutott egyszer ennek a két gyermeknek eszébe? De hát Istenem, a gyermek, – tudja is az, hogy mit csinál!

– Marcsi te, – monda egyszer pajtásának Miska; – az én anyámnak van egy kopott fekete ruhája, varjunk belőle reverendát.

– Hát aztán? – kérdé a másik, – s szeme már úgy csillogott, mint a szikra, tudván, hogy valami hunczfutságról lesz szó.

– Hát aztán én felöltözöm papnak.

– Hátén?

– Te meg felöltözködöl gyereknek.

– Hiszen most is gyerek vagyok.

– Az ám, de nem ministráló-gyerek.

– Tehát ministráló-gyerek legyek, te meg pap? Jól van. Hát aztán?

– Aztán kezembe veszesz egy csengetyűt és mégy előre, én pedig megyek utánad, – tudod, mint mikor a barát gyóntatni megy.

– Ejnye de jó lesz, – monda Marcsi, – és hova megyünk?

– Hát csak járkalunk az utcán.

– Hi hi hi! – Minden ember le fogja venni előttünk kalapját; – nevetett Marcsi.

Hát uram fia! urambátyám a beszélgetés után másnapra a városban sétálván, majd megütötte a guta, midőn az utcán egy törpe papot lát fedetlen fővel egy ministráló-gyerek után kullogni, ki két kézzel rázott egy nagy csengetyűt, – s a papban Miska öcscsét ismerte fel.

Az emberek megálltak az utcán és nézték őket. Voltak, kik nevettek, voltak, kik boszankodtak, de azért nem bántotta senki.

Urambátyám azonban nem bírta megállni, hogy útjokat ne állja:

– Hát ti semmirekellők, az Isten szerelméért, mit műveltek?

E kemény interpellációra a csengetyű elhallgatott, s a két tekintélyes haladó megáll.

Darabig farkasszemet néztek egymással, végre Miska feltalálta magát, és keresztet vetve urambátyámra, parancsolá Marczinak, hogy tovább haladjon.

A csengetyű ismét elkezdett zúgni, a két gyerek megindult, s urambátyám száját kítatva, azon hiszemmel, hogy tévedt, útnak bocsátá őket.

Azonban nem messze haladhattak; valaki besúgta a zsandároknak, s két gyalogzsandár in karier úgy megjött, mintha az ördögök szállásáig meg sem akarna állni.

A két gyerek észrevéve üldözőit, – vesd el magad! – szintén szaladni kezdett. A járókelőktől nem mertek löni a zsandárok, különben bizonyosan megtették volna.

Lett az utcán nagy lárma. A népség összefutott, az ablakok megnyíltak, valamennyi kutya csak a városban volt, ugatott mind torkaszakadtából.

Régen nem láttak már olyan komédiát.

A zsandárok végre mégis beérték a két gyereket, és nagy hősiezen nyakon-csípték. – Egyik sápadtabb volt a másiknál, és ijedtében nem tudott kiejteni egy szót sem.

Urambátyám látva, hogy a tréfából talán még komoly dolog is lehet, a zsandárokhoz sietett s felszólította őket: hogy adják át neki a gyermekeket, ő az egyiknek nagybátyja, a másiknak is ismeri szülőit, és majd jól elnászpálgatja mind a kettőt.

Hamarabb ki lehetne kanállal méríteni a tengert, mint zsandár kezéből kivenni a ragaclmányt. Ők, kik hétről hétre koncsorogtak, és nem bírtak elfogni egyetlen egy tolvajt, a világ összes bagójáért sem adták volna most oda ezt a két gyereket, olyan bizonyosok lévén abban, hogy érdemjelet kapnak, mint kétszer kettő négy.

Nagyvitézen összevasalták őket, aztán közrefogva, egyik zsandár elöl, másik hátul olyan kényesen léptetett végig a főutcán, hogy Mars megirigyelte volna tőlük a dicsőséget.

A mint a zsandárok vitéztette a szülék fülébe jutott, mintha szárnyai nőttek volna az anyának, repült a nagyhírű kapitányhoz, ki akkor tej-evéssel lévén elfoglalva, annyi szívességgel mégis volt az anya iránt, hogy nem csukatta a pinczébe, de nem is bocsátotta maga elé.

A két gyerekkel mégis emberségesen bántak: nehogy felakaszthassák magukat, kezeik összekötöztettek, aztán nehogy megszokják a kényelmet, semmiféle ágyneműt adatott alájok, csak úgy a földön heverészgetve lehetett nekik elszundikálni.

Atyáskodó Bach-konnány! Annyira szerette gyermekeit, hogy majd felfalta őket, de most néha egy-egy keményebb falatra akadt, darabig kérödznie kellett, s egyedül az volt Magyarország szerencséje.

A gyermekek porét, a tárgyalásokat, igen hosszas volna leírni, habár nem lenne egészen unalmas, mert képzelni lehet az észficzamodásoknak mily variációi lehettek ott, hol két gyermeket ily ártatlan pajkosságért öthönapi börtönre, vasban, kenyérre és vízre ítélnék el.⁸

Akkor este, midőn az elfogatás történt, urambátyám, mint ritkán megkaparítható egyén, egy ismerőséhez vacsorára hivatott meg.

Az öreg úr kapott az alkalmon, régen nem mulatott már szabadon, mióta a fogságból kikerült, még csak ki sem panaszkodhatta magát kellőképen.

A vacsora elköltésének helyéül a pincze volt határozva, földalatti úr, mint a vallásért üldözötteknek oda kellett bújniok, mert az ég alatt, a föld színén nem volt számukra oly hely, hol egypár kvaterka mellett bizton áldhatták volna az atyáskodó kormányt, fejétől kezdve le a talpáig.

Tehát a pinczében egypár pohár bor mellett a jóidőkről megemlékezni csakugyan össze is jött néhány elkeseredett szívű magyar, mindenik magával hozván, amit mondani akart.

A Liszkovics pinczéje hogy nem volt nyilvános hely, azt az egész város tudta, sőt annyira

⁸ Hasonló eset történt G. F. gyermekeivel Egerben.

zárt hely volt, hogy valahányszor Liszkovicsot magába fogadta, a kulcs mindannyiszor megfordult a zárban belülről háromszor, úgyannyira: hogy még jobban őrizte gazdája, ha benne volt, mintha nem volt benne.

Fináncz, zsandár, tévelygő részeges Bach-hivatalnok nagyon könnyen betekintett az oly pinczébe, melynek ajtaját nyitva látta, s lehetetlen volt neki nem találni oly ürügyöt: hogy egypár ingyenpohár bort be ne kortyinthasson; sőt néha hogy csak meggebedjenek, némely helyen annyira itatták őket, hogy más becsületes embernek bizonyosan szétfeszült volna tőle a gyomra: de ennek nem ártott még a patkányméreg sem.

Liszkovics tehát szépen gondosan bereteszte belülről a pinceajtót, és susogva mondta vendégeinek:

– Húzódjunk beljebb, innen még kihallatszik a hang, s ha megtudják ittlétünket, egy negyedóra múlva már itt lesz két zsandár, hogy a társalgásnak szemes fültanúja legyen.

A vendégek tehát némán messze, messze behúzódtak a pinczébe, a mennyre csak menni lehetett s egy bőséges termetű fenékre állított hordó mellett, – mely fehér asztalkendővel be volt takarva, s „az asztalkendő kitatarozva: sonka, füstölt, kolbász, sajt, szalámi, stb. ennivalókkal, – helyet foglaltak.

Lakott akkor abban a városban egy Csépán nevű akasztófárávaló gazember és úgy meg volt hívva, hogy a ki nem ismerte, tisztességes embernek nézte.

Ez a bitang megszagolta valahogy a pinczében való összejövetelt. Az akkori időben engedély nélkül még a verebek sem tarhattak gyűlést, a zsandársisakú kétfejű sas úgy örködött mindenre, még a földi gelisztára is, hogy szinte szenvedély volt nézni e nagy figyelmének közepette, mint lopták le kabátja hátuljáról a gombot.

Csépán János vagy József, – tudja a gonoszlélek, hogy melyik volt igazi neve, – felfújta magát, midőn e nagy horderejű dolognak tudomására jutott, és talpalt azonnal a csendőr kapitányhoz, hogy annak tudtára addja a roppant összeesküvés felfedezett helyét.

Képzelter, hogy a kapitány kapott a dolgon.

Az aprotírozásra betanított ebnek az a legnagyobb gyönyörűsége, ha mesterségét folytathatja, s ha valami kolonczt vesz észre, melyet oly czélből tartanak orra elé, majd megdühödik az örömtől, annyira ugat.

Ha a csendőrkapitány nem tartotta volna méltóságán aluli dolognak Csépánt vice-atyai szívére szorítani, igen valószínű, hogy megtörtént volna, noha e kitüntetésre a gazemberinó nem nagyon vágyott, mert hasa minden ölelésnél veszélyben volt, hogy t. i. szétreped.

Hat vitéz zsandár adatott a szukatató dömbicz mellé, s a dicső hadsereg holdvilágos éjszakán felpezckelt banganétos töltött fegyverrel, megindult a veszedelmes pincze felé.

Tudod-e édes polgártárs, mit neveznek: léleklyuknak?

Léleklyuknak nevezik azt a lyukat, mely a pinczéből mint egy léleköcső, fel a földszínére vezet.

A Bach-kórságok világában nagyon ki volt tanulmányozva minden illetlenségnek, lovagiatlanságnak, és becstelenségnek a módja, tanulmányoztatott és megfizettetett a gazemberség, minden ily műveltséggel bíró egyén igyekezett tehát rajta, hogy tanulmányaival iskolatársai közül kitűnjék. Mily nemes törekvés!

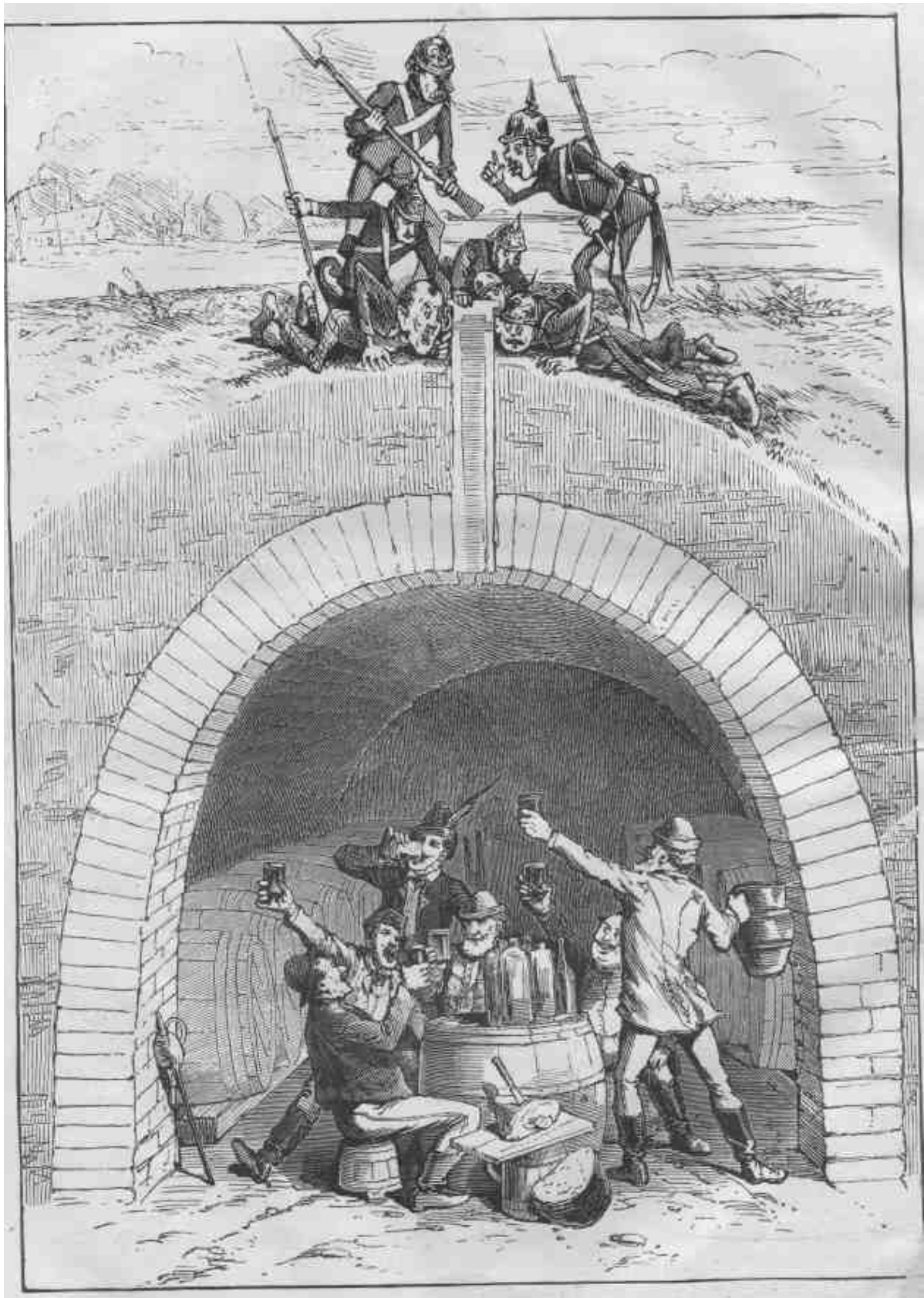
Hogy a jellemek megmérgezésére kormány alakuljon, van példa rá elég a világtörténelemben, de a példák példányképeinek igazán egyik legdicsőbbje a Bach-korszak. Csépán János vagy Jóska, igen jól tudta, hogy a léleklyuk még más egyébre is való, nemcsak a gőz kibocsátására, de a hang felfogadására is, tehát most ajánkozott bele dugónak.

Vajjon mi köze ahhoz akárkinek, ha néhány egymást régen nem látott jó barát, jó ismerős összejön: hogy mit beszél? – Különösen pedig, mi köze hozzá a kormánynak? – Vigye jól a maga dolgát, aztán ne féljen semmitől, máskülönben őt viszi el az ördög, ha mindjárt feje tetejére áll is.

Annyi ezer év múlt már el, annyi már a tapasztalás, annyi embernek benőtt már ügyes

bajos dolgok közt fejelágya, hogy bizony a mai nemzedék okosabb lehetne mint a minő.

Nézzük Bach minisztert. Ez az ember úgy dolgozott, mintha még senki sem lett volna előtte a világon, s az a sok körülte álló, intriguákban felnőtt okos német, mintha az Isten akkori időben valamennyit észvesztéssel verte volna meg, elnézte, a mit a miniszter csinált.

A birodalmat oly elítélt haldoklónak tartották, melyen már meg lehet kísérteni mindenféle mérget, és nem látták be, hogy az otrombasággal magukmagukat ölik meg; igaz, hogy a birodalmat is halálra kínozták.

A Madách Ember tragoediájában igen helyesen van felhozva, a megannyi emberi természet mint igyekszik utat törni magának. Semmi sem igazabb, mint az hogy Bach méregkeverőnek született, s ha az Isten nem veri meg miniszterséggel, természetes pályáján még sokra vihette volna. Egy-egy miniszter még nem okozott nagyobb kólikát mint ő; a keze alá adott nemzetek valóban a falat rágták kínjokban.

Bennt a pinczében tehát elkezdődött a beszélgetés. Hatan voltak mindössze, mind a hatan kiszabadult rabok.

Azt lehet képzelni, hogy valami nagy hálával bizony nem viseltettek az osztrák császárság iránt, és szívesen szolgáltak volna neki egy kis nadragulyával, ha éhséget érzett volna gyomrában az ipse.

Valamennyi közt legdühösebb volt urambátyám. A helyett, hogy a hangmenetet kísérete volna meg, rögtön a legfelsőbb hangon kezdte, s mire a Csepán János vagy Jóska füle a léleklyukhoz lapult, az osztrák ármádia örökös urának volt már annyi czíme, hogy akár tarisznyára lehetett volna szedni; ezeket a címeket azonban még a „Bach-kórságok naptárába” sem mérnök beleírni. – Gondolj magadnak, polgártárs!

Hogy Noe jót tett-e akkor, midőn a világon leg- és legelőször ő volt részeg? azt fejtse meg a philosophia; mi csak annyit mondunk, hogy: „Nap a kedv, s ha a nap támad: oszlik a felhő, a bánat!” – Már pedig a bor: „kedvet ád, az hevíti fel vérünket!”

Egyórai kvaterkázás után zúgott a pincze, mint egy szörnyeteg, s Csepán János vagy Jóska úgy ült füle tövén, mint egy kullancs.

A vitéz zsandárok köröskörül hason feküdtek; kár, hogy valami jó markos gyerek hajlós mogyorópálczával el nem betúzta rajtok a hiszek-egyed.

A holdvilág gyomrát fogta odafent, úgy nevetett, hogy ily kismiskaságból oly nagymiskaságot akarnak csinálni a bolondok. Könnyű volt a holdnak nevetni!

– Éljen Kossuth! – kiáltá urambátyám, – veszszen a zsarnok!

A Csepán füle olyan hegyesre csavarodott össze, mint a hernyórágott falevél. Ugyan miféle nagy hordereje volt annak a felkiáltásnak a föld alatt, tizenkét szem közt?

– Veszszen! – viszhangozák mindnyájan; – éljen Kossuth!

Minden szó gyönyörűszépen kihangzott a léleklyukon, csak úgy szikrázott, hogy majd elsült tőle a zsandárok puskája.

A Kossuth nevét kiejteni nagyobb bűn volt a hétszentségnek keresztül-kasul való gázlásánál, pedig a káromkodásra ugyancsak ránehezedett a concordátum. A szenteket emlegetni sem volt szabad, hát még a ki az Úr Istenbe kötött bele, – Pius szent atya folyton ütésre tartotta öklét, s a ki káromkodott, nehogy onnan Romából veressék föbe, hát csak itthon csukták el.

Nem szép dolog a káromkodás, de azért sz. Péter könyvébe mégis nagyobb vétek gyanánt van beírva a lopás; már pedig a Bach-népség ugyancsak lopott, mégis ő csukatta be a becsületes embert.

Tehát rettentő bűn volt a Kossuth nevét emlegetni.

Csepán először könyökére, aztán kezére támaszkodva kuporodott térdre, aztán felállott. Így cselekedett a vitéz hadsereg egy töredéke is.

„Rohanjunk, rohanjunk hát előre!” énekelik az – „ördög piruláiban” – és egy tobákkal töltött puska valamennyi hős hidalgót elkerget a platzról.

Így történt volna a zsandárokkal is, de szerencséjükre urambátyámnak nem volt puskája, s csak kétszövű orrát töltögette tobákkal.

A pinczében már-már énekre is került:

„Felfele ős Buda gyermekei;
Fel fel! a vésszázslója lobog!”

– És a pinczejtőn valaki kopog; – monda urambátyám, szájához emelve a poharat, – be kell bocsátani, ha becsületes ember.

– Talán Kapácsy, – monda a pinczegazda, – ő is megígérte, hogy eljön. – E szavak után a pinczejtőhöz sietett.

„Rohanjunk, rohanjunk hát előre!”

Hat banganét neki feszült a Liszkovics hasának, s ha be nem rántja, még furcsa dolog is történhetett volna vele; de berántotta ám.

– Mit akarnak az urak? – kérdé bor- és házigazdaság-adta bátorsággal. Az előbbinek igen, de az utóbbinak nem volt akkor semmi értelme. Bach volt akkor a háziúr mindenütt; a valóságos tulajdonost csak bikficznek nézték.

Egy mesében e kérdésre: „Mit akarsz?” – így felel a sárkány: „Embert enni!”

Becsületes egy jó állat, megette az embert, jóllakott vele, aztán elpihent. Nem

Így tett a kétfejűsasos zsandár: kínoztta az embert, nem lakott jól vele, és végtellősvégig nem pihent el. Jobban is irtóztak egyetlen zsandártól, mint bármily százezerfejű sárkánytól.

Szeretném tudni, vajjon halálom után, mi majd csak a jövő században lesz, fogják-e még olvasni ezt a könyvet? Ha igen? – te a ki olvasod, ne imádkozzál a Bach-korszak alatt meghalt hívek lelkeért, mert az átszenvedte e földön a purgatóriumi kínokat, s oly egyenesen ment a mennybe, mint a nyíl.

– Zsandár! – kiáltá most figyelmeztetésül Liszkovics, azok pedig figyelmeztetésből jól oldalba taszították a puskaagygyal.

Mikor a macskák a háztetőn verekednek, aztán összeölelkezve lehenteregnek onnan és megütik a földet, kilenczvenkilenczszer adnak szebbhangot, mintha valaki ijedtében kiáltja el, hogy: „zsandár!” A hottentoták, vagy a tűzföldön lakók nyelve e helyett valódi fülemüleének.

A hideg valamennyi vendégnek végigfutott a hátán, s bár úgy tele voltak, hogy majd kicsapott belőlük a bor, egyszerre oly józanokká lettek, mint a ma született gyermek.

„Rohanjunk, rohanjunk hát előre!”

Mily szerencsétlenség, hogy urambátyámra nem jött rá a trüsszentés; – nem merjük állítani, hogy a vitéz hadsereg egy része nem retirait volna ki a pinczéből.

Mégis csak sokat ér az Istentől az ember testhüvelyébe a lélekkel et compaignie, vagy csupa tisztán a lélekkel öntött önbizalom. Ez az önbizalom furcsa egy valami; még a leggyámoltalanabb embereken is megvan addig, míg az amice nem tanulta ismerni magát. A félnék, míg jól rá nem ijesztenek, s amúgy istenigazában el nem deklinálják, bátornak hiszi magát; de bezzeg, ha egypárszor hátra mérték a suháanggal, s ő észrevette, hogy annyira védte magát, miként addig szaladt, ameddig lába bírta, – mondom, ily capacitatio után elvégre is elkezdni hinni két szem közt: hogy nála még bátrabb ember is élt Ádám után; – de csak két szem közt hiszi el, több szem közt nem tenné meg a világért, készebb elszaladni.

Az a gazember, az a Csépán, (ez pedig nem álneve, hanem valódi; él-e még vagy meghalt? nem tudatik,) midőn a zsandárokat becsületes jóézésű, magyar emberek közé vezette, bizonyosan azt hitte, hogy ő valaki; pedig gazember volt. Ha tetszik, egész H. megye kiadja állításom igazolásául a bizonyítványt.

Csépán tehát hasát előretolva, ezüstös végű pálczával, háta m égett hat banganéto matadórral, olyan auctoritást affectálva, minő még nehezen volt Krisztus urunk születése óta, nagyhetykén kivágta magából a szót, mely egyszerre miasmákkal töltötte el az egész pinczeüreget, s nem átallotta kimondani a bitang, hogy ő magyar embereket jött elfogni, és pedig azon dicsérendő tulajdonért: mert az osztrák császárt nem akarták egész tisztességgel respectálni.

Hogy a mulató atyafiak összenéztek, az olyan valami, miként ideírása egészen felesleges; hogy azonban megijedtek-e? nem mondjuk el, minden embernek van keze és szíve, tegye egyiket a másikra, s gondolkozzék: hogy minemű érzelmeknek ura lett volna akkor ő?

A vitéz hadsereg egy töredéke, a boros hordók iránt táplált rokonszenv következtében, annyira megirigyelte a poharakban csillogó nedűt: hogy vadkészséggel rohanni akart az egykori ivókra.

Csépán felemelte az ezüstös végű botot, és azt kiáltotta:

– Halt! Nur lebendig! Nem kell őket átbanganetozni, mert az élő személynek nagyobb díja van; de igenis banganet közé kell őket fogni, s a ki majd nem akarja a Bach-kórságos igazságot, az felnyársaltatik mint egy ürge.

Hasonló fenyegetéseknek hogy a zsandárok urai tudtak lenni, tapasztalta hazánkban nemcsak egy magyar ember.

– De hát mit akarnak az urak? – kérdé most Liszkovics, a házi gazda, – nem hívta önöket senki, s bár hívatlan vendégnek ajtó mellett a helye, mégis ha emberségesen viselik magukat, nem fogok sajnálni egypár pohár bort, Isten engem úgy segítjen.

A jó bor nem megvetendő ital, de mert Csépán édesebb rebakra számított, s mert a zsandárok csakugyan nem mertek volna inni gyertyafénynél, az lett vége az egésznek, hogy urambátyámon kezdtek, a többin végeztek; úgy megvasalták egyiket mint a másikat, hogy szegény bortnyelő társaság a száraz kortyokat alig bírta lecsomoszolni torkán.

Mindenik csak azzal biztatta magát: hogy fegyveres erőnek nem jó ellentállni, különösen pedig néma zsandárnak, mert ezek privilegisált gyilkosok lévén, ha egyiket vagy másikat felpékelik, egyik sem fog közülök pert nyerni a földönfutók urának, a zsandárkapitánynak kegyelmes színe előtt.

Urambátyámat tehát a többi összeesküvővel lánczra verték, azt mondták neki: „vorwärts!” s akarva nem akarva húzták maguk után a lábat, melyen tulajdonképen járniok kellett volna.

Már késő este volt. az idő, kapitány úr letentélt, pedig rúdra bújni medve szerint sokkal szerencsésebb ötlet lett volna, mint kapitány uramat felköltetni. Mit volt tehát tenni mást, az őrmester szobájából előcipeltek egy nagy darab vasat, melynek neve kulcs volt, s kinyitottak egy üreget, melynek neve pincze volt, s tanácsolták a vendégeknek szépen egymásután besétálni, különben egymásután be fognak dobálni, s ha egyiknek vagy másiknak sérülésben lesz része, ők nem tehetnek róla.

A pincze, értem a borospincze tulajdonosa, Liszkovics, a legnyughatatlanabb volt. O tudta miért; talán szégyelte, hogy hat zsandár hat magyar embert elkísért boros pinczéből üres pinczébe, aztán az üres pinczébe bezárja, és azt kívánja tőle. hogy mérgében valahogy meg ne pukkadjon az éjjel.

Az éj azonban csak elmúlt valahogy; mámoros főnek nem nagy dolog az alvás; de bezzeg mikor felébredtek. Eczet nélkül is savanyu lett volna étele annak, ki arcukra mert volna nézni. Egyik mint a másik tekintet nem árult el egyebet szepegés- és katzenjammernál. Bezzeg lett is Jammer.

Kapitány úr ő vitézsége a rettentő nagyhorderejű dologról, – mely nem volt egyéb, mint hat ember ivása a pinczében, – értesülvén, felkötötte az ő privadinerje által fényesre vasporozott és krétázott kardját, mert most aztán rebellisekkel volt dolga, s megparancsolta a vitéz hadseregből tizenkét darabnak, hogy tizenkét karczos golyót tizenkét duruglyába bocsássonak bele, mert nagynak kell az elővigyázatnak lenni; aztán azt a hat irtóztató unokáját Bendegúznak vezessék fel az ő szobájába, hol is a kihallgatás végbemenendő lészen.

Amint urambátyám tizenkét számozott zsandár sisakot pillantott meg a pinczeajtó repedésén keresztül, két láb és három hüvely nagyságú keresztet vetett magára s martyri áldozatkészséggel monda:

- Akasztani visznek!
- Kit? – kérdé meghökkenve Liszkovics.
- Minket; – volt a rövid felelet.
- Miért?
- Mert élünk.

- Hiszen még törvényt sem tartottak felettünk.
- Az itt nem is szokás.

A többi magyar, kit szintén érdekelt ez a nóta, most már nem maradhatott szó nélkül.

- Ne bolondozzék urambátyám, a nyüstjít, – monda Sándorfy, hegyes bajuszát pedergetvén, – mert a minő furcsa ez a német, még meg is teszi. A neigepaiban (Újépület, Neugebäude) csak úgy hordták rabtársaimat a puskagolyó elébe, a nyüstjít, mintha cél táblának teremtette volna őket az Isten. A hányszor ajtó nyílt, mindannyiszor kivittek egyet közülünk. Utoljára csak magam maradtam. Ott feledtek-e vagy mi? a nyüstjít, én bizony nem tudom; annyi igaz, hogy elevenen kerültem haza.

- No majd felakasztanak most, – monda urambátyám.

Ekkor megnyílt az ajtó. Nem Csépán volt, a ki felnyitotta, annak bizonyosan leharapták volna fejét, minden szepegés daczára. Csépán csak tanúskodni jött most el, kedvesével, H-nével, ki azóta B-val szűrte össze a levét. Az átkozott asszony egy szót sem hallott semmi felől, de a Csépán kedvéért s gazemberségét támogatandó, mégis elment tanúnak.

Az ajtó tehát megnyílt; a zsandárörmester nyitotta fel.

A csendőr-örmester akkor legalább is volt oly félt egyén, mint a későbbi időkben Pálffy Mór ő excellentiája.

- Zum Verhör! – kiáltá kemény ech-német hangon.

Midőn a juhodály kapuját felnyitják, valamennyi juh úgy bámul kifelé a szabadba, mintha soha eszeágában sem lett volna kifelé kívánczni, és meg sem mocszan; akkor a juhász megragadja a kolompos ürü nyakszirtjét, s kirántja a többi közül, bezzeg megy aztán utána valamennyi.

Az olvasó csaknem képzel olyan eszetlennek, hogy urambátyámékat juhoknak, a zsandárt pedig juhásznak néztük volna, csak épen eszünkbe jutott ez a hasonlat, azért irtuk ide. A concordatum szerint pedig, hol a hívek nyáját zsandárokkal őriztették, juhász avagy komondor helyett, bizony nem volna csoda az ilyféle gondolkozási modor.

- Zum Verhör! – kiáltá a zsandárörmester másodszer, s látva, hogy nem igen mozognak, megragadta az urambátyám karját, s egyet rántva rajta, erős ember létére szegény öreget kiteremtette a pinczéből. A többi aztán, nehogy hasonló sorsra jusson, követte.

Ha e könyvet valami volt-zsandár olvassa, még elbizza magát egykissé collegájának hősiessége felett. Kár lenne. A legbátrabb katona úgy meghúzza magát a deresen, mintha érezni sem bírna, míg a leggyávább káplár úgy elhegedüli rajta a tizenkettőt, hogy jobban sem kell. A káplártól fél talán, a kit vernek?.....

A hat deliquenst most közrefogta a tizenkét darab sörévé profontolt sisakos vitéz, s vezette egyenesen a fő-fő-ménestemester elé, ki óriási tekintélylyel egy karos széken ülve várta az elítélendőket. Mellette Csépán állt összevisszafirkált papirost tartván kezében, mit t. i. a hallgatózásnál feljegyezhetett; Csépán mellett pedig a hamístanú, H-né, Isten tudja miféle jutalomra gondolván.

Most előrelépett az örmester, utána a vádlottak és a csendőrök. Ilyen nagy hűhóval már régen nem vezettek bíró elé oly bűnöst, ki borivásnál egyéb vétket nem követett el.

Mily szép dolog is a tekintély! meg tudnák mondani a Bach-korszak alatt testestől lelkestől szolgált zsandárkapitányok. Uralkodni egy muszka segítségével leigázott fegyvertelen nép felett, melynek még kalapszalagjától is rettegett a bécsi kormány. Összehunczfutolni, gazemberezni, sőt pofozni a becsületes embereket, a büszke magyart, ki még csizmája talpát is meggondolva törülte volna oly gézengúz néphez: vajjon nem piszkolja-e be a sarat, mely magyar földből lett.

Irtóztató érzése lehet a lelánczolt oroszlánynak, melyet ugató ebek harapdálnak.

- Ti felségsértő, csendháborító, összeesküvést koholó és forraló gazemberek! – kiáltá a zsandárkapitány, midőn végre mind a hat bennt érezte magát a szobában.

- Már hogy gazemberek vagyunk-e vagy rni, a nyüstjít; – válaszolá bajuszát pedergetve

Sándorfy, – azt majd csak más becsületes ember tudná megbírálni, a ki ért hozzá.

– Mit te eb! hát én nem vagyok becsületes ember, hát én nem értek hozzá? Tudod-e, ki előtt állsz, te kutya, nem látod hány csillag van galléromon, nem tudod, hogy mit jelent az?

– Én be voltam csukva s azalatt az idő alatt új csillagok tűnhettek fel az éjben, miket nem ismerek.

– Na ha nem ismered, majd megismertetem én veled. – Vasat rá! – kiáltá a kapitány, a zsandárokhoz fordulva

Nem csak a történetíró, de mindenki, a ki valami nagyot és borzasztót akar mondani, a Karaffa korát emlegeti. Gyerekség! Karaífa egy ember volt s nem jutott mindenfelé belőle, de a Bach-kórságos időben annyi volt a Karaffa, a hány zsandár-kapitány, és annyifelől nyúzták a magyart, hogy Isten a megmondhatója.

A spanyol papi inquisitio is csak volt valami, ott egykicsinyt megsütöttek az embert elevenen, de a Bach-kórságos időn csak annyiból tett tul: hogy az, midőn nyúzott, még imádkozott is hozzá egy-egy sort, míg ez csak káromkodott. Hejh! a német is nagyon tud káromkodni, ha akar.

Sándorfynek e bátor felelete nem ijesztette meg a zsandár kapitányt, kinek tizenkét darab újmódi Bach-kórságos cherub állt szolgálatára, de dühössé tenni, igen is dühössé tette. De szó ami szó, méreg is az, ha valaki tudva, látva, ismerve a körülményeket, a hatalmat, színről színre szemlélve egy béka gyanánt pöffeszkedő zsandár -kapitányt, kinek úgy függ mellén az érdemjel, mint megannyi varangy, hogy az ember csakugyan undort kezd érezni tőle, – és még sem akar félni, az már több a soknál! minek teremtette tehát Isten a szörnyetegeket, talán cél nélkül? Azt ugyan nem hiszi el senki. A zsandárkapitányok jól tudták, hogy szörnyetegek, méltán boszankodhattak tehát, ha nem rettegett tőlük a kétlábú tollatlan népség.

Sándorfyra csakugyan ráverték a vasat.

– Nos tudod-e most már, hogy ki vagyok?

– Ez a vas bizony egy cseppet sem tett okosabbá.

– Brrrr, – mormogott a kapitány, – hiszen megállj. Ekkor intett Csépánnak. – Ön mindenesetre tudni fogja, miért állnak előttem e gazemberek?

– Igen is, nagyságos úr.

– Ön hallotta, midőn ez ebek, ő felségét, első Ferencz Józsefet, Ausztria császáraját, Magyar, Horváth, Tót, Cseh, stb. országok királyját, Dalmatia, Lombardia Lodomeria és Velence, stb. nagyhercegeét stb. stb. összehunczfutolták.

– Igen is, nagyságos úr.

– De a nyüstjít, azt már nem hallotta, – monda Sándorfy – kisebb gondunk is nagyobb volt annál, azon imádkozunk mindig: „ments meg uram a kísértettől” – nem hogy magunk idéznők elő.

– Tehát ő felségét a császárt kísértetnek vallod? – kiáltott most, harapni valót gondolván felfedezhetni a zsandárkapitányt.

– Azt te mondad, – válaszolá Sándorfy.

– Mit? Te? hát te vagyok én? Hát ki vagyok én? Hát mi vagyok én? – Piff paff, egy pofon jobbról, egy pofon balról, hogy csak úgy szikrázott a Sándorfy szeme.

– Könnyű a lánczokra vert embert arczulverni, – válaszolá az, – Krisztus Isten volt, mégis arczul verte a szolganép.

Sándorfy e szavakkal a kapitány kezéből kiütötte a fegyvert, ő háromcsillagossága visszazuhant a karosszékbe, mintha a pofon egy kis gutával viszonztatott volna s olyat fűjt, hogy a különben termetes Csépán ingadozott mellette mint egy nádszál.

Darabig csend lőn, ekkor a kapitány intett az akkori idők becsületes emberének, hogy folytassa a vádat.

– Egész terjedelmében nem tudom elmondani, nagyságos úr, mert a hely, hol álltunk, nem volt egészen alkalmas arra, hogy a halkabban kimondott szót is meghallhassuk, csupán a

következőket jegyeztem fel: Egy hang ezt kiáltotta: „Veszzen a zsarnok!” – a többi utána kiáltotta: „veszzen!” – „A császár a zsarnok!” – kiáltotta ismét egy hang.

– Nem igaz, – vágott közbe urambátyám, – a császárt nem említette senki. – Csitt! – parancsolá a kapitány, – ez a becsületes ember nem fog a ti szépségtekért hazudni.

Csépán meghajtotta magát, s elpirult, mint midőn a becsületes embernek azt mondják: hunczfut; aztán folytatta: „Össze kell esküdnünk, a zsarnok fejére kell gyújtanunk a házat I” – kiáltá ezután egy hang.

A vádlottak Összenéztek, mi azt látszott jelenteni: való-e ez vagy álmom? avagy olyan részek voltak, hogy nem tudjuk mit beszéltünk?

– Amint látszik Csépán úr rófszámra méri a hazugságot, – szólalt meg Sándorfy, – s most egyszerre, hogy ne kelljen elaprózni, s talán hogy jobban megadják az árát, egyszerre egy egész véget tett az asztalra.

– Csitt! – förmedt kapitány úr a beszélőre, – vagy azt akarod, hogy szádra is vasat veressek!

– Nem akarom biz én, a nyüstjít, azt sem nagyon akartam, hogy a kezemre verjenek, de ha már megtették, teljék kedvök benne.

– Tovább, – parancsolá Csépánnak a kapitány.

„Úgy van, ki kell tűznünk a vörös zászlót!” – kiálták erre mindannyian; – folytatá Csépán.

– Rágalom és hazugság! – kiáltá most urambátyám, – ha azt akarják kipuhatolni, hogy ki tud legnagyobbat hazudni, akkor hirdessenek pályadíjat, de ily gyalázatos módon ne hazudtassanak más rovására.

– Trikli! Trokli! Mikii! Mokli! – ily neveket kiálthatott a kapitány, mire négy darab zsandár lépett ki a sorból, s ezekhez csehül a következő kérdéseket intézte: „Önök nemde ott voltak, hova ez emberek beszédje felhallatszott?”

– Igen, – volt az egyhangú felelet.

– Hallottak mindent?

– Igen.

A kapitány most elmondta nekik csehül, mit Csépán magyarul mondott: – Ezt hallották?

– Igen.

– Meg mernek rá esküdni?

– Igen.

Most nagypuffadtan a vádlottakhoz fordult:

– Hát ti ebek, meritek-e még tagadni, mit e becsületes ember szemetekbe mondott? – ekkor Csépánra mutatott.

– Olyan igaz, mint hogy az az ember becsületes, állítása is, – válaszolá Sándorfy.

– Na wartet ihr Vieher! – De nem csak egyedül ő, a csendőr urak is hallották. Ihr wirts schon krigen!

– A csendőr urak közöl, amint veszem észre, egy sem tud magyarul, – monda urambátyám.

– Az mindegy, annyi hallótehetsége van mindegyiknek: hogy egyik szót meg tudja különböztetni s másiktól. Olvassa fel Csépán úr előttük lassan, érthetően a hallottakat, és minden pontnál álljon meg.

Csépán olvasni kezdett, s a pontnál megállt.

– Ezeket a szavakat hallották önök? – Kérdé a kapitány.

– Igen, – felelének mindannyian.

– Meg mernek rá esküdni?

– Igen.

– Jetzt will ich nicht mehr mit euch reden, marsch hinaus! – kiáltá vagyis inkább ordítá a

kapitány, – az ebeket vissza kell vezetni a pinczébe!⁹

– Szépen vagyunk, – monda urambátyám, midőn ismét a setétben találták magukat, – mondtam, hogy akasztani visznek.

– Akkor most a másvilágon vagyunk, a nyüstjít, – válaszolá Sándorfy.

– Te most is rá érsz a tréfára?

– Hát miért ne érnek rá, urambátyám, a nyüstjít, nincs épen valami sok dolgom, s az időt csak el kell töltenünk valahogy.

– Hát látott már valaki ilyen igazságot? – sóhajtá egy a vádlottak közül.

– Talán látsz valamit, pajtás? Na a nyüstjít, olyan sötét van, hogy én nem látok semmit, szemem pedig nem bírja megszokni a sötétséget. Meglátjátok, azaz ha meg nem látjátok, tapasztalni fogjátok: hogy vagy nyolcz évecskére elítélnek bennünket azért az egypár kvaterkáért. Na Liszkovics, hát mit szólsz hozzá, avagy beszélni is elfeledtél, olyan hallgatag vagy mint a hal.

Efféleképen és más féleképen beszélgettek a vádlottak, midőn az ajtó megnyílt, s egy csendőr a Liszkovics nevét kiáltá, ki is nevét hallva úgy elbujt egy szegletbe, hogy ásóval se lehetett volna kikaparni, ha egy másik hangban felesége hangját nem ismeri fel. De már arra csak előrukkolt.

A férj, ha magáért nem is, – de ha csak egy cseppet valamirevaló, – nejeért minden pillanatban kész meghalni.

– Te vagy Mari? – kiáltá ki a sötétből.

– Igen én vagyok.

– Mi hozott ide az Istenért?

– Kérni jöttem értted, de csak úgy akarnak néhány napra kibocsátani, ha én magamat záratom be helyetted.

– Tyhü hitestárs! fuss és meg ne állj hazáig az Istenre kérlek! A Liszkovics neje csinos asszony volt.

– De hogy hagyjalak itt téged?

– Ne gondolj velem, hitestárs, csak menj, menj, de frissen! Majd csak kiszabadulok valahogy, aztán néhány nap úgy sem érne semmit. Fuss, fuss! meg van boszorkányozva a hely, melyen állsz, igyekezzél menekülni.

Az asszony csakugyan eltávozott, kapitány úr pedig ezt látva öklét szorította össze:

– Na wart!.....

Történt az akkori időben, hogy egy kis világfi, egy kis királyfi nyert életet e búbánatában keringő földön. Foggal avagy fejkötőben született-e? nem tudhatja az ilyen egyszerű ember, de annyi igaz, miként hirtelenében csináltak tiszteletére egy parádét, a minőt csak lehetett, s felütötték nem tudom én miféle rend lovagjává.

Meglehet, hogy a kis királyfiból derék ember nővi ki magát, de gyerekek ő sem volt különb a többinél, s ha azt a néhány ezer ágyúlövést, mely várakban és városokban elpazaroltatott, pénzalakjában más valami okosabb dologra fordították volna, talán jobban emelte volna az újdonszülött népszerűségét.

Kaczag-e az emberi nem örültsége felett, vagy boszankodik-e az Úristen, midőn látja, hogy az egyre-másra csinált ember oly irtóztató megkülönböztetéseket tesz saját társadalmi életében, minőt isteni lélekkel s józan észszel megáldott teremtmény csak kóros állapotban tehet meg.

Kóros, valóban kóros állapot.

A világ még mindig gyermekkorát éli; betegségek által tisztul.

Ne beszéljünk azonban okosan, mert azt nem szeretik hallani a hatalom bölcsei; az ő tudományuk a parancsolás, rendszerük az engedelmesség, s fő tárgya képzeletüknek: a

⁹ Hasonló eset történt Egerben több egyénnel.

szolgaság. Ez ellen a bölcsészet ellen felszólalni még egy kissé hamar lenne, s könnyen a körmünk hegyére koppinthatnának érte. Van még a világon nagyon sok oly bamba ember, ki azt kotyogja: hogy ez nem lehet máskép. Gondolkozik-e felette, vagy nem? az ő dolga, de ha gondolkozik, szerencsétlen gondolkozási rendszerrel áldotta meg a természet.

Ha minden ember azt mondaná: „ez nem lehet másképen”, és megnyugodnék a néhány ember által rendezett társadalmi viszonyokban, akkor csakugyan nem is lenne máskép.

Oh azok az elhízásig nyugodt lelkek, melyek a világot nem akarnák megbolygatni az elavasodott rendszert, mert hiszen még dolog is lehetne vele, s addig nem turkászhatnak benne kukaczként.

Emberek, kik tökéletesen meg vannak elégedve a maguk boldogságával, s egyedül annak élnek, azok fel sem veszik a társadalmi jobblétet, tőlük mozoghat és keringhet minden kénye-kedve szerint, s az önző bögöly, mely kényelmesen puffad az emberiség bőre alatt, „er a rá mondd rá” rá mondja: ez nem lehet másképen.

Ha már gondolja is, de legalább ne mondaná ki. Nem lehet utálatosabb, és nagyobb megvetésre méltó valami, mint az oly ember, ki lusta önzésből tökéletesen megnyugszik a rabszolgabilincsek közt, s még csak kezét sem igyekszik kivonni belőle, de tátyi szájjal álmosan ásítja: „ez nem lehet másképen!” – s miért? mert mint a pórásra fűzött ebnek, van mit ennie.

Már ugyan hogy ne lehetne másként, nem másként van-e minden, mint a hogy volt világteremtésekor? és bizony ne higgye senki: hogy a nagy semmi alakította át, de igen is az emberi erő és akarat.

Hogy azonban elbeszélésünktől el ne térjünk, forduljunk vissza, s kezdjük újra a kis királyfinál.

Tehát kis királyfi született. A mindenható nagyon jól tette, hogy életet adott neki, mert ez «az élet szabadságot adott nagyon sok derék magyarebernek, ki hazájáért szenvedett, s a börtönök méhéből akkor született a világosságra, midőn a kis királyfi a nemlétből megérkezett a létbe.

Egyik várból a másik várba repült a kurpáncs, megnyíltak a börtönajtók, s e születés emléke önkénytelenül nagyon sok szívbe vésetett be.

Urambátyámékat épen Józsefváros felé útban találta a levél, mert csakugyan, elítéltettek, de nem kellett nekik a büntetésből semmit kiállniok, rajok. is ki volt mondva az amnestia.

Ennek persze hogy megörültek, csak hogy minden nagy örömmel szokott lenni valami kellemetlen utóíze.

Urambátyám, szegény, most már azzal a határozottsággal ment haza falujába: hogy onnan még magának a herkópatérnek sem fog kimozdulni, mert keservesen tapasztalta, hogy minden lépése véres verejtékbe került.

Pár hétig meg is volt ő otthon az ő kedves oldalbordája mellett, de pár hét múlva az e i polgármestertől következő sorokat kapott:

„Tekintetes úr! Miután Bach miniszter ő excellentiája E. várossal magas kegyét már igen gyakran, és atyailag érezte, elhatározta az E. városi polgármesteri hivatal, hogy egy küldöttség útján neki kézbesíteni fog egy E. város által kiállított díszpolgári levelet, s felkéri ő excellentiáját: hogy e díszpolgári legalázatosabb megtiszteltetést kegyesen méltóztassék elfogadni. Miután pedig uraságodnak E. város határában tekintélyes birtoka van, tehát ezennel felszólítom, hogy a Bécsbe indulandó küldöttséghez csatlakozni szíveskedjék, ellenkező esetben az uraságod visszamaradása, a jelen magas kormány iránti tiszteletlenség jelül fog betudatni.

Kelt E.... ben 1858. szept. 15. B F E város cs k polgármestere.”

Urambátyám nagyot lélezett, s vágta földhöz a levelet úgy, hogy a betűk összetörték benne.

– Mit? – kiáltá kimondhatatlan haraggal, – hát bolondnak tartanak engemet? Azt hiszik,

hogy Bach vagy Bakfity nekem nem mindegy, s hogy én valaha magyar kalapot fogok emelni ez előtt a ficzomodott eszű német előtt? Aztán ki ez a B. F. császári királyi, városi polgármester? Hallott még valaki ily címet? Bolondgombát evett az amice, különben betűkből ily madrigált nem készíthetett volna.

– Nem is valami nagyon okos ember az a B. F., – monda épen a szobába lépve Jutka néni, hiszen te is nagyon jól ismered. Nőszabó volt forradalom előtt, de mert forradalom alatt a németnek jó szolgálatokat tett, a német polgármesterré tette.

– Tehát ez, – ez a gézengúz akar nekem parancsolgatni? kiáltá most urambátyám a szobában fel s alá járva: – ha kecske volnék, megöklözném úgy, hogy a polgármesterség kiszorulna belőle!

Én, Bezsdői Bezdői Mátyás deputatióba menjek Bach miniszter, Magyarország peczérjének elébe. Megköszönni neki, amiért bezárattott, kínoztatott, faggatott, nyeggetett, mint eb, nyaljam meg a kezét, mely mindig ütött, a mikor csak üthetett. De már azt nem teszi Bezdői Mátyás. Hát mit bánom én, rójjanak meg a magas kormány iránti tiszteletlenség miatt, elvégre is mit fognak csinálni velem? Becsuknak? Hát csak csukjanak, tömlöczben van most a magyar ember mindenütt, kissé szűkebb vagy bővebb, az mindegy. – Lám lám! Mint szeretnének tisztelgőket fogni és hirdettetni a roppant népszerűséget, melyben Bach uram atyai gondoskodásaért részesül.

De már azt nem teszi Bezdői Mátyás.

Urambátyám most felvette a levelet, átolvasta még egyszer, aztán kiterítette maga előtt, és következőképen válaszolt rá:

„Tekintetes polgármesterség, egykori szabómesterség! A nadrágom ki van szakadva, frakkom nincs, de nem is varratok, kamaslim nincs, de nem is varratok, magastetejű kalapom nincs, de nem is veszek, tobákpixisem nincs, pedig azt se veszek, nagy fülem sincs, és pedig nem fogom kitoldatni, eszem van, azt pedig nem akarom elveszíteni. Mindezekből láthatja kegyelmed, hogy semmiféle kellékkal nem bírok, a mi az ön minisztere elé volna, a mivel pedig bírok, az nem odavaló. Tessék, csináljon velem, amit tetszik, de én bizony nem megyek el.

„Úgy mellékesen megjegyzem, hogy a polgármesterség még nem oly mesterség, melynek jussa van díszpolgári leveleket fabrikálni, s ez ellen a magam nevében protestálok. .

Kelt Sz . . . on, szept. 16. 1858.

Bezsdői Bezdői Mátyás.”

Urambátyám a levelet bepecsételte, s a nélkül, hogy hitestársától tanácsot kért volna, a mindenek kezébe nyomta, és küldte E. városba befelé. „Ennek is megadtam”, – gondolta magában.

XVIII.

Nemde, olvasó polgártárs, sok oly dolgot beszélünk már itt el, minek, azt hiszed, lehetetlen volt megtörténni; pedig, a mint az előszóban is megírtam, mind megtörtént.

Bureaucraticus kormányrendszer alatt zsupolva van a gazember; de nem is lehet másként. Ott a becsülettel nem lehet semmire menni; oly kereszt az, minőt csak a szamarak szoktak hátukon hordani. Hogy absolutismus alatt emelkedni bírj, e keresztet le kell tenned, különben haszonvehetetlen vagy, avagy csupán teherhordásra használnak.

Ily szolgálatban első érdem hunczfutnak lenni, s biztosítva vagy az érdem-jelről. A Bach-korszak alatt érdemjelezett emberre bátran rámutathatsz, s ha még ez érdemjelet ma is hordja: már akkor szemtelen is.

A bureaucratia alatt nem szolgálhatod a népet, urad a kormány, a kormány pedig a nép ellensége, mintha össze volna esküdve ellene, hogy vérét szívja ki, s addig nyúzza, a meddig nyúzhat róla valamit.

Mikor a Bach-korszak megszűnt, már akkor egy magyar emberen sem volt bőr, s egy évig azért adtak alkotmányt, hogy Schmerlingnek is legyen egy kis bebőrösödött nyúznivalója.

Bach és Schmerling közt még az ördög sem tudna választani.

Midőn a gazemberek planétája uralkodik, akkor a becsületes emberekre rászó az idő jár; szárazság, vihar, földrengés, sat. És urambátyám mégis elbízta magát. Egyik szélsőségből a másikba ment át: nagyon gyáva volt, aztán nagyon bátor akart lenni. Egyáltalában a szélsőségek felé hajló emberek soha sem találják el a középutat; azaz: hogy talán eltalálják, de félnek rálépni, nehogy visszaessenek a régibe, melyhez az oly közel áll. Ha már lépnek, nagyot lépnek, s a középut gátul szolgál, ha éppen hátrálni akarnának.

Egy egész hét múlt el a levélírás után, tehát Bezdői tökéletesen elhitte, hogy a polgármester megijedt tőle.

Valamikor, mikor még Jeruzsálemet kellett védeni, nem éppen gyáva nemzet volt a zsidó nemzet; de mióta batyujánál egyebet nem félhet, melyben életét is hordja, azóta gyávasága világszerte ismeretes; és mégis, ha a zsidó tudja, hogy valakinek, kivel érintkezésben van, semmiféle hatalmi eszköz nem áll kezéügyében, attól ugyan nem retírai. Így volt az E. városi polgármester is.

Bezdői Matyi bácsitól félni! – a nevetségesebnél sokkal nevetségesebb volt. Régi hírből jól ismerte minden ember, újabb átváltozása pedig csak legközelebbi rokonai előtt volt tudva; hogy tehát B. F. polgármester megijedt volna Bezdőitől, ezt csakis olyan ember képzelhette, mint urambátyám.

Urambátyám tehát, mert egy hétig nem háborgatta senki, nekiadta magát a nagy önbizalomnak, mely ha nincs, bajos dolog, de ha túlságosan van: rettenetes.

Egyszer csak megállt ablakja előtt egy kocsi, az egy kocsin ült két csendőr, és a két csendőr leszállt az egy kocsiról.

Matyi bácsi úgy ebéd után ki szokott pipázgatni az ablakon, úgy tesz tehát most is. Mennydörgés villámlás nélkül nem veszedelmes dolog, de a természetrajzban meg van írva: hogy a legcsekélyebb felhőből is gyakran leüt a villám. Felhő, íme, még nem is mutatkozott, és két sárkányfejű villám már beütött az urambátyám csendes lakába.

Kutya már nem volt az udvarban, hogy harapjon, bár ily csehögőrféle harapnivalót mindig játszott volna fogai közé a sors, tehát a két zsendár egész csendben haladt fel a folyosóra.

Ha valamit nem lehetett megszokni, a zsendárokat nem lehetett. A Bach-korszak alatt jártak szaglászni mindenfelé; többször megfordultak Bezdőinél is, de ha Jutka néni megpillantotta őket, rendszeren ijedve kérdezte tőlük: – Mi járatban vannak?

– Bezdői Mátyás urat keressük, – volt a rövid felelet.

Ennél egyhamar nem mondhattak volna emészthetlenebb dolgot. A zsendár soha sem keresett fel senkit barátságból, de rendszeren úgy, mint ellenség. A Bach-korszakot békének mondják, pedig az egész korszak alatt nem volt Magyarországnak egy nyugodt pillanata; azért most olyan álmos.

– Bezdői Mátyás úr nincs itthon, – monda Jutka néni ijedtében. Egyik zsendárban volt egy kis humor, tehát így válaszolt:

– Ejnye, pedig az ablakon éppen olyan kinézésű úri ember pipázgat kifelé; talán kitetszett tömetni arczképét?

– Melyik ablakon? – kérdé ijedve az asszony, – az lehetetlen!

– Méltóztassék csak megnézni.....

Jutka néni előre sietett, de a két amice sem volt rest, és nyomult utána hősiesen.

– Hol tanulták önök az illedelmet? – kérdé a felingerült asszony. Nőt nem illik, nem szabad szobájába követni.

– Hjah, úrnak, bolondnak mindent szabad, – monda a tréfálni szerető zsendár; – mi pedig, láthatja nagysád, hogy most urak vagyunk.

Jutka néni azon reményben lévén, hogy e két csendőrrel bizalmasabb lábra állhat, alsóbb hangból kezdé kérdezősködéseit.

– De hát uraim, mégis mit akarnak férjemmel? A zsendár vállat vont.

- Elvinni.
- Elvinni? Megint elvinni? Nagy Isten! és hova akarják elvinni?
- Azt nem mondhatjuk meg.
- Eh, dehogyan nem mondhatják meg, – szólta az asszony, hízlegőre fordítva hangját, – ugyan miért nem mondhatnák meg?

A két csendőr összenézett, s kérdezni látszottak egymástól: vajjon megmondják-e? Végre megegyeztek.

- Mi nem viszzük csak E. városig, ott más veszi át tőlünk.
- Oh, szerelmes Jézusom! tehát tovább akarják vinni?
- Azt sem tudjuk. Mi csak az utasítás után cselekszünk. Különben a kapitány úrtól hoztunk rendeletet, hogy mihez tartsa magát a tekintetes úr.
- És hol van az a rendelet?
- Csak saját kezébe adhatjuk.

Szegény Jutka néni, most már repült előre, keresztül a szobákon, mintha a légben termett volna. Néhány pillanat múlva Matyi bácsi előtt álltak, ki a csendőröket házába belépni látván, már várta is őket.

- Mi újság? – kérde tompa hangon.
- Készüljön uraságod, és jöjjön velünk.
- Hova?
- E . . . be.
- Minek?

– Azt mi nem tudjuk, nekünk csupán a városba kell kísérnünk önt. Bezzeg lett jajveszékelés. Jutka néni kezdé összeverni tenyerét, s előkiabálni valamennyi lakóját az égnek, kik azonban, ha lehetett volna, sem igen mertek volna segítségre jönni, a zsendár hire elhatott már oda is.

– Ne énekelj feleség, – monda Matyi bácsi roppant lemondással, – hadd vigyen el; csak nem esz meg, vagy ha megesz is a német, gyomrában maradok mint egy kő.

A dolognak tehát azon várható vége lett, hogy urambátyámat kocsira pakolták, és beszállították E-be.

Vitték egyenesen a városházára; bevezették egy szobába, hol három egyén várakozott reá: egy szabó, egy suszter és egy kalapos. A szabó hozott nagyon söt nadrágot és frakkot, a suszter hozott sok topánt, a kalapos sok magas tetejű kalapot, s e finom jószágokat oda tették kedves urambátyám elébe, hogy válaszszon magának.

Az öreg úr szétnézett, s még pedig, a mint tekintetéből lehetett ítélni, valami ütőszerszám után. Tintatartón és tollon kívül nem volt a szobában semmi. Ekkor urambátyám, mint egy megkötozött tigris, felsóhajtott:

– Mit akarsz velem, te Istentől elrugaszkodott népség, hát már csakugyan meg akarsz ölni?

E felkiáltásra belépett a polgármester.

– Van szerencsém magamat bemutatni, én B. F. vagyok, E. városának polgármestere.

A bácsi befedte szemeit, mint kivel a rossz lelkek ingerkednek.

– Ön egy hozzám intézett levelében azt írta, hogy: „sem frakkja, sem nadrágja, sem topánja, sem magastetejű kalapja”; íme, rendelkezésére áll most önnek minden, választhat belőle, sőt meglehetősen nagy zsebeket is csináltattam rajok, hogy a Bécsbe menetel ellen leendő kifogásainak helye legyen.

– És ki bízta meg önt, – kiáltá most, neki tüzesedve a bácsi, – hogy nekem, mint iskolás gyerekek, ruhát csináltasson? Én tiltakozom mindenféle, kontózás ellen, tiltakozom minden erőszakoskodás ellen, én vagyok a ki vagyok, én Bezsédői Bezdői Mátyás vagyok.

– Egy pillanatig sem kételkedünk benne, sőt nagyon örülünk rajta, hogy uraságodhoz személyesen is lehetett szerencsénk; kérjük azonban el nem fecsérelni az időt, egy óra múlva

indulunk Bécsbe, addig szedje rendbe magát uraságod.

Most pattant el a kartács.

– Bécsbe? és ki mondja azt nekem, hogy egy óra múlva indulunk Bécsbe? Kicsoda az az úrnak? Ki beszél itt mások nevében, plane az én nevemben? Hol a meghatalmazás tőlem? Mutassa meg, a ki az én nevemben akar beszélni! Hát Szibériában vagyunk, a muszka nemcsak elcsigázott, de magáévá is tett bennünket? Hát hol a törvény, vagy ha törvény nincs, hol az istennyila, hogy sorba verjen agyon benneteket?

Míg urambátyám teljes erejéből henczegett, addig három hajdú szépcsendeszen belépett, és állást foglalt a bácsi mellett.

– Még egyszer kijelentem, – kiáltá Bezdői, – hogy én semmiféle frakkot fel nem húzok, hogy Bécsbe nem megyek, hogy Bach miniszternek nem gratulálok, ott füljön meg a hol van, minden pereputtyostól együtt!

A polgármester most intett a három hajdúnak, és urambátyám egyszerre három oldalról lett megragadva.

– Kérjük szépen, ne tessék nagyon mozogni, mert ha már egyszer az ítélet ki van mondva, azt többé vissza nem vonhatja senki.

Szegény bácsi, hirtelenében nem tudta, mit csináljon; darabig dülekedett a hajdúkkal, végre dühösen a polgármester felé fordulva, kiáltá:

– Tiltakozom az ellen, hogy a polgármester ítéletet mondhasson. A polgármesterhez nem tartozik egyéb a közigazgatásnál, ott tartsa tehát orrát, a hova rendelve van. Ezennel óvást teszek minden törvénytelen beavatkozás ellen, és most: – kiáltá, egy székre dobva magát, – most csináljatok velem, a mit akartok; öljetek meg, nyúzzatok meg, egyetek meg, majd rákerül még a sor a ti bőrötökre is.

A három hajdú most hozzáfogott a bácsi vetkeztetéséhez és öltöztetéséhez, s a mint ő maga beszélte, nem nyúlt még csak egy gombhoz sem. A nadrágba úgy rázták bele mint egy zsákba, s a frakkot úgy húzták rá mint egy keztyűt.

Egy félóra alatt felöltöztették.

Ekkor tudtára adta a polgármester, hogy most már levetközhetnek, ha akar, s hogy nem akartak egyebet látni, mint azt. jól áll-e rajta a francia szabású ruha? s hogy tökéletesen meg vannak vele elégedve. Nagy kár, hogy úgy ragaszkodik régi slendrián öltözetéhez, mert ebben így sokkal, de sokkal nobelabbul néz ki. Meglátja, hogy mily furorét fog csinálni Bécsben.

Sok volna elbeszélni az irtózást, melylyel urambátyám ez új viselet iránt viseltetett, de mert nem tehetett mást, alkalmazni kellett magát sorsához.

Maga beszélte már ő ezt el, persze hogy nevetve. Mi, a hallgatóság, képviseltük a hajdúkat, s hol egyikünket, hol a másikunkat ugyancsak jól oldalba taszított, midőn mutatta, mint bánt a hajdúkkal, ha úgy suttyomban szert tehetett reá.

Harmadnapra csakugyan Bécs falai közt találta magát.

XIX.

Egy csomó frakkos és magastetejű kalapos basztard úgy megsétálgatott Bécsben a Práteren, hogy még. A ki látta, az ugyan megnézte őket, menés, mozgás egészen elütött a ruházattól; s hozzá bozontos szakállak, kifent bajuszok; na ugyan elégtelenítették a frakkot, és viszont. Az az egy mégis dicséretükre vált: hogy a frakkot nem hátul gombolták be, s nem előre vették lebbentyűjét, ami azzal a czél-nélküli furcsa szabású öltözetel könnyen megtörténhetett volna.

Ez a csomó ember az E. városi híres deputatio volt. Épen akkor volt ott egy másik küldöttség Debreczenből is, Csorba polgármester vezénylete alatt.

Annyi küldöttség még nem igen mutogatta magát Bécsben, mint a Bach-korszak alatt. Nagy úr volt akkor a birodalmi főváros, s a sok trehány gyáva, haszonleső, képmutató Bach-hivatalnokok mindig találtak maguknak alkalmat, hogy a városok vagy kerületek költségén felmehessenek mellüket verni a miniszterek elé, és kigörnyedezni egy kóczos szalagot a gomblyukba, hogy aztán pöffeszkedhessenek virslivel megtömött gyomrukot haza vive, az őket undorral néző magyar emberek előtt. Nem bírjuk eléggé mondani: hogy mily szép kis világ volt az. Soha annyi csillagot mint akkor!

Bach miniszternek még az a bolond gondolat is agyába tévedt: hogy a cseh bogarakat magyar öltözetbe bujtassa. Minden valódi Bach-vitéznek kötelességévé tétetett aransujtásos magyar ruhát csináltatni magának, kalpaggal, s a kalpagra megnyúzott fekete kakastollat biggyeszteni, minőt őseink legnagyobb kinszenvedéseik közepett sem bírtak volna kikeseregni magukból. íme Bach a magyar öltözetet is bachosította.

Látni kellett aztán azt a népet, midőn ünnepnapok alkalmával kifente „magát, s vékony gyertyaszál lábszárakon, hogy valamirevaló ember nem mert volna a szomszédba elmenni rajta, baktatott a dandár előtt ballagó főnök után. Hol egyiknek csuklott meg a térde, hol a másiknak, azt hitte, a ki az inak gyenge mivoltát nem ismerte, hogy a köszvény rángatja őket.

Aztán annyi gögöt, a mennyit magukkal hordtak! Azt gondolta mindenik, hogy meg van nyergelve a csillag, melyet nyakán czipel, s hogy azon lovagol, olyan kényesen tekingetett le a magasból, az egyenruhanélküli emberekre.

Szegény gyatra inya-binya népség! Mégis jó, hogy elpusztította őket a ragya.

E. város polgármestere, noha neki az ördög sem parancsolta, mert nem tartozott a reguláris Bach-huszárok glédájába, lévén csak olyan városi kóficz, – mégis csináltatott magának uniformist, még pedig bársonyból, s olyan hat darab aranycsillagot kényszerítettett gallérjára ragadni, mint az öklöm, a mi pedig jó nagy.

Milyen boldog volt az alatt a bársony alatt a lelkem, folytonosan mosolygott mint a tótrózsa; feszes, aransujtásos kordován csizmácskájában mikor lépegetett, az apjának sem hitte volna el, hogy ő valaha nőszabó volt, s az asszonyságokra, kiknek azelőtt csipejét méregette, olyan délczeg pillantásokat vetett, hogy szinte öröm volt nézni.

Ő polgármestersége volt tehát most az, ki a frakkos bandérium előtt lépegetett a lehető

legnagyobb meglepedéssel, s egy arany kereszt, hűséges espionkodásaért kapott érdemjel, ott fityegett domború gyomra felett mintegy kifaragott sárgarépa-részlet.

Mentek, mentek, mendegéltek. A bécsiek szétmeresztett ocularés szemmel bámulták, és tátott szájjal nevték őket: „Nézzétek, ilyen bolondot csinál magából a magyar!”

Nem volt igazuk. Jósántából nem ment oda egy sem, láttuk urambátyámat is, hogy mint rázták bele a nadrágba.

Apropos urambátyám! Bizony majd meg is feledkeztünk róla, ott volt pedig ő is. Emberről csinálva nevetségesebb karikatúrát még nem láttunk. Jobban félt ruhájától mint ördög a tömjéntől, s mindenféleképpen úgy akarta magát összehúzni: hogy a ruha ne érjen hozzá. Ezen akarata persze hogy nem ment teljesezésbe, de nagyon megkínózta szegényt.

Félve mozgott, félve lépett. Blondin a Niagara felett sokkal kényelmesebb utat tett egy szál kötélén, mint Matyi bácsi Bécs utcáin. Mind elmaradozott társaitól, mintha el akart volna szökni, de a schuszerinasok, mint a szekértől elmaradt csikót, gúnynyal és hahotával a többi után űzték.

Csak nem igen kívánczozott Bécsbe, s most benne lévén, úgy érezte magát, mint eger a csapdában: mindenütt szeretett volna lenni, csak ott nem. Attól is egészen elment a kedve, hogy a császárt meglátogassa, ezen kedve pedig leginkább azért ment el, mert a császárt nagyon udvarias embernek festették le előtte, s biztatták, hogy csak menjen, és béküljön ki vele. – „Az már egész birodalmaért sem teszem!” – kiáltá urambátyám, – „el lehetünk mi egymás nélkül!”

Végre elértek a Bach miniszter szállásáig.

A kapuban egy ember állt maskara-ruhában kétvégű kalap alatt, mely keresztbe volt téve fején, mintha létrát akart volna hordani valami sűrű erdőben a palócokkal. Kezében egy nagy istenadta ezüst fejű füttykőst tartott, s frakkja széle négy ujjnyira volt beszegve ezüstös papirossal.

Kék frakk, fehér mellény, sárga nadrág harisnyába húzva: ugyan miféle állathoz hasonlított?

Polgármester úr ez emberi tekintélyhez lépve valamit kotyogott vele németül, aztán intett a bandériumnak: hogy kövesse. Bezzeg urambátyám iszkolt társai után, mert tartott tőle: hogy ha az a nagy német hátba találja vágni azzal a nagy bunkóssal, bizonyosan hasra esik.

Széles szőnyeggel bevont lépcsőzeten haladtak fel, valamennyi ajtó megnyílt előttük, mintha titkos rugón járt volna, nagy volt a csend, s urambátyám elátkozott várról kezdett gondolkozni.

Egyszer csak valamennyien megálltak egy ember előtt.

A polgármester kezdte homlokát a föld felé billegetetni, behúzni teste első részét, s integetni az emberi két részszel előre és hátra.

Látván ezt a deputáció, hasonlóképen cselekedett, egyik mint a másik elkezdte himbálni magát, csak urambátyám maradt bizonyos behorpadt állásban, mintha hascsikarást kapott volna: szerencsére nem látta meg az inas, mert alátett volna valamit.

A polgári díszlevél, vagyis díszpolgári levél ott volt a frakkba bujtatott városi ajtónállónak hóna alatt, ki is nagy tisztelettel, mint a talmudot, most két kézre vette, s bársonykötésű minőségét oda tartotta Bach miniszter elé.

A polgármester egyet-kettőt köhintett, végre ráakadt a hangra, melyet izzasztó kinszenvedések közt keresett, aztán így szólt.

„Nagyméltóságú miniszter; kegyelmes urunk!” és itt mondókáját németre változtatta.

Elmondta ugyanis: hogy E. város népe nem tud hova lenni a lelkesedéstől, melyet ő excellentiája bölcsesége iránt érez, hogy a szopós gyermektől a legnagyobb vénekig minden kebelben hála buzog, s hogy másként ezen óriási irtóztató hálát nem bírták kifejezni, mint hogy ő nagyméltóságát E. városi tiszteletbeli burgernek megválasztották.

Bach nem volt bolond, tehát nem hitte el, amit a polgármester hebegett, miután nagyon jól

ismerte a népszerűség azon gyártását, melynek korszakát ő alkotta meg, – de azért tetszett neki a szolgálai meghunnyászkodás, mi tervének egyik diadalát jelezte, s ha minden magyar ember olyan lett volna, mint a polgármester úr, – dicsőségre is vitte volna

Jól tudta ő, hogy a deputatio vagy szemén szedett speculansokból, vagy Bécsig erőltetett emberekből áll, de azért mégis csak bevette a hízélgést, és még jól is esett neki.

Ilyen az ember. Elmegy egy festőhöz, olyan csúnya mint Lucifer, s ha az angyalnak festi: örül neki a gyámoltalan.

Bach miniszter okos ember volt, tehát nem volt számár. O bölcsen tudta, hogy rendszerével nincs, nem lehet megelégedve a nép, de azért mégis csak megtett mindent, hogy az rá vigyorogjon, mint tüzesvassal ellátott állatszelistőre az orosz lány.

Az egész Bach-rendszer nem volt egyéb kaliczkánál, míg a rácsozat el nem kopott, míg a nemes vad nem látott nyilast, hogy megszabaduljon, addig túrt Ezt a miniszternek kellett tudnia: kellett tudnia, hogy e végsőig csigázott erőszak elpattan, s hogy minden forgács, mely a kaliczka kiegészítő részeül szolgál: széthull, de mit gondolt ő azzal? Volt néző, és fizető közönség, s addig, a meddig a hajmeresztő komédia tartott, a dominus rakta zsebre, amit lehetett, s most, ha feje tetejére áll is a birodalom, ő lábát lógáza búbánat nélkül éldegél a romlás szélén. Da habts es!

Ilyen az absolutismus. Soha sem jár a maga lábán, háton hordja egypár ember, s ha az elbukik, feltápászkodik a mások hátára. Mindaddig, míg a magát hordoztatónak van fizetnivalója, talál embert, ki aláadja magát, – de ha kifogyott, akkor kampecz.

Hogy Bach uram orra bukott, csak annak köszönheti, mert már övig járt a hínárban, s ha a könyörülő Isten nem könyörült volna azon, a ki hátán ült, bizonyosan elsülyed; de mégis inkább a teherhordót semmisítette meg s ütötte a hasraesésig nyakon, mint a zsákot, melyet már annyiféle malomba hordtak, és annyiféleképen örölték meg tartalmát: hogy csodák csodája, miként valóban péppé nem változott.

A polgármester beszédje után előállt a janitor és háromszáz forint évi fizetésért kopogó kebel kísérete mellett átnyújtotta a diplomát. Bánta is ő a többit, örült, hogy a sokat zaklatott város költségén Bécsset megláthatta és virslit ehetett.

Bach uram nagyon jól tudja, hogy e bársonyos könyvet a polgármester csináltatta számára, a polgármesteré volt tehát az érdem.

Olyan összetoldozott-foldozott köpönyeg nincs a világon, melyet a Bach-korszakhoz lehetne hasonlítani. A rongyos birodalomra reálapult folt úgy eltakarta egymást, s az öltéseket, hogy a művészet kóczmadzaggal összeférczelt titkát már csak akkor lehetett kitanulmányozni, midőn a foltok leszakadoztak. A fő-fő folt maga Bach volt, s a többi apróság: hivatalnokai.

E. város polgármestere már tett annyi érdemet, hogy a foltok közé soroztathatta magát.

A ki leghátul állt, legjobban meghúzta, és legroszabbul érezte magát: az urambátyám*^ volt. Azt hitte volna, a ki látta, hogy a földet nézi, pedig sandítva azon gyönyörű mákvirágot vizsgálta, melyet amaz új tudományos nyelven Bachnak hívtak.

„Ez tehát az az ember, ki egy birodalom sorsát forgatja ujjai körül, ki páczot csinált a nemzetek számára, hogy Ausztria által megemészthetők legyenek. Ez az az ember, kit tizenhárom élű esze oly polczra emelt, honnan minden fessességet mellőzve néphóhér lehet. Ez az az ember, kinek az uralkodó jobban hisz mint millióknak, kik a maguk javát mégis csak legjobban értik. Ez az az ember, a ki be akarja bizonyítani: mint lehet csinálni fából vaskarikát. Szóval ez a legnagyobb okos bolond egész Európában; okos, mert érti a maga javát, de bolond, mert azt hiszi, hogy képes sarkából kifordítani a világot.”

Ilyen és nem ilyen gondolatok közt vizsgálta urambátyám Bach nagyuramat, s bár még életében senkinek sem óhajtotta halálát, ezt a bogarat szerette volna elpusztítani.

A miniszter átvéve a díszpolgári levelet, nagyon megköszönte, s Ígérte: hogy „ezután is mint eddig, minden erejéből azon fog igyekezni, hogy a bátor és lovagias magyar nemzetnek

minél több szolgálatot tehesen, különösen pedig E. városnak; ezt a várost most már úgy tekinti mint otthonát, mert magát derék polgárai közé sorozhatja.”

„Az Isten ne engedje, hogy ígéretedet beválthasd, – dörmögte urambátyám, – csak inkább hadd jöjjön még egyszer vissza a török.”

Bach miniszter aztán karonfogta a polgármestert, – ki azt hitte, hogy most már csakugyan a mennyországba utazik, – s egy ablakmélyedésbe vezetve őt, bizalmasan beszélgetett vele néhány perczig.

Ah te miniszteri beszélgetés, te kegyes leereszkedő mosoly, te megbecsülhetetlen nagyúri gratia! Sok ember van, ki egy perez alatt jobban meghízik ily magas bizalomtól, mint a legjobb kukoriczától három hónap alatt a legjobb mangolicza, rettenetes nagy kár tehát: hogy az ily emberek nem válnak sertéseké, mert nagyon sok miniszter, mint sertéshizlaló, sokkal nagyobb javára válnék az országnak, mint népnúzósi szerepét folytatva.

Miután a kedves, a dicső Bach miniszter, szolgálja az Urnak és az ördögnek egyaránt, hasonnemű, de alsóbbbrangú szolgálélekké értekezett volna, a tisztelt gyülekezethez fordult, s Istentől nem tudni mi célra nyert édes mosolylyal monda:

„Magyarország nem sokára azon szerencsében fog részesülni, hogy ő Felsége által meglátogatatik. Reménylem ez kedves hír önökre nézve, miután világszerte ismeretes a hűség, melylyel a magyar uralkodója iránt minden időben viseltetett, annál is inkább: mert első Ferencz József Ausztria felséges uralkodója egyik utódja a magyarok szívében örökké bennélő Maria Teréziának, kit a nép mondhatni imádott. Nem csalatkozom ha azt hiszem: hogy ő Felsége a fogadtatással, melyben országszerte részesülni fog, meg lesz elégedve, mert itt az idő, hogy a nép és uralkodó megértse ezt s összefogott erővel törekedjék saját jobblétét elősegíteni. Felkérem önöket, hogy részükről kövessenek el mindent, hogy a nép Ő Felségét lelkesen fogadja, mert csak úgy lehet a kitűzött céljig eljutni, ha az ország szívélyessége a jóakaratról meg fogja győzni uralkodóját.”

E szavak után Bach miniszter urambátyámhoz fordult, sőt, mint azelőtt a polgármestert, karon fogva az ablak mélyedésébe vezette.

Urambátyámat kezdte rázni a hideg, s fogait oly sebesen vaczogtatta össze, mintha virblizett volna. „Ne kísérts sátán” – gondolta magában, – „ne kísértsd az igaz Istent, kinek én hive vagyok.”

– Ön, – monda urambátyámnak halkán, az ablak mélyedésében Bach miniszter, – amint hallom sokat szenvedett hazájaért. Én igen tudom a honfíúi erényeket becsülni, az egyik legszebb erénye a férfinak. Szeretni a hazát minden embernek kötelessége, szeretem én is, és minden perczen meg tudnék halni érte. Sajnos, Európában úgy vannak alakulva a körülmények: hogy igen gyakran legmélyebb meggyőződésünk ellenére kell cselekednünk. A kormánynak Argus-szemekkel kell vigyázni mindenre, különösen pedig törekedni azon: hogy a közbéke meg ne háboríttassák, mert a legkisebb szikra is nagy tüzet okozhat néha. Mindenfelé szigort kell alkalmaznunk, s gyakran fájdalommal látjuk, hogy e szigornak jó hazafiak és becsületes derék emberek, kik vigyázatlanágból csendháborítást követtek el, vagy úgy nyilatkoztak, hogy a kedélyekre a nyilatkozat izgatólag hatott: áldozatul esnek. Nem tehetünk róla, hogy a példa tanítson, ezt úgy kell tennünk. Ön meg lehet győződve, hogy Magyarország boldogítását illetőleg a kormány mindent el fog követni, s elkövetett mindent eddig is. Reményelem, a jóakarát, mely a kormány részéről önök iránt tápláltatik, sok hazafival, s a többi közt önnel is, feledtetni fogja a sérelmeket, melyek kényszerűségből elkövetettek, s hogy kibékülve velünk azon fognak működni önök is, hogy minél kevesebb nehézséggel kelljen küzdenünk.”

Míg a miniszter beszélt, addig urambátyámmal forgott a szoba mint egy bűvös kép, s egymásután merültek fel előtte a kínszenvedések, melyeket kiszabadulása óta átélt. A szó csomóstól rohant torkának, s annyira megszorult, hogy a miniszter beszédjére egy szót sem tudott felelni.

„Soha sem tudom megbocsátani magamnak” – monda e tény elbeszélése alkalmával, – hogy ki nem mondtam mindent, a mi szívemen – feküdt.”

Bach miniszter urambátyámnak e hallgatását nem tudta mire magyarázni.

– Jól elmondott neki mindent? – kérdé a tolmácsoló polgármestertől.

– Egy szóig.

A miniszter megfogta urambátyám kezét.

– Ígérje meg ön nekem: hogy bandériumot fog vezetni, ha Ő Felsége vidéküket meglátogatja.

Matyi bácsi ismét nem felelt semmit.

– En kiviszem azt, – monda Bach, – hogy ön érdemjelet fog kapni. Tyhü a ki pátere van! ettől ijedt meg csak egyszer Bezdői Mátyás.

– Mit mondott a miniszter úr? – kérdé a polgármestertől.

A kérdett savanyu arcot vágva, – mert nem igen szerette, hogy a miniszter érdemjelek osztogatásában oly igen bőkezű, veszítvén az által a polgármester érdemjelének értéke sokat, – felelé:

– A miniszter úr oly kegyes, miként megígéri önnek: hogy az esetben, ha császár ő felségének körútja alkalmával bandériumot fog vezetni, érdemének elismerésül kieszközli, hogy érdemjellel jutalmaztassák ön.

– Isten ments meg! – kiáltá urambátyám, – mit mondanának otthonn? ujjal mutogatna reám minden ember: Nézzétek csak, ez is eladta magát a németnek! Köszönön szépen a miniszter úr szívességét, de nem akarok részesülni benne.

Bach mosolyogva veregette meg a Bezdői vállát, midőn a polgármester megmagyarázta a feleletet:

– Ejnye be csökönyös ember ön, na de majd meglágyítja az idő.

E szavak után a miniszter meghajtotta magát, és a küldöttség eltávozott.¹⁰

Ilyen dolgok is történtek Bach ő excellentiájának uralkodása alatt. Oly kormányrendszer, melyben egy miniszter még arra is ráadja fejét, hogy igénytelen magánembereket vegyen körül, hogy urának, a császárnak, kit bűvészi játékok által mindenféle módon meg akart vakítani, szemefényét elvehesse.

Az ilyen apróságok igen gyakran megmagyarázzák a nagy államok belső szerkezetét. Bach miniszter egyedül azon volt, hogy az uralkodót elámítsa, hogy miniszteri székében minél tovább megmaradhasson, és szedhesse az epret. Ha leköszönése, vagy köszöntetése által azonnal fejelágyára állt volna a birodalom, ő ugyan nem igen érzett volna nagyszívűben valami nagy keserűséget; szerencse volt azonban e megátkozott államra nézve: hogy már nem állhatott jobban fejelágyára, mint ahogy állt.

Most mint mindig absolutisticus rendszer alatt a miniszterek gyakorolták és gyakorolják a legnagyobb önkényt. Mint egy ménest adják kezébe a népet: „tanítsd be, hogy jó hátság és kocsi való lovakkal szolgáljon.” – Kinek?.....

Lehetetlen, hogy ez az Isten akarata volna; ez a népek bárgyúsága, és a népvezéreknek, sok esetben, akasztófáralósága. Az önérdék ha fülön kaparít valakit, ki a nép élén áll, azt a népet birtok-ívére biztosan felírhatja az ördög.

A nép rendszeren le szokta főzni magamagát. Az általános néptestben még él a becsületes lélek, de egyesek testében ez már nagyon ritka valami. Kit most becsületesnek tart a világ, azelőtt talán megégette volna. A becsületes nép tehát hisz, de ha úgy ismerné a szavak jelentőségét, mint a hogy ismeri a nép egyes tagja saját magát, akkor tudná meg hányat ütött az óra és nem hinne még az arkangyaloknak sem.

Nem jó ha nagyon hisz és mindenkinek hisz; nem jó ha semmit sem hisz, és senkinek sem hisz. Első esetben lefőzetik, a második esetben sohasem lesz felvilágosítva. Higyjen tehát, de csak olyannak, ki minden tekintetben letette már a tűz-próbát, és tizenhárompróbás hazafi.

Én sohasem mondanám a népnek, bármint meg volnék is győződve mély belátásom felől: hogy nekem higgyen. Én magamnak sem hiszek, politikai tekintetben nem vagyok senki. Nem álltam ki semmiféle kísértetet, szenvedést, nyomort elvemért, s így még nem állíthatok határozottan semmit: idő kell ahhoz, idő legyen a tanú, hogy valakit szilárd hazafinak mondassunk.

Ha a nép ki fogja tudni választani emberét, nem félhet, hogy még egyszer oly nyavalygós rendszert sózzanak reá, mint a Bach-rendszer volt, – de ha a követválasztások alkalmával nem eszének, de torkának adja a választási jogot: el fog ülni újra.

XX.

A ki épen olyan nagyon sóhajtozik a nagyságos címzettetés után, az legyen szíves térdre bukni, és kérni, könyörögni a felséges Istenhez, ki a Bach-korszak szabályai szerint, nem egyenlőséget, egyenlő emberiséget, de nagyságos, méltóságos, és ki tudja még miféle ságos népséget teremtett, hogy ama gyönyörűséges címjárdányos időt hozza vissza.

Melyik becsületes polgárnak jutott volna eszébe a Bach-korszak nélkül, hogy magát tekintetes-uraztassa? melyik kereskedőnének: hogy magát nagyságnak címeztesse? és melyik kurta nemes kisbugyellárisu nagy úrhatnám tökölkónak: hogy magát nagyságos-uraztassa?

Ez a fekélyes, orrát a magasba emelő, arcfintorgató, kórság, egyedül Bach uram minisztersége alatt csehkelnereztetett Magyarországra, lévén azon jó urak a magastetejű kalap alatt annyira elragadtatva bureaubá áttéteményeztetésük által: hogy nem tudván repkedő örömüknek másként emelkedő kifejezést adni, a nagyságos címek mennyországnak telekkönyvébe kebeleztették be magukat, s így jutottak talajra, ha igaz?

Tekintetes, Nemes, Nemzetes, és Vitézlő

¹⁰ Hasonló eset történt K lyi pestmegyei birtokossal.

Nagyidai Jay Mihály urnák

N. N. Tekintetes vármegye tekintetes főszolgabírájának illő respectussal.

Ilyenféle címek jártak 48 előtt, ha épen rövid akart lenni az ember; a hosszú címnek kevés volt egy levélboríték teriméje. Negyvennyolcz után a Bach-korszak alatt e cím elegánsan megrövidült: p. o.

„Nagyságos kutyabőri Nemes Ádám cs. k. írnok úrnak; vagy

„Tekintetes Kutyaháti Dorong Péter cs. k. kutyapeczér úrnak stb.

A cím tehát a mennyivel rövidebb, annyival nagyobb lett, mert az írnok nagyságosnak, a kutyapeczér pedig kicsinységének tudatában tekintetesnek, vagy ha épen nagyon megszállta a szerénység: nemzetesnek címezte magát, mint azt Roth pesti gyepmester tévé vala.

A Bach-korszak – az okos szamarak aranykora volt, – nagy füleit frakkja zsebébe dugta az ember, s helyette ismertetőjelül a nagyságos titulust használta. Megvolt azonban annak is a maga haszna, u kereskedő egy rőf posztóval, a kofa egy fél font juhhússal, a vendéglős egy adag bablevessel többet adott neki kontóra, mint a nagyságos cím híjával tette volna; gondolván: egy nagyságos úr csak nem fog elszökni vele. Nem is igen szökött el, de ha a bableves rovása nagyon megszorodott, vitt egy egetverő címezzel ellátott hosszú istenverte instáncziát, azt benyújtotta bukott morva számtartóból lett főnökének, s a kereskedő, kofa és vendéglős szemének keserves könyhullatásai közt szépen elexpediáltatta magát azon városból, melyhez sem születésénél, sem hazafiságánál, sem becsületénél fogva nem volt kötve, és ment, egy rőffel, egy félfont hússal, egy adag bablevessel kontóra többet venni nagyságos címével más valami kisvárosba.

Így utazta be fél Magyarországot a nagyságos úr, üzettetve és kergettetve mindenütt a hitelezők által, s mire fülön ragadhatták volna, épen az ország határához ért: honnan aztán az októberi diploma egy rúgással segített rajta, úgy hogy a dominust, ki pemetesoványossággal hagyta el Csaszlaút, – haza esvén, – majd agyonbámulták polgártársai, úgy meghízott, s azóta még mindig hajából él: ha meg nem halt.

Akadtt azonban a sok jött-ment közt egy-egy becsületes ember is, például Csizmik mindenütt csalta a bölcs Bach-kormányt, a hol csak szerét tehetette.

Hja polgártársak: akkor azt tartottuk becsületes embernek, a ki a kormányt csalta, mert bizonyosan hasznót tett vele a népnek.

Ez a Csizmik pénzügybiztos, volt, és áldották nyomát mindenütt, a merre csak járt; mert tisztességes borraivalóért főzhetett Samu zsidó annyi pálinkát, a mennyi neki tetszett, és egy hold helyett három holdnyi területen természetelt dohányt Márton gazda, eladhatván annak, a kinek akarta. A komiszárius persze egyetértett valamennyi alsóbbrendű pénzügyczal, és osztozott velük illendőképen; a ki keze alá került, azt okvetlen becsületes emberré dressirozta, vagy túladott rajta, mielőtt nyomára jöhetett volna az államot csaló titoknak.

Ez a biztos néhány év alatt úgy megszédte magát tisztességes keresettel: hogy mire a kerületi pénzügy-tanács szeméről a hályog elkezdett tisztulni, Csizmik meghajtotta magát, s még csak nyugdíjért sem esedezvén kereket oldott, illa berek, nádak erek, arra tartván, merre legszelesebb volt az út előtte.

Ilyen derék becsületes ember nem csak egy találkozhatott, áldván azon ostoba Bach-rendszert, – mely alatt oly gyönyörűségesen lehet lopni, hogy valóságos bolondnak nézték azt, a ki nem tette.

Azok a községi jegyző urak, kik meg birván barátkozni a kor szellemével, egy kicsinyt hunczfutokká lettek, csinálhattak maguknak hatost: quantum satis.

Már előbb, egy jelenetnél megemlítettük a jegyző urak gazdálkodását, s most egy egyenesen arra vonatkozó példát hozunk elő.

Sz . . . községben lakott, s még most is lakik egy szegény zsidó, kit az Isten nem áldott meg fajának pénztkereső geniálitásával, bár csalni nagyon szeretne, ha tudna, de annyira bárgyú, hogy a falu közvéleménye Ökör tiszteletbeli névvel ruházta fel.

Ökör zsidó nem bírt Sz.-községben egyébbel: mint egy feleséggel, egy csomó gyerekkel, s két irtóztató nagy meztelen lábbal, ritkán áldván meg őt annyira a szerencse, hogy csizmát húzhatott volna. Komája volt a korcsmáros, ki néha bízott reá olyas elvégezni valót, mihez nem kellett sok ész, – mint például elmenni valamelyik tanyára s onnan a korcsmáros által megvett bőröket a faluba czepelni. Krumplinál kövérebb eledelt ritkán evett szegény Ökör, de azért mégis meglehetősen erővel bírt.

Boldognak boldogtalannak fizetni kell az adót, akár van miből, akár nincs, különben elviszik ágyát s holmicskáját, és mehet fejjel a falnak, ha éppen agyon akarja magát verni.

A mint mondtuk, ennek az ágról szakadt szegény zsidónak nem volt semmije; azaz kevesebbje volt annál: feleségét, és gyermekeit ideértvén, – de adót azért fizetnie kellett.

Annak, a kinek nincs, nagyon sok pénz egy hatos is. Ökör csak tűrte, csak tűrte, hogy adóján felül minden évnegyedben még az adómegintési czéduláért is egy-egy hatost kell fizetni, noha sohsem késett el a fizetéssel.

Egyszer valami okosabb zsidó vetődött hozzá, éppen akkor, midőn Ökör a felesleges hatosért bozsékolt volna.

- De hát elkéstél a fizetéssel? – kérdezé a zsidó.
- Dehogy késtem, hiszen még csak ma telik le a negyed.
- És a megintőczédulát mikor kaptad?
- Reggel.

– Na hát csak szépen szedd össze a fizetnivaló összeget, menj vele a jegyzőhöz, tedd asztalára, s mondd, hogy írja bele a könyvbe. Hatost ne fizess neki.

– De ha muszáj.

– Ah né dehogy muszáj! Ha nem akarja felvenni a pénzt, vedd fel te, hozd vissza, és add föl a jegyzőt a fő-adószedőbiztosnak.

Ökör, mert egy hatos volt szóban, hajtott a jó tanácsra, s elment a jegyzőhöz a járandó adóösszeget lefizetni.

A jegyző, mint délután rendesen, részeg volt most is:

- Na Ökör, hát mit hoztál?
- Az adót hoztam meg, jegyző uram.
- Fizesd le.

Ökör az asztalra rakta pénzét.

A jegyző egy nagyot pislantva kérdé:

- Ez az adó?
- Igenis, jegyző uram.
- Hát a hatos hol van?
- Kérem alássan még nem telt le a fizetési terminus.

– Ejnye a zsidó mindenét az apádnak, hát te jobban tudod mint én! – Paff egy pofon balról, paff egy pofon jobbról; ne neked Ökör, te is kikaptad a magad részét, s most már segítségül híva a Messiást, ballaghatsz hazafelé.

Jegyző úr zsebre tette a pénzt, Ökörnek fejéhez vágta a könyvet, melybe nem irt semmit, és mindkettőt kitaszította az ajtón.

Az okos zsidó ezalatt az Ökör feleségével beszélgetett, s rettentő étvágygyal rágta befelé a vöröshagymát.

Egyszer csak megnyílik az ajtó s egy veresre püfölt arcz tolakodik be azon. Ki vagy te sírok öre?

– Ah váj mir! A jegyző elvette a pénzem, s a helyett, hogy a könyvbe írta volna, arcomra nyomta a pecsétet, mert nem fizettem meg neki a hatost.

– Fel kell adni.

Ökör hóna alá vett egy nagy darab kenyeret, s megindult a megyei székváros felé.

„Szegény zsidót be szánom,
Kicsiny neki a járom!”

Ha illetlen, de azért már megvan, és nagyon sokféle énekelik.

A ki Ökröt a nagy melegben, hóna alatt nagy darab kenyérral, nagy talpaival nehézkesen előretolakodni látta, okvetlen eszébe jutott e dal. Járom nem volt rajta, de annak lehetett tekinteni szegénységét.

Furcsán vagyunk mi keresztények ezzel a zsidó-vallású népdarabokkal, hol haragszunk rajok, hol pedig szánjuk őket. Ki ne szánná a szegény batyust, ki egypár forintnyi teher alatt, egypár krajczárnyi nyereségért majd megfullad, túr, szenved, nyomort és gúnyt, élete valódi martyrság, de azért nem csügged, és mert nem csügged: boldogul. Mily szükséges volna a zsidók természetéből belénk magyarokba egy kicsiny!

Előbb, mert a zsidók nagy részének bűneire gondoltam, talán kíméletlenül nyilatkoztam felülök, azóta azonban jobban meggondolván a dolgot, így okoskodom:

Egy nemzet, szétűzve, a társadalomból kiteszítva, megvettve, üldözve, kizárva minden polgári szabadalomból, elnyomva ostoba vallási előítéletek által, mégis élni akarva, nemzetiségéhez s üldözött vallásához fanaticusan ragaszkodván, – hogy magát fenntartsa, s üldözőinek erőlködése dacára létezhesék: mit tehet mást, mint megragadni a fenntartást biztosítható minden eszközt, és van-e hatalmasabb eszköz a pénznél?

Az elnyomottak hogy jó szívvel viseltessenek elnyomóik iránt, létezhetetlen örült kívánság. Ha a zsidó nemzet a keresztény népek, mint zsarnokai iránt, mély gyűlöletet táplál, az a természet rendes kifolyása, s minden áron igyekezett felemelkedni, és pedig annyira felemelkedni, hogy lábbal ne tiportassék; lehet-e az más: mint erény? s mert emelkedését előmozdító emeltyüre, mindenből kizárván, csak a pénzt találta hathatós eszköznek, annak bírására törekedett.

Ez az okoskodás megáll a maga lábán, míg a történelemre nem gondolunk; de: mióta a történelem zsidókról beszél, Krisztus születése előtt és azután: mindig telhetetlen kapzsi népnek festi, s még nem volt kereszténység, midőn huzavona csalásaik miatt Egyiptomból kiűzettek.

Igaz, hogy Egyiptomban szintén el voltak nyomva; de nem voltak, elnyomva Salamon alatt, s akkor sem csináltak egyebet, mint geschefteltek, úgy, hogy a jeruzsálemi templom építéséhez művészeket és munkásokat más nemzetektől kellett hozatni.

Itt nincs terünk arra, hogy e faj természetének fejtegetésébe bocsátkozzunk, csupán azért irtunk ennyit is, mert nem tudjuk: haragudjunk-e rajok, vagy mi az ördögöt érezzünk ez új polgártársakkal szemben? Na de erre majd megfelel az idő.

Ökör tehát betalpálván a megyei székvárosba, annak rendje és módja szerint, előadási képességéhez mérve, a főadóbiztos urnák elbeszélte az esetet. Főadóbiztos úr feltette okuláréját, és végignézte a jámbort. Nem talált rajta egy garasára értéket sem, mert szerencsétlenségére Ökör már a kenyeret is megette.

- Hm, hm, – monda biztos úr, – mikor kapta az intő-czédulát?
- Reggel hét órakor.
- És mikor fizette az utolsó ráta-adót?
- Azt tudom, hogy pontosan a határnapon.
- Talán egy félórával elkésett?
- Azt nem tudom, mert órám nincs.
- Persze hogy úgy lesz. Nem segíthetek a dolgon.

Szegény Ökörnek mit volt mit tennie, ismét hazafelé vonszolta szegénységének jármát.

Másnap a biztos úr azért mégis csak megérkezett, tartván inquisitiót nagyot, s kisütvén, hogy Ökör egy félórát csakugyan elkésett az adófizetéssel. Ergo a nótáriusnak volt igaza; és, mert a biztos úr napdíja 5, a kocsibér 4 frt, s az államot ez által, lévén a dolog egyedül

magánügy, károsítani nem lehet, – méltóztassék Ökörnek 9 forintnyi osztrák vörösbankót kiszurkolni, vagy dictum factum olyan executiót hoznak a nyakára, minőt vízözön óta még nem látott a világ, akkor is csak Noé lévén a nézhető egyetlen ember.

Ökröt ekkor megszállta a genialitás, mondván: – Ingatlan vagyonom nincs, csupán a birtok nélküli geschafft; ezen üzletnek fundus instructusa feleségem és gyermekeim, tessék exequálni.

A feleség nem volt szép, a zsidógyerek pedig mind rettentő éhes, s így mégis csak az állam vallotta kárát jegyző uram egyhatosnyi követelésének.¹¹

XXI.

Egy kis kitérés után forduljunk vissza a mi kedves bátyánkhoz; él-e még vagy meghalt? épen hozta-e haza bőrét Bécsből, vagy csakugyan eladta Bach miniszternek?

Ezt nem tehetjük fel róla, ő nem tartozott azon emberek közé, kik bőrüket el szokták adni még életükben, beszámolván vele az ördögnek.

Nem tetszett urambátyámnak sehogy sem a sor; kiszabadulása óta néhány hó alatt úgy kivették türelméből, hogy már ilyenképen kezdett gondolkozni:

„Vajjon nem jó lenne-e ismét valami csínyet elkövetni, hogy Josephstadtba visszavigyenek, s elcsukjanak ez elől a sok Bach-féreg elől, melyek mint a szúnyogok, alkalmatlanok, s apránként szívják az ember vérének.”

Ezt hazafelé vezető útjában gondolta, pedig még akkor nem is tudta, hogy mi történt otthon.

Nagy meglepetés várta Matyi bácsit, nagy, nagy, nagy!

Egy petákba mernénk fogadni, hogy eszeágába sincs az olvasónak, a mi ezalatt történt, de csak méltóztassék türelemmel lenni, a maga idejében rákerül a sor mindenre, addig pedig egy kis apertorium helyett beszéljük el, mit míveltek Jutka nénivel a finánczok?

Említettük-e vagy nem? bizony már nem jut eszünkbe, hogy a Bezdői padján egy hordó jóféle ó-dohánynak létezése fedeztetett fel. Örömeben ugrott a fináncz. A büntetéspénznek kilencz-tizedrésze az ő kéméjé, az állam csak tizedrészt rak zsebre, megtudván húzni az adófizetőket úgy is, a mennyire neki tetszik.

A dohány, mi a hordóban találtatott, 15 fontnyi lehetett; íratott is olyan jegyzőkönyv a legízletesebb fináncz írmódor szerint, hogy nem volt sem eleje, sem vége, sem füle, sem farka, de a 15 font nagy vastag betűkkel kiírva ott feketéllett minden sor betűi közt, kidomborodván, mint jámbor türelmes juhok közül a számár.

Ezen megfinánczolt otromba jegyzőkönyvnek az lett az eredménye, hogy Jutka néni berendelték a pénzügyigazgatóságához vagy kilenczszer, s alkudoztak vele a büntetéspénz felett, mintha a kofamesterséget évekig tanulmányozták volna.

Követelték eleintén minden font után 24 forint büntetés lefizetését, mi kerekszámban a 15 font után tett volna 360 vörös forintot, noha akkor még nehezen volt a papiros ilyen értékesen kipingálva.

Jutka néni úgy verte össze két kezét, mintha czintányérok lettek volna, s mennyre-földre esküdött, hogy ez mégis csak rettenetes dolog!

Denique a nagy finánczok ott az igazgatóságnál nem akartak engedni a 24 forintból egy fityinget sem, s ha Jutka néni lett volna oly jó bolond az egész összeget lefizetni, az államnak majd beszámították volna egy tizedrészét, vagy huszonnegyed-részét, és kis fináncz nagy fináncz osztozott volna a többiből.

Jutka néni kapta magát, hazament, józan esze szerint nem tehetvén okosabb dolgot.

Pár nap múlva ismét berendelték; szóval, a mint már említettük, berendelték egymástán kilenczszer, mindannyiszor rettenetesen ijesztgetvén, de mindannyiszor leengedvén a

¹¹ Hasonló eset történt Szóláton, Heves megyében.

büntetéséből valamicskét, úgyannyira, hogy a kilenczedik látogatás alkalmával a 360 forint 32 forintra olvadt le. Hogy még egyszer valahogy be ne rendeljék, Jutka néni e 32 forintnak lefizette felét, tehát 16 forintot, és a fináncz urak, csakhogy valamihez jussanak, megelégedtek azzal is.

A néni épen akkor tért vissza kilenczedik útjából, midőn Matyi bácsi Bécsből hazaérkezett, s a kapuban találkozáskor, keservesen összecsókolták egymást.

– Hát te hol jártál feleség?

A bácsi e kérdésre a néni elbeszélte mindent, elejétől kezdve végig, s elbeszélésével Bezdőit nem egyszer megnevettette.

– Fikkom adta asszonya! – kiáltá Matyi bácsi, – na azt még sem hittem volna, hogy valaha e felett a siralmas állapot felett is fogok nevetni. – És ha például a mint ők akarták, lefizetted volna a 360 forintot?

– Akkor most 347 forinttal szegényebbek volnánk.

– Hát nem valóságos kiszámított rablás ez? Hát illik egy kormánynak haramiává lenni, s kigondolni oly intézményeket, hogy alattvalóit martalék gyanánt foszthassa ki. Még ilyet nem tett a török sem! mit a török? Hiszen a török ehhez képest példányképe volt a becsületességnek. Ezt nevezzük aztán humánus kormánynak, a civilisatió elősegítőjének, minden rendelete egyedül a rablásra célozván, s azért tartja ezt a sok életterlen naplopót, hogy nádályokként számára életnedvétől megfoszszák a népet! Hát ez a kormány hivatása? Zsarolás, nyúzás, kínzás a kormány hivatása? Szépen vagyunk! A rend feletti intézkedés helyett zsványokkal árasztatott el az országot; de bezzeg majd lesz édes népem! kedves népem! hü népem! ha szorul a kapcza, és háborúra kerül a sor, – s ha fog akadni barom, ki e kormányért verekszik, az aztán megérdemli sorsát!

A nagy nevetésnek mégis csak az lett a vége, hogy urambátyám dühbe jött, és kifejezte magát úgy, amint hevenyében legjobban lehetett.

Még felét sem tudta annak, a mi azóta történt, de nem tudta maga Jutka néni sem, s hogy az olvasót valahogy meg ne kínozza a kíváncsiság, elkezdjük elbeszélését azon esetnek, mely a maga nemében csakugyan páratlan.

Emlékszik-e még az olvasó Bugyira és Bribicsekre? Ez a leggyönyörűbb két madár elbeszélésünk történetében. Említettük: hogy ez a két jóféle egymással valami úton és módon rokonságba keveredett, a zsák megtalálta foltját.

Bugyi tehát gyámja volt Ilonának, s oda vitte a dolgot: hogy a leány kedvesét, Kálmánt, katonának besorozták. Ekkor vetődött Bribicsek Debreczenbe.

Ilona vagyonos leány volt, s keze után nemcsak gézengúz Bach-hivatalnokok, de valódi emberek is vágytak.

Ki a Bach-korszak alatt már a világon volt, és gondolkozni tudott, az emlékezni fog rá: hogy akkoriban a Bach-hivatalnokok játszották a főszerepet. Dicséretünkre nehezen fog válni, hogy engedték, hogy beleegyeztünk, sőt hogy magunk is elősegítettük.

Egy háromcsillagos Bach-husár az Olymp istenei közé számíttatott s egy főnök semmiesetre sem volt kevesebb Jupiternél, csak úgy szórta a kétfejűsasos mennykőt, mintha ingyen kalapálta volna Vulkán; pedig a kontót nekünk kellett kifizetni.

Bribicsek főszolgabíró úr, aranygalléros hivatalnok volt, s ha az ég magassága történetesen fejéhez lett volna mérve, mindig a csillagok közt hordta volna pisze orrát.

Akkor egy kissé nagyobb dolog is volt ám szolgabíróvá lehetni, mint most; egy nagy torkú atyafi vagy alispány koma, és a szolgabíroság készen van. Akkor nem úgy ment, felülről nevezték ki az embert, arra pedig érdemeket kellett tenni: ha feljebbvalói előtt csúszni-mászni tudott, s azok iránt, kik tőle vártak valamit, gögös tudott lenni, megvolt a legnagyobb érdem; most ha a szolgabíró semmit sem tud: azzal is megelégszenek.

Bribicsekben nagyon is meg volt az említett érdem, ezt mindjárt legelső fellépte alkalmával láthattuk; Bugyi hasonlóképpen konyított valamit az ily érdemek felé, s így a két rokonérezelmű

szív valódi vonzalommal viseltetett egymás iránt.

Az, hogy Kálmán katonának soroztatott, nem történt minden számítás nélkül, Bugyi már akkor sejtett valamit az Ilona állapota felől, s ha közelebbről vizsgáljuk a dolgot, kedves rokonát ő maga rendelte oda.

„Az egy kissé furcsa állapot, ha apa nélkül kell az ifjúúrnak, vagy kisaszszonynak legelső látogatását megtenni ez árnyékvilágon;” ezt gondolta Bugyi, és számított reá, hogy Ilona sem fogja épen játéknak venni a dolgot; úgy egyezett tehát meg rokonával, hogy egy 10,000 forintból álló kerek összegecskéért, mely az Ilona vagyonából lesz kifizetendő, gyámleányát kezére játssza. Hatvan-hetvenezer forint örökség, és egy kis ripók: das geht an.

Erre persze holmi Bach-hivatalnokon kívül nem minden gyerek tudott volna ráállni, kettőjük közt azonban el lőn intézve a dolog.

Az Ilona nagynénje napról-napra megtette rendes látogatásait Bugyinéknál, könyörögvén neki: hogy Kálmánt szabadítsa ki a katonaságból; ami ugyan nem lett volna valami könnyű dolog, mert abban az időben senkit sem lehetett kiváltani. Bugyi ezt elő is adta érthetőképen.

Az idő múlt s kezdett repedezni a derékfűzű. A leány kétségbeesésével küzdött, halványodott, soványodott, s szerelme szenvedésén kívül még egy irtóztató rém állt előtte: a szegény.

A nagynéne látta, hogy két életre számít vigyorogva a halál, s eszközökre gondolt, hogy méregfogait kiverhesse.

Csak legalább a szegénytől menthetné meg Ilonát, a szerelem sebét az idő behegesztené talán.

Bugyi sokkal okosabb volt, mintsem hogy tanácsokat osztogatott volna; várta a húr végfeszülését.

XXII.

Matyi bácsi pöfökölt. Ha már Jutka néni oly keservesen megszenvedett azért a 15 font dohányért, hát csak illett, hogy Matyi bácsi magát az élvezetnek egészen átadva szívja ki a rezgyit.

– Hej szívem Jutka, ha te nem volnál, – (és a kenyér) lehetetlen volna megélni ebben a Bach-kórságos világban! de tudod hitestárs, mégis ha rád gondolok, bár a sors, mely ez élethez ragaszt, fekete, mint a kulimász, még sem akarok meghalni, gondolván: az én Jutkámmal majd csak megélek holtiglan. Jöjj ide feleség, adj a közé a sok keserűség közé egy édes csókot, ha már többedmagunkkal nem vagyunk is, ajkadról ne a legyek egyék le a czukrot.

Czupp, czupp! – olyan pattanós volt a csók, mintha csak a mézeshetekből maradt volna befőzött gyanánt.

- Hallod-e te édes feleségem Jutka?
- Hallom, Matyikám.

A bácsi most kinyújtózkodott, és nagy füstöt fújt szét a pipaszárból:

- Mikor láttad legutoljára Ilonát?
- Régen volt az, nehéz volna meghatározni az időt.
- Úgy hát nem tudsz semmit?
- Nem biz én. Talán valami nevezetes dolog adta magát elő?
- Babája lesz szegénynek.

Hát férjhez ment? Ejnye és még csak nem is tudatta velem. Matyi bácsi ismét nagy füstöt fújt.

– Férjhez ám.... itt azonban megakadt ajkán a szó, maga sem tudta, hogy mondja ki a többi.

– És kihez?

Bezdői vállat vonva monda :

– Hát kihez : az Istenhez.

– Meghalt?

– Azt már nem tette.

– De hogy beszélsz te most?

– Csak úgy, – lehet is ezt másként kimondani.

Jutka néni előtt csak most kezdett emelkedni a köd, s a mint a világosságot meglátta, mint a ki pinczéből jött ki, összerézzen.

– Nagy Isten! talán csak.....

– Igen igen, – monda Matyi bácsi, – úgy van a dolog.

– Rettenés! Gyalázat az egész családra nézve. El kell vetetni azzal a gazemberrel a ki....jaj jaj! ugyan minek is mondtad!

– Elvetetni? el ám, ha el nem vitték volna katonának.

Jutka néninek most már a szerencsés ifjú után kérdezősködni se jutott eszébe :

– El kell tehát vetetni mással ! – kiáltá becsületes felindulással.

– Ki az ördöggel?

– Tehát az ördöggel!

E pillanatban kopogtak az ajtón.

– Ki az? – kérdé egymásra tekintve a két hitestárs.

– Az ajtó megnyílt, egy férfi, s egy derékban széles hölgy lépett a szobába. A hölgy halvány volt, és a férfi mosolygott:

– Van szerencsém bemutatni nőmet! – gagyogá tört magyarsággal Bribicsek. Mint fejezzük ki az urambátyám és Jutka néni kétségbeesését :
Oh jesz! jesz!

UTÓSZÓ.

Polgártárs! – Egy forintért, daczára minden jóakaratunknak, nem írhattunk többet.

Elhagytuk urambátyámat legrettenetesebb helyzetének közepette, s örülünk, hogy mi magunk valahogy kivergődhettünk belőle.

A bácsi még csak ezután resonirozott keményen, s kedves új rokonának közbenjárása folytán annyira mégis vitte a dolgot, hogy becsukták újra; csak Schmerling alatt szabadult ki. Még jókor jött, hogy azon kornak szeretetrevalóságát is élvezhesse.

Isten velünk! Ki ellenünk?

Szabad népek valánk:

De mikor?

Kedves Polgártársak!

E könyv végén, ide nem tartozó ügyről kell szólnom, s kinek talán drága idejét reá nézve érdektelen olvasmányt rabolnám el, attól bocsánatot kérek; az idő azonban csak akkor drága, ha az különben is felhasználtatott volna, tehát akkor, midőn más egyebet csinálni nem tudtok, olvassátok el, a mi ittlent következik.

Lapom nincs, s így, habár tíz sort akarjak is közölni, a szerkesztők vagy szerkesztői személyzet kegyelmét vagyok kénytelen kikunyorálni, s mivel az embernek rossz tulajdonsága az: hogy magát rendesen okosabbnak tartja a másiknál, gyakran megtörténik, hogy az okosság öntudatával ellátott szerkesztő, vagy szerkesztői személy, nagyölcse épen azt törüli ki nyilatkozatunkból, mi nélkül aztán a nyilatkozatnak föle marad, de egyéb része nem.

Ez az én terem, az én papirosom, én fizetek a nyomtatásért, s így írhatok tetszésem szerint, nem szerkesztőre vagy újdondászra, de a nagy közönségre bízva: okos vagy oktalan dolgot írtam-e ?

A pártoknak ki róná föl vétkül azt, hogy a párt ügyének fentartása tekintetéből minden nem oda tartozó egyénnek hadat üzennek, s ha látják, hogy az, bármily csekély arányban is, de veszedelmes kezd lenni reájok nézve, minden után és minden áron oda törekednek, hogy azt értelmetlenné tegyék, inkább egyeseket, mint az ügyet kívánván veszélyeztetni, vagy épen feláldozni.

Személyem nem valami nagy politikai hatalmasság, mindazonáltal, míg csupán a szépirodalom színterén mozogtam, méltóztattak a szép- és nem-szépirodalmi lapok kegyelmökben részesíteni; a mint azonban észrevették légyen vonzódásomat a 48 kiküzdését céljául kitűzött párthoz, az ellenkező véleményt pártoló lapok azonnal ellenem fordultak.

Midőn beszéleimmel egynemely lapban a nagy közönség elé léptem, két magyar regény író, a legjobb és legrosszabb, Jókai Mór és Vadnay Károly nagy elismeréssel szóltak megjelent műveimről. Miután véleményben a két roppant ellentét egyhangúlag nyilatkozott, hinnem kellett.

Azóta sok víz lefolyt a Dunán, s engem határozott Kossuth-párti csekélységnek kezdett nézni, nyilatkozataim után, a ki azokat olvasta; a jobboldali lapok azért, hogy nagyobbra de soha ne nőhessem ki magamat, a hol lehet, ütöttek rajtam, hol kezemet, hol lábamat, hol egy oldalbordámat igyekező eltörni, de én azért csak kapaszkodom előre, úgy a mint erőm engedi, tehát a mint lehet.

Írtam egy négykötetes regényt, „Az anyák bűne” cím alatt, s hogy hódolatot a Kossuth-név iránt azáltal is bebizonyítsam, azt a fiatal Kossuthoknak, a Kossuth Lajos két fiának ajánlám.

Semmi sem volt természetesebb, mint az: hogy a jobboldali lapok ezért kegyetlenül nekem jönnek, s verni fognak agyba-főbe, s leszedni rólam minden legcsekélyebb érdemjőlet, azt, mit Jókai, és azt, a mit Vadnay reám akasztott, s hirdetni a világ előtt még soha nem látott rettenetes számárnak.

Akkor azt feleltem nekik, hogy: „szépen kérem bátyámuraimékat, már az csak még sem igazság, hogy mielőtt valami művet elolvasnak, annak írójára csak úgy könnyedén kimondják a sentenciát.” – Erre aztán elhallgattak azon jöremény fejében: hogy majd ütök tehát, ha meg fog jelenni a mű, akkor legalább rá lehet fogni, hogy elolvasták.

A mű megjelent, és a püfölés megkezdődött, még pedig ravasz egy fortélyossággal.

A „Hazánk”, Kossuth-ellenes elvéhez méltóan kezdé meg a támadást, egy fiatal pógár-társnak kiadván a parancsot, hogy tehetsége szerint üssön reám nagyot. A pógártárs aztán neki is gyürközött, összecsinálva egy halmaz betűt, melyek azonban hogy mit tartalmaznak, a jó Isten sem tudná kikutatni.

Bírálata elején következőleg ír a lelke:

„Tóvölgyi példányképül Hugo Victort állítá maga elé, a genialis francia író” – (kit, köztünk legyen mondva, a kritika bolondnak nyilatkoztatott) – „igyekszik utánozni, de csak hibáit tanulta el. Kerüli a mindennapit, megdöbbenő helyzeteket akar rajzolni, de nincs elég ereje, s a magasból alábukik, holott a földhöz közelebb könnyen megbírná szárnyai. Irályában, miként Hugo, merész képeket hajhász, de e képben nincs semmi természetes; hasonlatait rendesen erővel rántja elő. Az episodokat szintén szereti, de nála azok még kevésbbé illenek az egész keretébe, mint mesterénél. Nagy vonásokat használ, de e vonások durvák, és súlyok alatt alakjai meggörnyednek.”

Bírálata végén pedig ezeket írja :

„Tóvölgyi néhány tollvonással kitünőleg állítja előnkbe” – (itt egy alakról beszél). – „Dicsérünk kell tovább szép leírását, merész phantasiáját. Vannak e regényben részek, melyek bárkinek becsületére válnának, s a mi fő, Tóvölgyi mintegy ösztönszerűleg idegenkedik a közhelyektől. Nem szeret áradozni, s irályá tömör, erőteljes. Egy-egy vonással erősen jellemez, mi arra mutat, hogy van tehetsége jót is alkotni.”

Köszönjük a szép dicséretet, de ha a bírálat elejét utoljával összehasonlítjuk, azt kell tapasztalnunk, hogy a kritikus, midőn kritizálni szokott, nincs magánál. Kérjük a „Hazánk” regényíró szerkesztőjét, legyen collegái iránt egy kis méltánylással, s művét ne adja gyermeki kezekbe bonczkés alá, szegényke, annyira megerölteti magát, hogy izzadsága közben egészen félrebeszél; a szerkesztő lelke aztán rajta, ha az ily paroxizmusként komolyabb következményei lesznek. Ahhoz, hogy valaki kritikus lehessen, tapasztalás és józan ítélőtehetség kell, s mindenekelőtt fogalom, – ezek nélkül árt magának az, ki, bár megeröltetvén magát, ilyen dolgokat ír

összevissza.

De ez még semmi !

Deák-párti Vadnay Károly, bár baloldalinak adja ki magát, s bár rajta a rókabőr, olykor-olykor belopózik a „Hon” tárczájába.

Hitünk és meggyőződésünk szerint mondjuk, hogy Jókai azon tárczaczikket, melyben Vadnay regényem felől kegyesen megemlékezik, nem olvasta, de regényemet sem olvasta. Egyiket vagy másikat olvasva, e tárczaczikk így bizonyosan nem jelent volna meg, mert Jókait nemcsak mint az irodalom, de mint a character terén is nagyot van szerencsém ismerni, s a miről meggyőződve nincs, semmiesetre sem engedné lapja hasábjain megjelenni; e cikkek tehát a „Honba” belopatott.

Vadnaynak már szokása az, felállítani valakit, s látva, hogy az a maga lábán s erejéből később meg tud állni : a maga lábáról leütni. így tett már többekkel, és így tett velem ; s hozzá számítva még dühös deákpártiságát, az, mit felőlem írt, egy cseppet sem lepott meg. Kereken kimondja: „hogy regényem az irodalomnak szégyenére válik.”

Nem tartom regényemet valami kitűnő műnek, de érzem, tudom, hogy ki elfogulatlanul olvassa át, Vadnayt mint roszakaratú igazságtalan egyént ítéli el.

Ez különben Vadnaynak nem első esete, tett már ő így Dalmadyval, Zilahyval, tett Szemere Miklóssal, és most tesz velem. A közönség ismeri valamennyit.

Oly kimondhatatlanul rősz regényírónak, mint Vadnay, szerénytelenség nélkül így nyilatkozni nem is lehet, mert az ő regényeinél silányabb, tehetség- és szín-nélkülőbb valami nem a magyar, de az egész világirodalomban sincs; ő tud érdekesen újdonságot, szellemdúsan tárczát írni, – de ki cholerajárvány idejében regényét olvassa, az bizonyosan beleesik.

S ez akarja megölni az embert.

Fogcsikorgatása azonban a „Fővárosi Lapok”, tehát saját lapja hasábján, még vadabb hangokban nyilatkozik; itt már nem ő bírál, de bíraltat (B. Zs.) jegy alatt.

Nem tudom, ki lehet az a (B. Zs.), ilyen kezdőbetűkkel nem ismerem írói nevet, tehát valami gyári munkás lesz, ki öt forintért lemásolja a Vadnay által eléje rakott betűket. Ennek a (B. Zs.) úrnak aztán be is hegedül Vadnay úr azok előtt, kik regényemet elfogulatlanul olvassák. Ez már olyan roszakaratot tanúsító tökkel ütött rosz kritika, hogy talán még a Vadnay regényein is túltesz. Ez nem ismer el regényemben semmi jót, egymásután szedi elő alakjaimat s piszkolja összevissza, rugdalja, pofozza szegényeket nagy elszántsággal; de mégis, tudva, hogy azok nem üthetik vissza. Oly megjegyzésekkel áll elő, minőt emberi főtől várni sem lehet, s annyira együgyű, a minő együgyűnek lenni Vadnay csak parancsolja.

Hosszas volna megjegyzéseit elmondani, de szépen kérek mindenkit, ki regényemet olvassa, ha szerét teheti, olvassa el a kritikát is, lássa, mennyire mehet bambaságában az ember.

Szörnyű szép, ha meggondoljuk, hogy e tehetségtelen ripőkök kukacztó étvágygyal mint furakodnak mindenbe, miből magukba egy kis táplálékot szedhetnek. – Vadnay egykor azt írta felőlem, hogy szép ismeretekkel bírok, s ma gyerkőczeivel megtagadtat mindent.

Ez is jellemző.

Nincs egyéb hátra, mint a nagy közönséget hívni fel bíról, mert ily ellenszenvet, irigységet, pártszenvedélyt lihegő bírálatok után, ha öntudattal nem bírnék, elevenen kellene eltemettetnem magamat, s ha nem ismerném azon tehetségeket, melyek ma bírálattal foglalkoznak. Az olvasó azonban nem ismeri őket, s mert nyomtatva olvas tőlük, még azt hiszi, hogy valakik.

Rettentő méreg e szűnyog- és légy-zsongást hallgatni, csipkedéseiknek kitéve lenni, szemtelenségeiket eltűrni, miért nem jön egy zápor, mely elmosná őket az irodalom felszínéről, mit csak bemocskolni tudnak!

Kissé furcsa, hogy regényem védelmére saját magam kelek fel; de gondolja meg az olvasó, hogy baloldali íróink többnyire politikával foglalkoznak, ama részről pedig nem igen várhatok igazságot; de máskülönből miért tűrjem, látva a szántsándékos irodalmi haramiaságot, miért adjam magamat védtelenül e deákpárti, szépirodalmi banditák kezébe? Könnyebb e lelküknek, ha elhitethetik a világgal, hogy a Kossuthoknak ajánlt regény nagyon rosz.

A mit erre írnak, arra majd válaszolok a „Bach-kórságok naptárában”, kórságok közé való úgylis, s aztán ismét fogok tért találni, melyről védelmezhessem magamat, de gyávául nom fogok támadásaik előtt meghunyászkodni soha.

Kelt Pesten, július 15-én, 1868.

Tóvölgyi Titusz.